ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR

Mál nr. 3/2001
Mýrar
í sveitarfélaginu Hornafirði

ÓBYGGDANEFND

14. nóvember 2003

EFNISYFIRLIT

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD 349

2. MÁLSMEÐFERÐ 349
2.1. Sveitarfélagið Hornafjörður tekið til meðferðar 350
2.2. Lýstar kröfur og kynning 350
2.3. Afmörkun máls nr. 3/2001 350
2.4. Fyrirtökur og aðalmeðferð 351

3. KRÖFUGERÐ 352
3.1. Kröfur íslenska ríkisins 352
3.1.1. Þjóðlenda 352
3.1.2. Flatey I, II og III og Heinaberg 352
3.2. Kröfur eigenda jarðanna Viðborðs, Viðborðssels, Rauðabergs I-II og Haukafells 353
3.3. Kröfur umráðamanns Heinabergs 353

4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN 354
4.1. Almennt 354
4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar 354
4.3. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru 355
4.4. Vettvangsferð 358
4.5. Skýrslutökur 358

5. STAÐHÆTTIR OG NÁTTÚRUFAR 359
5.1. Staðhættir á Mýrum 359
5.2. Gróðurfar um landnám og síðari breytingar 360
5.3. Gróðurfar síðustu áratugi 360
5.3.1. Undirlendi 360
5.3.2. Fjalllendi 361
5.5.3. Ástand jarðvegs 361
5.4. Jöklar og jöklabreytingar 361
5.4.1. Jöklar upp af Mýrum 361
5.4.2. Jöklabreytingar á sögulegum tíma 362
5.4.3. Vitneskja um jökuljaðra á liðnum öldum 362
5.5. Náttúruminjar 363

6. SAGA JARÐA OG AFRÉTTARNOTA 363
6.1. Landnám 363
6.2. Heinaberg 364
6.3. Haukafell 366
6.4. Rauðaberg 367
6.5. Viðborð og Viðborðssel 369
6.6. Afréttarnot 373

7. SJÓNARMIÐ ÍSLENSKA RÍKISINS 375
7.1. Málavextir 375
7.2. Málsástæður og lagarök 375
7.3. Einstakir hlutar kröfusvæðisins 378

8. SJÓNARMIÐ GAGNAÐILA 383
8.1. Almenn atriði 383
8.2. Einstakar jarðir 390

9. VIÐAUKI VIÐ ALMENNAR NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR 390

10. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR Í MÁLI ÞESSU 390
10.1. Inngangur 390
10.2. Landnám 391
10.3. Heinaberg 391
10.4. Haukafell 397
10.5. Rauðaberg 399
10.6. Viðborð og Viðborðssel 401
10.7. Vatnajökull og önnur landsvæði á Mýrum 405
10.8. Um tæknileg atriði 406

11. ÚRSKURÐARORÐ 407

VIÐAUKI 408

FYLGISKJÖL 421
I. Kort
II. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar
III. Skjalaskrá
IV. Aðilaskrá
V. Tækniskýrsla unnin fyrir óbyggðanefnd

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Ár 2003, föstudaginn 14. nóvember, er í óbyggðanefnd, sem starfar samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. lög nr. 65/2000, tekið fyrir málið

nr. 3/2001, Mýrar í sveitarfélaginu Hornafirði,
hvort og þá hvaða land teljist til þjóðlendna,
hver séu mörk þjóðlendu við eignarland,
hvaða hluti þjóðlendu sé nýttur sem afréttur
og hver séu eignarréttindi innan þjóðlendu,

og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Kristján Torfason, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Allan V. Magnússon og Halldór Jónsson.

Aðilar málsins eru[1]:
Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendna og vegna jarðanna Flateyjar I, II og III og Heinabergs, samkvæmt 11. gr. laga nr. 58/1998.
(Ólafur Sigurgeirsson hrl.)

Eigendur jarðanna Viðborðs, Viðborðssels, Rauðabergs I, Rauðabergs II, Haukafells og eigandi (að hluta) og leigjandi (að öðru leyti) jarðarinnar Flateyjar með Heinabergi og Eskey.
(Ragnar Aðalsteinsson hrl.)

2. MÁLSMEÐFERÐ

Þann 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.

Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.

Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

Þann 2. september 1998 skipaði forsætisráðherra Kristján Torfason dómstjóra, formann óbyggðanefndar, og aðra nefndarmenn Karl Axelsson hæstaréttarlögmann, varaformann, og Allan V. Magnússon héraðsdómara. Varamenn voru skipuð Halldór Jónsson héraðsdómslögmaður, Ragnheiður Bragadóttir héraðsdómari og Þorgeir Örlygsson prófessor. Þorgeiri Örlygssyni var veitt lausn að eigin ósk frá og með 1. janúar 2003 og Benedikt Bogason héraðsdómari þá skipaður varamaður í hans stað.

1 Sjá nánar í fylgiskjali nr. IV (Aðilaskrá).

2.1. Sveitarfélagið Hornafjörður tekið til meðferðar

Með bréfi, dagsettu 13. júlí 2000, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til meðferðar sveitarfélagið Hornafjörð, sbr. 8. gr. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Svæðið var nánar tiltekið afmarkað með vesturmörkum jarðarinnar Skaftafells í Öræfasveit og austurmörkum jarðanna Hvalsness, Víkur, Svínhóla, Reyðarár, Bæjar, Hlíðar og Stafafells. Til suðurs afmarkast svæðið með hafinu og til norðurs, á Vatnajökli, með línu þeirri sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálendis Íslands hefur notað við vinnu sína og sýnd var á meðfylgjandi uppdrætti. Fjármálaráðherra var veittur frestur til 15. nóvember til að lýsa hugsanlegum kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, sbr. 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Fyrirsvarsmönnum sveitarfélagsins Hornafjarðar og Bændasamtaka Íslands var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar. Frestur fjármálaráðherra var síðar framlengdur um einn mánuð, þ.e. til 15. desember 2000, samkvæmt rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.2. Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins um þjóðlendur í Lóni, Nesjum, Mýrum, Suðursveit og Öræfum í sveitarfélaginu Hornafirði bárust 13. desember 2000. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um meðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 3. janúar 2001, Morgunblaðinu 7. janúar og fleiri blöðum síðar í sama mánuði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði, sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd innan fjögurra mánaða, þ.e. til og með 3. maí 2001. Þá var tekið fram að málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðaðist ekki við kröfur aðila heldur bæri nefndin einnig sjálfstæða rannsóknarskyldu. Til þess gæti því komið að tekin yrðu til athugunar svæði utan við kröfulýsingu fjármálaráðherra.

Óbyggðanefnd lét þinglýsa yfirlýsingu um málsmeðferð nefndarinnar og kröfugerð fjármálaráðherra á þær fasteignir sem kröfugerðin snertir og sem skráðar eru í þinglýsingabók sýslumannsins á Höfn, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumannsins á Höfn og sveitarfélagsins Hornafjarðar, auk heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt fyrirsvarsmönnum aðliggjandi sveitarfélaga og sýslumönnum í þeim umdæmum, auk fjölmiðla.

Frestur annarra til að lýsa kröfum á kröfusvæði ríkisins var framlengdur í þeim tilvikum að leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti, fyrst til 15. júní og síðar til 2. júlí.

Alls bárust 36 kröfulýsingar sem tóku til 108 tilgreindra jarða, jarðaparta eða annarra landsvæða, auk línustæða Landsvirkjunar. Þá lögðu ábúendur ríkisjarða í nokkrum tilfellum fram kröfur, auk fjármálaráðherra. Síðasta kröfulýsing barst 13. júlí 2001.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofu sýslumannsins á Höfn, dagana 16. júlí - 31. ágúst 2001, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 7. september 2001. Vakin var athygli á kynningunni með auglýsingum í fjölmiðlum. Jafnframt fékk hlutaðeigandi sveitarstjórn yfirlit og uppdrátt óbyggðanefndar til upplýsingar.

Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests en eftir þann tíma hafa aðilar gert nokkrar breytingar á kröfum sínum. Jafnframt barst ein kröfulýsing í ágúst 2002. Þá hefur óbyggðanefnd vakið athygli málsaðila á augljósu misræmi eða villum í málatilbúnaði og gefið færi á lagfæringum.

2.3. Afmörkun máls nr. 3/2001

Í júlí 2001 var aðilum tilkynnt að ákveðið hefði verið að fjalla um svæðið í eftirfarandi fimm málum og var hreppamörkum þar fylgt í meginatriðum:

Mál nr. 1/2001, Öræfi.

Mál nr. 2/2001, Suðursveit.

Mál nr. 3/2001, Mýrar.
Mál nr. 4/2001, Nes.
Mál nr. 5/2001, Lón.

Jafnframt var gerð grein fyrir því hvaða nefndarmenn færu með hvert mál. Óskað var eftir athugasemdum við fyrirhugaða skiptingu svæðisins í mál og hæfi einstakra nefndarmanna innan tiltekins frests. Engar athugasemdir bárust.

Það svæði, sem til meðferðar er í máli nr. 3/2001, Mýrar í sveitarfélaginu Hornafirði, Austur-Skaftafellssýslu, afmarkast til vesturs af Suðursveit þar sem áður voru hreppamörk og til austurs af Nesjum þar sem einnig voru hreppamörk áður. Framangreind viðmiðun til vesturs endar í Snjófjalli vestanverðu (sbr. punkt 36 í kröfugerð vegna Skálafells í máli nr. 2/2001 hjá óbyggðanefnd, Suðursveit) og þaðan er dregin lína í miðja Breiðubungu. Framangreind viðmiðun til austurs endar við jaðar Svínafellsjökuls (punktur 22). Þaðan er jökuljaðrinum fylgt norður fyrir Gæsaheiði (punktur 20), að teknu tilliti til kröfugerðar um að merki fylgi jökuljaðri eins og hann er á hverjum tíma. Frá jökuljaðrinum norður af Gæsaheiði (punktur 20) er dregin lína í punkt 19 í kröfugerð eigenda Hoffellstorfu í máli nr. 4/2001 hjá óbyggðanefnd, Nes, og þaðan til norðvesturs í stefnu á punkt 18 í sömu kröfugerð (punktur 18 er ákvarðaður þannig að lína milli punkta 21 og 19 er framlengd), til skurðar við línu þá á Vatnajökli sem afmarkar svæðið til norðurs. Sú lína liggur frá miðri Breiðubungu, í stefnu yfir Goðahnúka á nafnlausan hnjúk sunnan Grendils (punktur 45 í kröfugerð vegna Stafafells í máli nr. 5/2001, Lón). Þar sem þessar tvær línur skerast er hornmark. Afmörkun þessi byggist á kröfugerð vegna Heinabergs og Viðborðs/Viðborðssels, markalínu þeirri á Vatnajökli sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálendis Íslands hefur notað við vinnu sína og kröfugerð eigenda Hoffellstorfu í máli nr. 4/2001 hjá óbyggðanefnd, Nes, og eigenda Skálafells í máli nr. 2/2001, Suðursveit. Til suðurs afmarkast svæðið með hafinu.

Á því svæði, sem hér hefur verið lýst, hafa í meginatriðum annars vegar komið fram kröfur fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins um þjóðlendu innan tilgreindra marka og hins vegar kröfur tiltekinna aðila um eignarland innan tilgreindra hluta þess landsvæðis sem íslenska ríkið gerir kröfu um að teljist þjóðlenda. Kröfum aðila er nánar lýst í kafla 3. Málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðast þó ekki við kröfur aðila heldur ber nefndin sjálfstæða rannsóknarskyldu, sbr. 5. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

2.4. Fyrirtökur og aðalmeðferð

Mál nr. 3/2001 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 14. ágúst 2001. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá. Upplýst var að aðilum málsins yrðu gefnir ríflegir frestir til að skila greinargerð þar sem meðferð óbyggðanefndar á svæði nr. 1 væri ekki lokið. Þá var íslenska ríkinu veittur tveggja mánaða frestur til að skila greinargerð.

Við fyrirtöku málsins 12. október var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins og fleiri gögn. Öðrum málsaðilum var veittur ríflega tveggja mánaða frestur til að skila greinargerðum. Sá frestur var síðar framlengdur í þeim tilgangi að veita lögmönnum færi á að kynna sér fyrstu úrskurði óbyggðanefndar sem kveðnir voru upp 21. mars 2002. Umræddar greinargerðir voru því lagðar fram við fyrirtöku málsins 15. apríl.

Á fundi þann 27. maí voru lögð fram gögn. Málið var einnig tekið fyrir á fundi 16. ágúst. Voru þá lögð voru fram gögn og leitast við að upplýsa málið að öðru leyti, auk þess sem kannaðir voru möguleikar á sáttum.

Aðalmeðferð stóð dagana 14.-15. september 2002 og skiptist í forflutning, vettvangsferð, skýrslutökur og málflutning. Að því loknu var málið tekið til úrskurðar. Fundað var í sal á vegum Hótel Hafnar, Hornafirði. Um vettvangsferð og skýrslutökur er fjallað nánar í köflum 4.4.-4.5. og vísast þangað.

Þann 14. nóvember 2003 var málið endurupptekið og lögð fram ný gögn. Gögn þessi höfðu áður verið kynnt lögmönnum málsaðila og tækfæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3. KRÖFUGERÐ[1]

3.1. Kröfur íslenska ríkisins

Í máli þessu gerir íslenska ríkið annars vegar kröfu um þjóðlendu og hins vegar kröfur vegna jarðanna Flateyjar I, II og III og Heinabergs. Þinglýstur eigandi þessara jarða, að undanskildum hluta Flateyjar, er Landnám ríkisins.

3.1.1. Þjóðlenda

Af hálfu fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins er gerð sú krafa að viðurkennt verði að þjóðlendumörk á Mýrum séu svo sem hér segir: „Fyrsti punktur í kröfulínu fjármálaráðherra á Mýrum er sá sami og síðasti punktur í Nesjum og er hann kallaður A hér. Hann er þar sem Suðurfljótin í Viðborðsdal skera beina línu sem dregin er frá punkti neðst í Hoffellsjökli og beint í punkt á Sandmerkisheiði (909 m), sem verður þá punktur B. Frá þeim punkti er dregin bein lína í punkt neðst í Fláajökli austanverðum, sem verður punktur C. Síðan er fylgt jökulrótum vestur fyrir Fláajökul, allt þar til hægt er að draga beina línu fyrir utan jökulinn í Hálsatind (863 m). Punkturinn við jökulinn verður þá merktur D, en Hálsatindur E. Hálsatindur verður hornmark.

Frá Hálsatindi er dregin bein lína yfir Heinabergsdal, fyrir neðan Heinabergsjökul og í punkt F, sem er neðst í Skálafellsjökli og er þar sem gömlu sveitarfélagamörkin og jafnframt landamerkjalína Skálafells skera jökulröndina og er það lokapunktur á Mýrum.“

Við aðalmeðferð málsins kom fram að með jökulrönd sé átt við núverandi jökulrönd.

3.1.2. Flatey I, II og III og Heinaberg

Um er að ræða Flatey I að undanskildum 31,1 ha ræktaðs lands sem er í eigu einkaaðila. Þá er lýst kröfum fyrir 26,5 ha í Flatey II og III. Heinaberg, sem fór í eyði 1934, var lagt undir Flatey.

> Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins til þess lands jarðarinnar Flateyjar, sem er utan þjóðlendulínunnar. Þá er gerð krafa um afréttarrétt til þess hluta landsins samkvæmt landamerkjabréfi, sem er innan þjóðlendulínu ...
>
> Landamerkjabréf jarðarinnar er svohljóðandi: Af fjörunni austan í svonefndan Hreiðurshól og svo sjónhendingu austan í Flateyjarstöðulinn og í syðsta klettinn í Heinabergshöfðum. Þessi landamörk eru að austan: milli Flateyjar og Sævarhóla: úr syðstu melþúfunni sem er austan Sævarhólaklettsins á fjörunni og svo sjónhendingu í vörðu uppi á aurnum, sem á að bera austan í Hánýpu, sem er austast í Skálafellslandi. Jörðin á fjöru fyrir sínu landi og eru hin sömu fjörumörk og landamörk. Jörðin á beit inn að jökli. Ítaksskóg á jörðin í Heinabergsdal, aftur á Heinaberg þriggja hrossa beit í Flateyjarlandi.
>
> Landamerkjabréf Heinabergs er frá 1884 og er mörkum þar svo lýst: ... úr kletti þar sem höfðarnir ná lengst vestur með jöklinum, þaðan sjónhending út þangað sem Hestgerðishnútan fremst ber í nyrsta hólinn í Gerfisholti og í bleika skriðu í Setbergsheiðinni.
>
> Eystri mörkin eru úr vörðu í eystra sandskeri, sjónhending í vörðu sem stenst á við áðurnefnd þvermörk.

Við aðalmeðferð komu fram mótmæli íslenska ríkisins við aðild Óla Þ. Óskarssonar vegna Heinabergs.

1 Sjá einnig fylgiskjöl nr. IV (Aðilaskrá) og I (Kort).

3.2. Kröfur eigenda jarðanna Viðborðs, Viðborðssels, Rauðabergs I-II og Haukafells

Af hálfu Gísla og Árna Sigurbergssona vegna Viðborðs I og II, Bergs Bjarnasonar og Ingunnar Ívarsdóttur vegna Viðborðssels, Reynis Sigursteinssonar vegna Rauðabergs I, Búnaðarsambands Austur-Skaftfellinga vegna Rauðabergs II, Reynis Sigursteinssonar vegna Haukafells er gerð eftirfarandi krafa: „Fjalllendi jarðanna Viðborðs og Viðborðssels er sameiginlegt og fjalllendi Rauðabergs I og II þar fyrir vestan er einnig sameiginlegt. Land Haukafells tekur síðan við þar fyrir vestan. Heppilegt þykir að draga mörk jarðanna gagnvart þjóðlendu sameiginlega. Merki jarðanna inn til landsins eru þessi talið frá austurmörkum: Lína dregin frá punkti á merkjum milli jarða þessara og Svínafells við rönd Svínafellsjökuls (punktur 22). Þaðan er dregin lína með rönd Svínafellsjökuls í punkt 20 og þaðan meðfram jökulrönd í Tunguheiði (punktur 24) og þaðan yfir Viðborðsjökul í punkt 25. Þaðan bein lína í Vegghamra (punktur 26). Þaðan meðfram norðanverðri jökulrönd Fláajökuls í Sinuhjalla (punkt 27).“ Til skýringar er tekið fram að jökull, sem sýndur er á korti milli Sandmerkisheiðar og Vegghamra á korti með kröfulínu ríkisins, er að mestu horfinn og þar eru aðallega fannir. Land sunnan, eða sjávarmegin, þessarar kröfulínu verði talið fullkomið eignarland.

Við það er miðað að lega jökulsins á hverjum tíma ráði merkjum til landsins, þ.e. ákvarði hversu langt einkaeignarréttur jarðaeigendanna nái.

Þá er gerð krafa um málskostnað lögum samkvæmt.

3.3. Kröfur umráðamanns Heinabergs

Af hálfu Óla Þ. Óskarssonar, eiganda úrskipts lands úr Flatey og umráðamanns annarra hluta sem leigjandi, er gerð eftirfarandi krafa: „Austurmörk jarðarinnar til landsins eru sameiginleg merki hennar og jarðarinnar Hólms í rótum Fláajökuls í Jökulfelli vestanverðu. Þaðan fylgja merki jarðarinnar jökulröndinni í punkt 29 milli Miðháls og Miðfells. Úr þeim punkti eru merkin dregin meðfram jökulrönd Fláajökuls í Ófærumúla (punktur 30) og þaðan er dregin bein lína í Vatnsdalsbotn (punktur 30A). Þaðan bein lína í Rótarfjall (punktur 31) og þaðan beint í Snjófjall. Úr Snjófjalli er dregin bein lína í Hafrafellshnútu (punktur 33) og þaðan beint í Hánýpu (punktur 34).“ Land sunnan, eða sjávarmegin, þessarar kröfulínu verði talið fullkomið eignarland.

Við aðalmeðferð máls nr. 2/2001, Suðursveit, 26. júní 2002, kom fram hjá Ragnari Aðalsteinssyni hrl. að ekki væri ágreiningur um mörk á milli Skálafells í Suðursveit og Flateyjar, með Heinabergi. Sú lína sem á kröfulínukorti er dregin úr Snjófjalli um Hafrafellshnútu í Hánýpu falli því niður. Í staðinn sé dregin lína beint á milli Snjófjalls og Hánýpu.

Við það er miðað að lega jökulsins á hverjum tíma ráði merkjum til landsins, þ.e. ákvarði hversu langt einkaeignarréttur jarðaeigendanna nái.

Þá er gerð krafa um málskostnað lögum samkvæmt.

Um aðild íslenska ríkisins er gerð sú athugasemd að sami aðili geti undir engum kringumstæðum verið bæði sóknar- og varnaraðili í sama máli. Þess er því krafist að litið verði með öllu fram hjá kröfum og rökstuðningi íslenska ríkisins sem jarðareiganda í málinu enda lítur íslenska ríkið svo á að það hafi meiri hagsmuni af því að telja land til þjóðlendna en til eignarlanda.

Við aðalmeðferð málsins var gerð sú breyting á framangreindu að einungis væru gerðar sérstakar kröfur fyrir Heinaberg. Við nánari athugun hefði komið í ljós að Flatey og Eskey teldu ekki til þeirra réttinda sem til umfjöllunar væru. Jörðin Heinaberg hefði ekki verið lögð til Flateyjar eða öfugt. Flatey og Eskey væru sunnan kröfulínu ríkisins en Heinaberg þar fyrir norðan.

Jafnframt kom fram sú varakrafa við aðalmeðferð að í staðinn fyrir þær beinu línur, sem aðalkrafa miðast við (milli punkta 30 og 32), verði norðurmörk Heinabergs talin fylgja jökli í Snjófjall en þaðan beina línu í Hánípu. Einnig var þá sett fram sú varakrafa að vesturmerki Heinaberg verði dregin með jökulrönd Heinabergsjökuls sem þá falli utan kröfusvæðis og línu sem dregin er yfir jökullaust svæði úr Hánýpu í Snjófjall.

4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1. Almennt

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-12 ásamt undirskjölum eða samtals 168 skjöl, sjá nánar í fylgiskjali nr. III.

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Úrlausn óbyggðanefndar einskorðast þannig ekki við þær kröfur og gögn sem aðilar leggja fram heldur ber nefndin einnig sjálfstæða rannsóknarskyldu. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáist um einstök álitaefni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til meðferðar. Verkið var unnið á hlutlausan og fræðilegan hátt.

Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar samkvæmt samkomulagi þessara aðila og nánari tilgreiningu í kafla 4.3. Jafnframt var haft samstarf við Héraðsskjalasafn Austur-Skaftafellssýslu, handritadeild Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns og fleiri aðila. Gagnaöflun óbyggðanefndar grundvallast á „Yfirliti um frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Við samningu þess hefur óbyggðanefnd notið ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmönnum og engar athugasemdir komið fram.

Leitað var eftir gömlum og nýjum nöfnum þeirra jarða sem kröfulýsing ríkisins tekur til, auk afrétta og almenninga. Jafnframt var að því hugað hvort utan kröfusvæðis ríkisins væru landsvæði sem þörfnuðust sérstakrar rannsóknar enda nær rannsóknarskylda óbyggðanefndar til alls þess svæðis sem tekið hefur verið til meðferðar, sbr. 5. mgr. 10. gr.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmenn um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmönnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Þau frumgögn, sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu, voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til yfirlits í kafla 4.3., sjá nánar í greinargerðum Þjóðskjalasafns Íslands, handritadeildar Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2, 3 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru

A. Óprentuð frumgögn:

1. Landamerkjabréf

Landamerkjabók Skaftafellssýslu er á Þjóðskjalasafni og var yfirfarin af sérfræðingum safnsins, sjá nánar lið A í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2.

2. Jarðabréf (á Þjóðskjalasafni)

Sérfræðingar á Þjóðskjalasafni athuguðu jarðabréf í vörslu safnsins, sjá nánar lið J í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2. Sjá að öðru leyti lið D-1 (prentuð jarðabréf).

3. Afsals- og veðmálabækur

Sérfræðingar á Þjóðskjalasafni leituðu heimilda í afsals- og veðmálabókum í safninu (1801-1929), sjá nánar lið B í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjal nr. 2. Af hálfu óbyggðanefndar var aflað upplýsinga um efni síðari afsals- og veðmálabóka, í vörslu embætta sýslumanna í Vík og á Höfn, sjá nánar lið A-1 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

4. Landskiptabækur

Af hálfu óbyggðanefndar var aflað upplýsinga um efni landskiptabóka, í vörslu embætta sýslumanna í Vík og á Höfn, sjá nánar lið A-1 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

5. Fasteigna- og jarðamöt

Lögð voru fram ljósrit af jarðamati 1804, 1849-1850 og 1916-1918, í vörslu Þjóðskjalasafns, sjá nánar lið L í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjal nr. 2. Um prentuð fasteigna- og jarðamöt er vísað í lið D-2.

6. Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu gerðabækur sýslumanna og sáttanefnda, þ.e. dóma- og þingabækur (dómsmálabækur, aukadómsbækur o.fl.) og sáttabækur, sjá nánar liði H og I, auk lokaorða, í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2. Ekki var hins vegar talin ástæða til að leita í bréfasöfnum sýslumanna (eða dómsskjölum) eða bréfabókum sýslumanna nema þegar sérstakt tilefni gafst. Sama máli gegnir um hreppsbækur og bréfabækur hreppstjóra og sveitarstjórna. Um prentaða dóma er vísað í lið D-3.

7. Kirknaskjöl

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu kirknaskjöl, vísitasíubækur prófasta í Austur-Skaftafellsprófastdæmi, brauðamöt og skýrslur presta um tekjur, útgjöld og ástand prestssetra 1839, sjá nánar liði C, M og P í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2.

8. Vísitasíubækur biskupa

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu fyrstu vísitasíubækur sex Skálholtsbiskupa og aðrar vísitasíur þegar tilefni var til, sjá nánar lið D í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2.

9. Skjalasöfn presta og prófasta

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu kirkjustóla og skjalabækur kirkna þegar sérstök ástæða var til, sjá nánar lið E í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2.

10. Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðinga

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu skjöl í þessum flokki þegar sérstök ástæða var til. Þannig voru athuguð skjöl varðandi kirkjujarðasölu í skjalasafni Stjórnarráðs Íslands, skjöl í skjalasafni landshöfðingja sem varða kirkjujarðasölu, bréf varðandi byggingu þjóðjarða í skjalasafni landshöfðingja og skjöl í skjalasafni landfógeta. Ekki var hins vegar talin ástæða til að leita í bréfabókum stiftamtmanns og amtmanns, bréfum til stiftamtmanns, amtmanns og stiftsyfirvalda eða bréfasafni landshöfðingja nema þegar sérstakt tilefni gafst. Sjá nánar liði F, G, Q og S, auk lokaorða, í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2. Um prentað efni úr skjalasöfnum stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðinga er vísað í lið D-6.

11. Bréfasöfn og bréfabækur biskupa

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns litu lauslega á bréf til biskups úr Austur-Skaftafellsprófastdæmi og bréfabækur biskups, sjá nánar lið O og lokaorð í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2. Forstöðumaður handritadeildar Landsbókasafns – Háskólabókasafns athugaði bréfabók Brynjólfs biskups Sveinssonar, sem þar er varðveitt, sbr. skjal nr. 3. Um prentaðar bréfabækur biskupa er vísað í lið D-8.

12. Klausturumboð

Nær engin slík skjöl tengjast Austur-Skaftafellssýslu, sbr. lokaorð í greinargerð Þjóðskjalasafns um gagnaöflun, skjal nr. 2. Það litla sem er var lauslega athugað.

13. Fornleifaskráning (yfirlit)

Af hálfu óbyggðanefndar var aflað yfirlita um fornleifar á svæðinu, sjá nánar lið A-2 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

14. Örnefnaskráning

Óbyggðanefnd lagði fram nokkrar örnefnaskrár frá Örnefnastofnun Íslands þegar sérstök ástæða var talin til, sjá nánar lið A-3 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

15. Önnur óprentuð frumgögn

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu af sérstöku tilefni skjöl frá jarðeignadeild landbúnaðarráðuneytisins um sölu kirkjujarða í Austur-Skaftafellssýslu og skjöl í II. skrifstofu Stjórnarráðs Íslands (atvinnu- og samgöngumál) varðandi þjóðjarðir í Austur-Skaftafellssýslu, sjá nánar liði K, N og R í greinargerð safnsins um gagnaöflun, skjali nr. 2.

Af hálfu óbyggðanefndar var aflað nokkurra annarra óprentaðra frumgagna frá héraðsskjalasafni og víðar, sjá nánar lið A-4 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

B. Prentuð frumgögn:

1. Jarðabréf

Af hálfu óbyggðanefnd var farið yfir Íslenskt fornbréfasafn (sbr. „Heimildaskráningu jarða“), Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (13. bindi) og Jarðabréf frá 16. og 17. öld (G.F.G.), sjá nánar lið B-1 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4. Um óprentuð jarðabréf er vísað í lið C-2.

2. Fasteigna- og jarðamöt

Af hálfu óbyggðanefndar var aflað ljósrita úr eftirtöldum fasteigna- og jarðamötum: Jarðatal á Íslandi, J. Johnsen (1847), Ný jarðabók (1861), Fasteignabók 1921, Fasteignabók 1932,

Fasteignabók 1942-1943, Fasteignabók 1956-1957. Sjá nánar lið B-2 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4. Um óprentuð fasteigna- og jarðamöt er vísað í lið C-5.

3. Dómar

Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir útgefna dóma Hæstaréttar og Landsyfirréttar og leitað að tilteknum efnisorðum, sjá nánar lið B-3 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4. Um óprentaða dóma- og þingabækur er vísað í lið C-6.

4. Fjallskilareglugerðir

Óbyggðanefnd aflaði og lagði fram ljósrit af þeim fjallskilareglugerðum sem í gildi hafa verið á viðkomandi landsvæði (birtar í Stjórnartíðindum), sjá nánar lið B-4 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

5. Máldagar

Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir Íslenskt fornbréfasafn (sbr. „Heimildaskráningu jarða“), sjá nánar lið B-5 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

6. Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðinga

Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir tiltekna efnisflokka í Lovsamling for Island, sjá nánar lið B-6 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4. Um óprentað efni úr skjalasöfnum stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðinga er vísað í lið C-10.

7. Landnáma

Óbyggðanefnd lagði fram ljósrit úr Landnámabók, í útgáfu Hins íslenska fornritafélags, um landnám á viðkomandi svæði, sbr. lið B-7 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

8. Bréfabækur biskupa

Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir bréfabók Guðbrands Þorlákssonar, skv. nafnaskrá. Ekki hefur verið talin ástæða til að yfirfara aðrar útgefnar bréfabækur enda allar frá Hólabiskupum og varða ekki málefni Skálholtsbiskupsdæmis sérstaklega, sjá nánar lið B-8 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4. Um óprentaðar bréfabækur biskupa er vísað í lið C-11.

9. Alþingisbækur Íslands

Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir Alþingisbækur Íslands, skv. nafnaskrá Alþingisbóka, sjá nánar lið B-9 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

10. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (1.-12. bindi)

Lögð var fram umfjöllun um Mýrnakálk í 13. bindi Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns þar sem birt er Jarðabók Ísleifs Einarssonar (útdráttur úr glataðri umfjöllun Árna og Páls), sjá nánar lið B-10 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4. Um 13. bindi Jarðabókar er vísað í lið D-1.

11. Önnur prentuð frumgögn

Af hálfu óbyggðanefndar voru m.a. lögð fram gögn frá héraðsskjalasafni Austur-Skaftafellssýslu og upp úr manntali á Íslandi, sjá nánar lið B-11 í greinargerð óbyggðanefndar um gagnaöflun, skjal nr. 4.

Loks ber þess að geta að óbyggðanefnd aflaði greinargerða Ingva Þorsteinssonar náttúrufræðings, Odds Sigurðssonar jarðfræðings og dr. Páls Imslands jarðfræðings um gróðurfar og staðhætti, jökla og strandbreytingar á svæðinu. Einnig var lagður fram nokkur fjöldi annarra skjala um sama eða tengt efni. Loks var að auki litið til almennra uppsláttarrita og ítarefnis um svæðið, svo sem byggðar- og héraðslýsinga, árbóka o.s.frv. Nokkuð var lagt fram í málinu af ljósritum úr slíkum ritum. Gerð er grein fyrir einstökum heimildaflokkum og mati óbyggðanefndar í því sambandi í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar, sjá fylgiskjal II.

4.4. Vettvangsferð

Vettvangsferð hófst að morgni laugardagsins 14. september frá Hótel Höfn, eftir að forflutningi lauk, í þokkalegu skyggni. Auk óbyggðanefndar, starfsmanns nefndarinnar og lögmanna málsaðila voru eftirtaldir með í för: Gísli Sigurbergsson, kt. 190534-4059, ábúandi og eigandi Svínafells og eigandi Viðborðs I. Bergur Bjarnason, kt. 040436-7319, ábúandi og eigandi Viðborðssels. Reynir Sigursteinsson, kt. 300950-3109, býr á Rauðabergi, eigandi Rauðabergs og Haukafells. Óli Þorleifur Óskarsson, kt. 280352-3579, ábúandi á Flatey og eigandi að hluta. Árni Sigurbergsson, kt. 050932-3899, eigandi Viðborðs II.

Haldið var eftir þjóðvegi 1 að mörkum Svínafells og Viðborðs, farið inn undir Arnarbæli og staðnæmst þar. Gísli Sigurbergsson sagði til örnefna: Arnarbælisvarða, Landamótshella, Þjófasker, í beina stefnu við Skúmsker, sé viðmið sem komi í stað „Steinboga í Djúpárfarvegi“ og „þúfu á Grænukeldubakkanum“ sem menn þekki ekki lengur. „Þúfan á Merkikeldubakkanum“ sé hins vegar þekkt en þangað verði ekki komist nú. Haldið var nokkru lengra eða að Tarfshól sem er þar rétt ofan við veginn. Þar var staðnæmst og sagði nú Reynir Sigurbergsson til örnefna. Lítið eitt lengra er Berggangur, áður Brúngangur. Hellusker hafi týnst í árframburði. Rauðabergssker séu e.k. þúfur (Tjarnarhraun milli Berggangs og Rauðabergsskers). Í Sinuhjalla séu merki á milli Rauðabergs og Haukafells og liggi í vörðu á Sörkushólnum, framan í Hellusker (týnt). Merkin liggi úr Rauðabergsskeri í Sörkushóla. Horft var að Haukafelli og Grænafellshnúkum. Ekið var áfram þjóðveginn, m.a. fram hjá Holtajörðum og staðnæmst rétt vestan við Hólm. Óli Þ. Óskarsson sagði til vegar. Frá veginum sást að Gervisholti. Beygt var inn afleggjarann að Flatey og haldið þar inn eftir. Á Heinabergssandi var staðnæmst og horft að Hánípu, Heimabergsfjalli og Hafrafelli. Ekið var að lóni við Heinabergsjökul og blasti þá Geitakinn við ásamt Hafrafellinu. Gengið var nokkurn spöl upp með lóninu, áleiðis upp á Sátu þar sem sást inn dalinn. Að svo búnu var haldið til baka sömu leið.

Þá ber þess að geta að 12. september 2002 var farið á vettvang vegna máls nr. 4/2001, Nes, og tóku þátt í þeirri vettvangsferð lögmenn allra málsaðila í Mýramáli, nefndarmenn óbyggðanefndar í því máli, að undanskildum Allan V. Magnússyni, og Gísli Sigurbergsson, eigandi Viðborðs I. Við þetta tækifæri var m.a. farið upp á Gæsaheiði, á Mýrum, sjá nánar í fundargerð aðalmeðferðar máls nr. 4/2001 hjá óbyggðanefnd.

4.5. Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins voru teknar skýrslur af Gísla Sigurbergssyni, eiganda Viðborðs I, Bergi Bjarnasyni, ábúanda og annars eiganda Viðborðssels, Reyni Sigursteinssyni, ábúenda og eiganda Rauðabergs I og eiganda Haukafells og Óla Þorleifi Óskarssyni, ábúanda á Flatey (með Heinabergi og Eskey) og eiganda að hluta. Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í köflum um sögu viðkomandi jarða og niðurstöðum, eftir því sem tilefni er til, en skýrslur þessar eru meðal skjala málsins.

5. STAÐHÆTTIR OG NÁTTÚRUFAR

5.1. Staðhættir á Mýrum[1]

Skörp landfræðileg og náttúrufarsleg skil eru milli fjalllendis og undirlendis á Mýrum. Fjalllendið er stórbrotið, sundurskorið, bratt og víða erfitt yfirferðar. Hæstu fjöll eru um 1000-1200 m há en að baki þeirra eru undirhlíðar Vatnajökuls.

Nokkrir megindalir ganga inn í hálendið langleiðina inn að jöklum sem framlenging á undirlendinu: Heinabergsdalur, Kolgrafardalur, Hálsdalur og Viðborðsdalur. Auk þeirra eru ótalmargir smærri dalir og daldrög. Í dölunum eru víða hagstæð veðurskilyrði og þar eru því yfirleitt bestu gróðurskilyrði fjalllendisins.

Samanborið við aðra hreppa A-Skaftafellssýslu er mikið undirlendi á Mýrum. Þar skiptast á sandrif með ströndinni, ógrónar, lítt og hálfgrónar áreyrar, og algróið land. Upp úr flatlendinu rísa lág klapparholt sem verða meira áberandi eftir því sem nær dregur fjöllum. Undirlendið er myndað af framburði jökulánna Kolgrímu, Heinabergsvatna, Hólmsár, Djúpár og Hornafjarðarfljóts og fjölmargra smærri áa sem borið hafa fram efni til uppbyggingarinnar. Jökulleir framburðarins hefur myndað frjósaman jarðveg á undirlendinu.Virkni vatnsfallanna sem, auk þess að byggja upp og móta landið, ollu oft miklum gróðurspjöllum er nú langtum minni en áður eftir að jöklar tóku að dragast saman og rennsli ánna var beislað.

Veðurfar á láglendi Mýra er hagstætt gróðri, rakt og tiltölulega hlýtt, miðað við það sem gerist hér á landi. Meðalsumarhiti er yfir 9°C og júlíhiti yfir 11°C. Meðalársúrkoma er nálægt 2000 mm (meðaltal 1971-1980).[2]

5.2. Gróðurfar um landnám og síðari breytingar

Gróðurfar á Mýrum um landnám verður að sjálfsögðu aðeins áætlað af líkum sem sagnir, staða- og landfræðiheiti, þekking á veðurfari, jarðfræði og öðrum náttúrufarslegum þáttum, svo og núverandi gróðurfar, renna stoðum undir. Þá hefur á vegum Náttúrufræðistofnunar Íslands verið unnið kort sem sýnir hugmyndir að gróðurfari landsins um landnám.[3]

Loftslag var mun hlýrra um landnám en síðar varð og jöklar minni en nú, sbr. kafla. 5.4. Gróður hafði þá verið að þróast í landinu í nærfellt 10 000 ár frá lokum síðasta ísaldarskeiðs. Ætla má að mikið af því landi, sem var íslaust um landnám, hafi verið gróið upp í 600-800 m hæð þar sem klettabelti og brattar, lausar skriður hafa ekki komið í veg fyrir að gróður næði svo hátt. Skóg- og kjarrlendi birkis og víðis er þá talið hafa þakið þurrlendi og þurrasta votlendi undirlendis og dala allt inn undir jökla og upp í a.m.k. 300-400 m hæð þar sem aðrar landfræðilegar aðstæður komu ekki í veg fyrir það. Mesta votlendi hreppsins hefur verið skóglaust.

Samkvæmt könnun á jarðvegsrofi á Íslandi eru um 70% lands í Mýra- og Nesjahreppum nú auðnir, þ.e. ógrónar áreyrar og sandar og lítt gróin fjöll en langmestur hluti þess lands, sem telst vel gróið, er á undirlendinu.[4] Samkvæmt hugmyndum um gróðurfar í hreppnum um landnám má varlega áætla að tapast hafi a.m.k. helmingur af flatarmáli gróðurs á núverandi landi, auk gróðurs á því landi sem fór undir ís við stækkun jökla eftir að loftslag tók að kólna eftir landnám. Skógur og kjarr eyddist og annar gróður og jarðvegur hans í kjölfarið.

Orsakir þessarar rýrnunar í flatarmáli og grósku gróðurlendisins, sem einnig varð í öðrum landshlutum, má rekja til samspils kólnandi loftslags, náttúruhamfara og búsetunnar. Á Mýrum, sem og

1 Kaflar 5.1.-5.3. eru byggðir á skýrslu Ingva Þorsteinssonar, ráðgjafa óbyggðanefndar á sviði náttúrufræði, sbr. skjal nr. 7.
2 Skógræktarbókin, 1990. Ritstj. Haukur Ragnarsson. Skógræktarfélag Íslands.
3 Eyþór Einarsson og Einar Gíslason, 2000. Handrit að korti Náttúrufræðistofnunar Íslands (1:500 000). Hugmynd um gróðurfar á Íslandi við landnám.
4 Ólafur Arnalds, o.fl., 1997. Jarðvegsrof á Íslandi. Landgræðsla ríkisins og Rannsóknastofnun landbúnaðarins.

í öðrum hreppum A-Skaftafellssýslu, hefur Vatnajökull haft gríðarleg áhrif á mótun lands með framburði jökulánna en einnig með niðurrifi lands og eyðingu gróðurs í jökulhlaupum og með auknu afrennsli ánna þegar jöklarnir tóku að stækka.

Litlar upplýsingar eru fyrir hendi um útbreiðslu, ástand og nýtingu skóglenda á jörðum á Mýrum og í sýslunni í heild frá fyrri tíð. Þær er þó að finna í Ágripi af Jarðabók Ísleifs Einarssonar, sýslumanns á Felli, sem hann tók saman á árunum 1708-1709 að beiðni Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.[1] Í þessu ágripi eru upplýsingar um skóglendi hverrar jarðar miklu knappari en yfirleitt gerist í Jarðabókinni. Þar er lítið getið um ástand skóglenda nema helst ef þau höfðu spillst eða eyðst af framgangi jökla. Mikið var um skógarítök í sýslunni á þessum tíma. Í nokkrum tilvikum voru ítök jarða ekki innan viðkomandi sveitar heldur sótt um lengri veg. Af þessu má ráða að í byrjun 18. aldar hafi skóglendi víða verið orðin lítilfjörleg eða eydd sakir versnandi veðurfars og mikillar áníðslu.

Gerð var ítarleg úttekt á útbreiðslu skóg- og kjarrlendis sýslunnar og gróðurfarslegu ástandi þess á vegum Skógræktar ríkisins árin 1988 og 1991.[2] Könnunin leiddi í ljós að á Mýrum eru nú birkiskóglendi á 655 hekturum lands. Birkið var ýmist staðnað í vexti eða í nokkurri framför og víða var það að breiðast út af eigin rammleik.

Gróðurfar í hreppnum hefur verið í framför á síðustu áratugum, fyrst og fremst vegna hlýnandi loftslags, beislunar vatnsfallanna og stórfelldra ræktunarframkvæmda sem hafa leitt til breyttra og betri búskaparhátta og aukinnar sjálfgræðslu lands. Á 6. og 7. áratug síðustu aldar hófst í A-Skaftafellssýslu mikil bylting í ræktun sanda sem síðan hefur verið fram haldið.

Í heild má fullyrða að því ferli rýrnunar gróðurs og jarðvegs í hreppnum, sem staðið hafði yfir í aldir, hafi nú verið snúið við og landgæði verið að aukast á ný fyrir tilstilli manns og náttúru.

5.3. Gróðurfar síðustu áratugi

5.3.1. Undirlendi

Gróðurfar í öllum hreppum A-Skaftafellssýslu var kortlagt af starfsmönnum Rannsóknastofnunar landbúnaðarins árið 1971 og eru eftirfarandi upplýsingar um gróðurfar á síðustu áratugum að mestu leyti byggðar á niðurstöðum þeirra rannsókna.[3]

Votlendisgróðurlendi – mýrar, flóar og hálfdeigjur – eru ríkjandi á grónu landi á undirlendi Mýra. Gróðurfar þeirra er fjölbreytt en yfirleitt eru starartegundir ríkjandi í þeim. Þessi gróðurlendi eru, að skóglendi og ræktuðu landi undanskildu, gróskumesta land hreppsins. Uppskerumagn votlendis er minna háð sveiflum í veðurfari en uppskera þurrlendis og það hefur því löngum verið undirstaða úthagaheyskapar og vetrarbeitar. Mikið af votlendi á Mýrum hefur verið breytt í ræktað land.

Þurrlendisgróður – graslendi, mosaþembur og sefgróður ýmiss konar – er ríkjandi á þurrasta hluta undirlendisins. Á hálfgrónum áreyrum er mosi og lyng, einkum krækilyng, frumgróðurinn og þekur víðáttumikil svæði á Mýrum.

Áreyrar meginfljótanna – Hornafjarðarfljóts (Suðurfljóta), Djúpár, Hólmsár, Heinabergsvatna og Kolgrímu og ýmissa minni vatnsfalla – eru víða ógrónar eða lítt grónar. Sá hluti þeirra sem ekki verður lengur fyrir ágangi vatns er víða að gróa upp.

Skóglendi er á sex svæðum í hreppnum og er það samfelldast í austanverðum hreppnum. Það er svo til óslitið í austanverðu Viðborðsfjalli inn að Grænafelli. Í Kolgrafardal er skóglendi austan ár og nær það frá Haukafelli inn undir Sandmerkisheiði. Þá er nær samfellt skóglendi í Heinabergsdal, þ.e. í vesturhlíðum Heinabergsfjalla og í austanverðri Geitakinn.

1 *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.* 13. b. *Fylgiskjöl*. Reykjavík 1990. S. 417-438.
2 Snorri Sigurðsson og Ingvi Þorsteinsson, 2001. Birkikönnun á Íslandi. (Óbirt handrit)
3 Rannsóknastofnun landbúnaðarins, 1971. Gróðurkort af Austur-Skaftafellssýslu í mælikv. 1:40 000. Óútg.

5.3.2. Fjalllendi

Fjalllendi Mýrahrepps verður í heild að teljast illa gróið og ræður mikil hæð, halli og skriður þar miklu um. Í stórum dráttum má segja að ofan 500-600 m hæðar sé aðeins strjálingsgróður en víðast liggja mörk sæmilega samfellds gróðurs, þar sem hann er yfirleitt fyrir hendi, mun neðar í fjalllendinu. Vegna hagstæðra gróðurskilyrða er gróður samfelldastur, fjölbreyttastur og gróskumestur neðst í hlíðum dalanna sem ganga inn í hálendið. Á Mýrum er þar víða um að ræða skóg og kjarr eins og að framan greinir en einnig graslendi, lyng- og snjódældagróður. Dalirnir hafa vafalítið alltaf verið kjarninn í beitilöndum fjalllendisins á Mýrum eins og annars staðar í hálendi A-Skaftafellssýslu. Mosaþembur verða ríkjandi í gróðurfari er ofar dregur en þær einkennast af mikilli tegundafæð, lítilli uppskeru og lágu beitargildi. Enn ofar tekur gróðurleysið við.

Í bókinni Göngur og réttir I segir að Mýrar skiptist um Hólmsá í Austur- og Suður-Mýrar.[1] Fjallgangnasvæði Suður-Mýramanna er vestan Fláajökuls en Austur-Mýramanna austan hans. Gróðurkort Rannsóknastofnunar landbúnaðarins, sem að framan er getið, veita í grófum dráttum eftirfarandi vitneskju um fjallgangnasvæði Suður-Mýramanna: Hafrafell, sem er vestasti hlutinn af fjalllendi hreppsins, er að austanverðu þakið talsverðum lyng- og mosagróðri. Í suðvesturhlíðunum, sem tilheyra Suðursveit, er svipaður gróður en mun gisnari. Geitakinn er nánast ógróin, að frátöldu fyrrgreindu skóglendi. Í neðanverðum hlíðum Heinabergsdals, bæði vestan- og austanverðum, er skóglendi en ofar er lyng- og mosagróður. Neðanverðar suður- og suðausturhlíðar Heinabergsfjalla eru hálfgrónar af lyng-, mosaþembu- og snjódældagróðri. Að öðru leyti eru fjöllin nánast ógróin.

Um fjallgangnasvæði Austur-Mýramanna veita gróðurkortin í grófum dráttum eftirfarandi vitneskju: Allmikill lynggróður er í vesturhlíðum Fláfjalls en að öðru leyti er fjallið nánast ógróið. Kolgrafardalur er vel gróinn. Þar er skóglendi, svo sem áður greinir, graslendi og lynggróður, en dreifðar mosaþembur með lynggróðri er ofar dregur. Mikill gróður er í Hálsdal, í austurhlíðum Haukafellsheiðar og allt austur í Viðborðsdal. Snarbrattar hlíðar Sandmerkisheiðarinnar eru ógrónar.

Viðborðsfjall og Grænafell eru landfræðilega aðskilin frá öðru fjalllendi Austur-Mýramanna. Bröttustu skriður þeirra eru ógrónar en undirhlíðar þar fyrir neðan eru vel grónar gras-, lyng- og mosagróðri. Áður hefur verið getið skóglendisins austan í Viðborðsfjalli og Grænafelli. Að ofan eru þessi fjöll allvel þakin fjölbreytilegum mosaþembugróðri.

5.5.3. Ástand jarðvegs

Áður er getið hins mikla rofs sem tengist ógrónu landi í fjalllendi og á söndum og áreyrum á undirlendi í hreppnum. Auk þess er talið að alvarlegt rof, sem beinlínis veldur eyðingu gróðurlendis, sé að jafnaði á um 20% gróins lands í Mýra- og Nesjahreppum.

5.4. Jöklar og jöklabreytingar[2]

5.4.1. Jöklar upp af Mýrum

Samheiti allra jökla frá Kálfafellsdal austur í Nes var á fyrri öldum Hornafjarðarjöklar. Jöklarnir, sem liggja að Mýrum, voru á sama hátt kallaðir Mýrajöklar. Heinabergsjökull var á vesturmörkum Mýra er Heinabergsvötn skiptu sveitum. Um aldar skeið eða meira náði sporður hans saman við

1 Bragi Sigurjónsson, 1983. *Göngur og réttir* I. S. 45.

2 Kafli 5.4. er byggður á greinargerð Odds Sigurðssonar, ráðgjafa óbyggðanefndar á sviði jöklafræði, skjal nr. 8(5), sbr. einnig skjal nr. 8(2). Heimildir: Guðmundur G. Bárðarson 1934. Islands Gletscher. Beiträge zur Kenntnis der Gletscherbewegungen und Schwankungen auf Grund alter Quellenschriften und neuester Forschung. Reykjavík, *Vísindafélag Íslendinga,* XVI. Helgi H. Eiríksson 1932. Observations and measurements of some glaciers in Austur-Skaftafellssýsla in the summer 1930. Reykjavík, *Vísindafélag Íslendinga,* XII. Oddur Sigurðsson 1998. Glacier variations in Iceland 1930-1995 – From the database of the Iceland Glaciological Society. *Jökull*, 45, 3-25. Oddur Sigurðsson. Variations of termini of glaciers in Iceland in recent centuries and their connection with climate (í prentun). Sigurdur Thorarinsson 1943. Vatnajökull. The scientific results of the Swedish-Icelandic investigations 1936-37-38. Chapter XI. Oscillations of the Icelandic glaciers in the last 250 years. *Geografiska Annaler,* 25 (1-2), 1-56.

Skálafellsjökul fyrir framan Hafrafell sem þá var jökulsker. Voru þá þessir jöklar gjarnan nefndir einu nafni Heinabergsjökull. Ofar í jöklinum eru jökulskerin Litlafell og Snjófjall. Úr Snjófjalli liggur miðrönd eftir endilöngum jöklinum niður á sporð. Nú um stundir mynnir jökulinn út í lón og eru líkur til að svo verði enn um alllangan tíma.

Fyrir austan Heinabergsjökul liggja smájöklar sunnan í hlíðum fyrir botni Vatnsdals og eru þeir nafnlausir. Nokkru austar er Fláajökull (áður Hólmsár- eða Hólsárjökull) og hefur hann gengið allnærri byggðinni á undanförnum öldum. Hann klofnar að nokkru leyti um fjallskoll sem kallast Jökulfell, eitt af mörgum á landinu. Talsverð stöðuvötn hafa myndast framan við Fláajökul á 20. öld, einkum austurhlutann, og halda þau áfram að stækka eftir því sem jökullinn hopar.

Uppi í efstu drögum Kolgrafardals eru jökulleifar sem áður voru umtalsverður jökull. Þær standa rétt undir því nafni núorðið en kunna að hverfa á fáeinum áratugum. Ekki er lengur stöðugur jökullitur á Kolgrafardalsá. Litlu austar er Viðborðsjökull hátt uppi á Viðborðsdal og leikur enginn vafi á að hann ber jökulsnafnið með rentu. Fram á Gæsaheiði liggur jökulröndin næsta bein og útúrdúralítil milli Viðborðsjökuls og Hoffellsjökuls.

Hoffellsjökull hefur um langt skeið legið klofinn um Öldutanga og Svínafellsgölt og heitir vestari totan Svínafellsjökull. Hafa fáir jöklar á landinu hopað jafnmikið á tuttugustu öld og Svínafellsjökull en Hoffellsjökull austan Öldutanga hefur sáralítið hopað. Þegar Svínafellsjökul þrýtur aðrennsli íss tekur Hoffellsjökull að hopa ört og myndast þá á fáum árum stöðuvatn sem skiptir kílómetrum að lengd.

5.4.2. Jöklabreytingar á sögulegum tíma

Um nær alla jökla á Íslandi gildir að þeir voru miklu minni um landnám en þeir eru á okkar dögum nema ef til vill Sólheimajökull. Talið er að jöklar upp af Mýrum hafi náð hámarki á sögulegum tíma um 1890 eins og víðast annars staðar á landinu. Nú er umfang jöklanna svipað og það var um eða eftir 1600. Allir jöklar landsins hopa nú sem óðast og er því spáð að því haldi fram alla nýbyrjaða öld.

Skálafellsjökull og Heinabergsjökull eru ólíkir að því að sá fyrrnefndi fellur bratt niður á láglendi en hinn síðarnefndi rennur fram djúpan dal. Eins og að ofan segir náðu sporðar þeirra saman fyrir framan Hafrafell sem þá var jökulsker. Slitnaði milli jökulsporðanna fyrir miðja 20. öld. Djúpt lón er fyrir Heinabergsjökli veldur því að sporður jökulsins styttist ekki mikið þótt hann þynnist. Þegar jökullinn styttist svo að hann nær ekki floti á innri enda vatnsins styttist hann ótt og hverfur af vatninu á skömmum tíma. Líkur eru á að þar verði stöðuvatn eða lón til frambúðar.

Fláajökull gekk mjög nærri byggðum bólum á 19. öld og eru sagnir af því að hann hafi skriðið yfir algróið land á 9. áratug 19. aldar. Hefur hann ekki verið stærri á sögulegum tíma. Síðan hefur jökullinn hopað allört nema hvað hann gekk fram upp úr hafísárunum fyrir aldarþriðjungi. Þar eins og víða annars staðar skilur jökullinn eftir myndarlegt stöðuvatn þegar hann hopar.

Svínafellsjökull hefur hopað á fjórða kílómetra síðan hann náði hámarki undir aldamótin 1900. Er það með því mesta sem þekkist á landinu. Hann hefur skilið eftir sig stórt stöðuvatn sem er kallað Svínafellsvatn. Litlum sögu fer af breytingum á öðrum jöklum á svæðinu en þeim sem hér hafa verið nefndir enda eru þeir fjarri byggð.

Heinabergsvötn skildu að Suðursveit og Mýrar. Þau skiptu um farveg fyrir miðja 20. öld rétt í þann mund sem lokið var brúarsmíði yfir þau og falla nú með Kolgrímu til sjávar. Hafa miklar búsifjar hlotist af flakki jökulvatna í sveitinni svo sem nafnið Hleypilækur ber með sér. Menn hafa lagt mikið í að halda Hólmsá í sínum farvegi en hætt er við að það kosti um of til frambúðar ef Fláajökull heldur áfram að hopa. Hlaup úr Vatnsdal voru árviss og jafnvel nokkur á ári nær alla 20. öld en eru nú orðin meinlaus. Þau eru í seinni tíð kennd við Kolgrímu.

5.4.3. Vitneskja um jökuljaðra á liðnum öldum

Mjög örðugt er að segja til með vissu um legu jökuljaðars í Skaftafellssýslum á landnámsöld.

Óvissan er a.m.k. fáeinir kílómetrar fyrir helstu jökulsporða en mun minna skakkar á jökuljaðri sem liggur hátt í landinu. Ýmis gögn má tína til um breytingar á jöklunum síðustu 3-4 aldir sem sýna að þeir hafa færst í aukana fram undir aldamótin 1900 þó með smá hléum og jafnvel hopi skamman tíma í senn (Sigurður Þórarinsson 1943 og Oddur Sigurðsson, grein í prentun, sbr. 2. nmgr., bls. 361).

Árin 1903-1904 lét herforingjaráð Dana mæla fyrir kortum í Austur-Skaftafellssýslu og má treysta þeim mælingum á jökulsporðum svo víða skakkar ekki meiru en 100 m.

Jón Eyþórsson veðurfræðingur hélt úti árlegum mælingum á jökulsporðum víða um land frá 1930 og er þessum mælingum nú haldið áfram í umsjá Jöklarannsóknafélags Íslands. Hægt er að afla upplýsinga úr gögnum félagsins um breytingar á sporðum á Skálafellsjökli, Heinabergsjökli, Fláajökli og Svínafellsjökli (Oddur Sigurðsson 1998). Af þessum mælingum má í mörgum tilvikum sjá breytingar á jökulsporðunum upp á fáeina metra. Helgi H. Eiríksson (1932) mældi stöðu Hoffells-, Svínafells-, Fláa-, Heinabergs- og Skálafellsjökuls árið 1930. Guðmundur G. Bárðarson (1934) tók saman ýmislegt um breytingasögu íslenskra jökla, þar á meðal jökla á Mýrum. Yfirlit um sögu þessara jökla eftir Sigurð Þórarinsson birtist 1943.

Sumrin 1945 og 1946 voru teknar loftmyndir af öllu landinu á vegum hers Bandaríkja Norður-Ameríku (AMS) og síðar gerð eftir þeim allnákvæm kort þótt mistök komi fram í þeim í nokkrum landshlutum. Á þeim ætti lega jökulsporða á Mýrum ekki að skakka meiru en um 100 m að jafnaði. Á Orkustofnun var gert kort af útlínum Vatnajökuls eftir gervihnattamyndum frá 1991. Á þeim kortum ætti stöðu jökuljaðars á Mýrum ekki að skakka miklu meira en 50 m að jafnaði. Slík kort má gera eftir eldri og nýrri gervihnattamyndum og fá þannig stöðu og breytingar jökla eftir hentugleikum.

Í máli þessu hafa verið lögð fram gögn sem sýna útlínur jökla á Mýrum skv. kortum 1903-1904 (herforingjaráðskort), loftljósmyndum 1945-1946 (AMS), og Landsat-gervihnattamyndum 1991-1992, auk ystu jökulgarða skv. kortlagningu 1903-1904.[1]

5.5. Náttúruminjar

Eftirtaldir hlutar þess svæðis, sem hér er til umfjöllunar, eru á náttúruminjaskrá, sbr. nánari skilgreiningu þar: „Baulutjörn“, „Umhverfi Hoffellsjökuls“ og „Heinabergsfjöll“. Þessi landsvæði er háð sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999.

6. SAGA JARÐA OG AFRÉTTARNOTA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á því svæði sem til meðferðar er og síðan rakin í stórum dráttum saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á þeim jörðum sem tilgreindar eru í málinu. Að lokum verður á sama hátt gerð grein fyrir sögu afréttarnota frá öndverðu til þessa dags.

6.1. Landnám

Mýrarnar voru hluti af landnámi Hrollaugs Rögnvaldssonar (Mærajarls Eysteinssonar). Að sögn Sturlubókar og Hauksbókar Landnámu fór Hrollaugur til Íslands með ráði Haralds konungs hárfagra Hálfdanarsonar og hafði með sér konu sína og syni:

> Hann kom austr at Horni ok skaut þar fyrir borð ǫndvegissúlum sínum, ok bar þær á land í Hornafirði, en hann rak undan ok vestr fyrir land; fekk hann þá útivist harða ok vatnfátt. Þeir tóku land vestr í Leiruvági á Nesjum; var hann þar enn fyrsta vetr. Þá frá hann til ǫndugissúlna sinna ok fór austr þannveg; var hann annan vetr undir Ingólfsfelli. Síðan fór hann austr í Hornafjǫrð ok nam land austan frá

1 Sbr. skjal nr. 8 (7).

> Horni til Kvíár ok bjó fyrst undir Skarðsbrekku[1] í Hornafirði, en síðan á Breiðabólstað í Fellshverfi. Þá hafði ‹hann› lógat þeim lǫndum, er norðr váru frá Borgarhǫfn, en hann átti til dauðadags þau lǫnd, er suðr váru frá Heggsgerðismúla.[2]

Einar Ólafur Sveinsson taldi ekki leika nokkurn vafa á um takmörk landnámsins:

> Kvíá er alkunn á austan til í Öræfum og heitir sama nafni enn í dag. Hún rennur nú[3] í tveim kvíslum, og er talið, að takmörk landnámsins hafi verið við Vestari-Kvíá. Að austan takmarkast landnámið af fjallgarðinum milli Lóns og Hornafjarðar, og hafa mörkin til hafs án efa verið þar sem nú eru landamerki Horns og Fjarðar syðra (og þar með hreppamörk): til hafs út frá Brunnhorni.[4]

Haraldur Matthíasson kveður landnám Hrollaugs hafa verið um 80 km á lengd, „austan frá Vestra-Horni og út að Kvíá, sem er austarlega í Öræfum“.[5]

Í Landnámu er tekið fram að Hrollaugur hafi lógað þeim löndum er voru norður frá Borgarhöfn. Einn þeirra manna sem keyptu land af Hrollaugi hét Þorsteinn skjálgi:

> Þorsteinn enn skjálgi keypti land at Hrollaugi allt frá Viðborði suðr um Mýrar ok til Heinabergsár. Hans son var Vestmarr[6], er Mýramenn eru frá komnir.[7]

Mörk þess lands sem Þorsteinn skjálgi keypti af Hrollaugi virðast nokkuð skýr. Einar Ólafur Sveinsson sagði það hafa náð frá Viðborði[8] „og að því meðtöldu“ til Heinabergsár (Heinabergsvatna) í vestri. Hann bætir því við að mörkin verði þó ekki lengur miðuð við vötnin sem byltist til og frá heldur föst kennileiti.[9]

Í Landnámu er því ekki lýst nákvæmlega hversu langt inn til fjalla landnámið náði. Í Hauksbók, og reyndar fleiri gerðum Landnámu, standa þessi orð:

> Austfirðir byggðusk fyrst á Íslandi, en á millim Hornafjarðar ok Reykjaness varð seinst albyggt; þar réð veðr ok brim landtǫku manna fyrir hafnleysis sakir ok ørœfis. Sumir þeir, er fyrstir kómu út, byggðu næstir fjǫllum ok merkðu at því landskostina, at kvikféit fýstisk frá sjónum til fjallanna.[10]

Talið er vafalaust að við landnám hafi gróðurþekja á Mýrum verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er og jöklar minni. Um gróðurfar við landnám og þær breytingar, sem á því hafa orðið síðan, er fjallað í kafla 5.2. og um jöklabreytingar á sögulegum tíma er fjallað í kafla 5.4.

6.2. Heinaberg

Ekki er vitað hvenær fyrst var farið að búa í Heinabergi en jörðin er nefnd í jarðabókum frá lokum

1 *Skarðsbrekkum* stendur í Þórðarbók Landnámu (17. öld) (sbr. *Landnámabók*. Íslensk fornrit. 1. b. Jakob Benediktsson gaf út. Reykjavík 1986. S. 316, 6. nmgr.).
2 *Landnámabók* 1986, s. 317 (Sturlubók og Hauksbók). Heggsgerðismúla stendur í Þórðabók en Hreggs- í Sturlubók og Skarðsbók Landnámu. Það munu vera pennaglöp. Nú er nafnið venjulega borið fram Hestsgerði (*Landnámabók* 1986, s. 316-317 (7. nmgr.)).
3 Þ.e. árið 1948.
4 Einar Ól. Sveinsson, 1948: *Landnám í Skaftafellsþingi.* (Skaftfellingarit. 2. b.) Reykjavík. S. 70.
5 Haraldur Matthíasson, 1982: *Landið og Landnáma.* 2. b. Reykjavík. S. 375.
6 Svo í Hauksbók Landnámu. Í Sturlubók stendur *Vestmaðr* og *Vestmann* í Þórðarbók.
7 *Landnámabók* 1986, s. 319.
8 Einar Ól. Sveinsson (1948, s. 76) taldi Viðborð hér ekki tákna bæinn „heldur hina viði vöxnu hlíð austan í Viðborðsfjalli“.
9 Einar Ól. Sveinsson 1948, s. 78.
10 *Landnámabók* 1986, s. 337.

17. aldar. Hún var þá bændaeign og nefndist Heiðnaberg. Árið 1686 var jörðin metin á 13 hundruð og 80 álnir (tvítugföld landskuld sem var 80 álnir) en árið 1697 var hún talin 6 hundruð að dýrleika í samræmi við hið forna jarðamat.[1] Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 er dýrleikinn óbreyttur, 6 hundruð, og var jörðin sögð eiga skóg í eigin landi til eldingar (þ.e. til eldiviðar).[2] Í jarðamati 1804-1805 er sú athugasemd gerð að jörðin liggi undir skemmdum vegna vatnságangs og sandfoks. Þar eru ekki önnur hlunnindi eða ítök nefnd en silungsveiði og lítils háttar reki („1/2 Hestes Dragt Drivtömmer“).[3]

Heinabergs (Heiðnabergs) er getið í Jarðatali Johnsens 1847 og skráð þar 6 hundruð að dýrleika með þeirri athugasemd að sýslumaður telji jörðina 9 hundruð en samkvæmt Nýrri jarðabók 1861 var jörðin 7,6 hundruð.[4]

Í gerðabók jarðamatsnefndar 1849 er þess getið að Heinaberg (Heiðnaberg) hafi „brúkað ½ Skinneyar fjöru mót Eskey“. Eskey átti á hinn bóginn skógarítak í Heinabergsdal og reyndar fleiri jarðir: Flatey, Bakki og Oddi.[5] Í gerðabók yfirjarðamatsnefndar 1849 er komist svo að orði að jörðin eigi „fjall‹l›and og eru þar hagar vel í meðallagi á sumrum. Eskey á upprekstur í landinu; hún á þar og skógarítak og eins Flatey“.[6] Þar kemur og fram að ábúendur jarðarinnar höfðu áfrýjað virðingu matsnefndar fyrr á árinu sökum áfalla og erfiðleika sem þeir hefðu orðið fyrir. Yfirmatsmenn töldu þrátt fyrir það ekki ástæðu til að breyta matinu „með sérdeilis tilliti til hlunninda og fjallhaga“ jarðarinnar.

Í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916 er tekið undir það að jörðin eigi víðlenda fjallhaga: „Beitilandið er víðlent og skjólgott fjalllendi, fremur kjarngott, með dálitlu skógarkjarri. Smalamennska fremur ervið. Jörðin hefir upprekstur í sínu landi á Heinabergsdal.“[7]

Landamerkjabréf Heinabergs var undirritað 12. maí 1884 og lesið á manntalsþingi að Holtaþingstað 19. maí sama ár:

> Úr kletti þar sem Höfðarnir ná lengst vestur með jöklinum; þaðan sjónhending út þangað, sem Hestgerðishnútan fremst ber í nyrsta hólinn á Gerfisholti, og í bleiku skriðu í Setbergsheiðinni. Eystri mörkin eru úr vörðu í eystra Sandskeri, sjónhending í vörðu, sem stenst á við áður nefnd Þvermörk; jörðin á hálfa Skinneyjarfjöru, sem tekin er úr Eskeyjarlandi móti skógi og hagbeit á Heinabergsdal að helmingi móti Heinabergi. Þriggja hrossa beit á jörðin í Flateyjarlandi móti skógi á Heinabergsdal; einnig torfristu í Bakkalandi móti skógi í Bakkatindi í Heinabergsdal.[8]

Undir bréf þetta rita sjö menn án þess að jarða þeirra sé getið. Af öðrum heimildum má þó sjá í þessum hópi ábúendur eftirtalinna jarða: Heinabergs (Eiríkur Guðmundsson, Ísleifur Runólfsson og Jón Jónsson), Flateyjar (Jón Hálfdánarson og Sigurður Benediktsson) og Rauðabergs (Jón Ófeigsson).[9]

Heinaberg fór í eyði árið 1934 en var keypt og nytjað frá Flatey.[10] Árið 1973 var hluti Heina-

1 Björn Lárusson, 1967: *The Old Icelandic Land Registers.* Lundi. S. 331.
2 *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.* 13. b. *Fylgiskjöl*. Reykjavík 1990. S. 426.
3 Skjal nr. 2 (20).
4 *Jarðatal á Íslandi með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845 og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu.* Gefið út af J. Johnsen. Kaupmannahöfn 1847. S. 4. *Ný jarðabók fyrir Ísland, samin eptir tilskipun 27. maímánaðar 1848 og allramildilegast staðfest með tilskipun 1. aprílmánaðar 1861.* Kaupmannahöfn. S. 5.
5 Skjal nr. 2 (13).
6 Skjal nr. 2 (14).
7 Skjal nr. 2 (15).
8 Skjal nr. 2 (4).
9 Sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu.* 2. b. (Kristján Benediktsson Einholti: Mýrar). Reykjavík 1972. S. 43, 115, 121-122.
10 Sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 115.

bergs, Eskeyjar og Odda seldur Landnámi ríkisins í tvennu lagi. Undanskilinn í sölunni var einn hektari suðvestan í Fellsbrekkunni í landi Heinabergs og félagsræktun ásamt girðingum umhverfis hana.[1]

Heimildir benda ekki til annars en að búseta hafi verið nokkuð samfelld í Heinabergi frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum og þar til hún fór í eyði 1934 og að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi jörðin framselst á hefðbundinn hátt og verið veðsett.[2]

6.3. Haukafell

Haukafell kemur fyrst við sögu í kaupbréfi frá 5. maí 1483 en þá seldi Magnús Eyjólfsson Skálholtsbiskup klaustrinu í Kirkjubæ jarðirnar Skaftafell í Öræfum og Haukafell í Hornafirði fyrir jarðirnar Eyjar og Þverhamar í Breiðdal og Guðmundarnes í Stöðvarfirði.[3] Næst er Haukafells getið í afhendingarskrá Einholtskirkju frá byrjun 16. aldar. Þar kemur fram að erfingjar Magnúsar heitins Jónssonar (d. 1514), prests í Einholti, höfðu greitt til kirkjunnar jörðina Haukafell, að jafnviði 8 hundraða.[4] Haukafell virðist síðar hafa komist í eigu Þykkvabæjarklausturs og loks konungs eftir að konungur lagði undir sig allar klaustureignir við siðaskiptin.[5]

Haukafell var metið á 6 hundruð og 160 álnir árið 1686 en 3 hundruð árið 1697. Jörðin var í byggð þegar manntal var gert árið 1703 en sex árum síðar var hún komin í eyði að sögn Ísleifs Einarssonar sýslumanns.[6] Í jarðabók hans frá 1709 er greint frá því að jörðin sé 6 hundruð að dýrleika, að hagar og skógur jarðarinnar séu leigðir til Rauðabergs fyrir 20 álnir árlega og að jörðin eigi reka fyrir Borgarlandi. Fullyrt er enn fremur að Haukafell geti ekki aftur byggst.[7] Í þessari sömu heimild kemur fram að jörðin Borg eigi skógarítak á Kolgrafardal í Haukafellslandi og kirkjustaðurinn Einholt eigi afrétt 40 sauðum í Flám.[8]

Þegar jarðamat var gert í sýslunni 1804-1805 lá jörðin í eyði en ítök hennar voru enn í fullu gildi.[9] Haukafell var selt sem eyðijörð Þykkvabæjarklausturs (konungs) árið 1838.[10] Jörðin mun þó hafa verið í byggð á þessum tíma og er ýmist talin 6 hundruð eða 3 hundruð að gömlu mati en samkvæmt nýju mati sem gefið var út 1861 var hún 4,6 hundruð.[11]

Í gerðabók jarðamatsnefndar 1849 er eftirfarandi lýsing sem skýrir að nokkru hvers vegna jörðin var ekki hátt metin og búskapur þar örðugur:

> Hrossaganga er hér vond og jörðin gétur ekki álitist að fleyta meiru enn 1 kú og 80 fjár, því þó jördin géti ekki géfið af sér nægan heyskap til slíks fénaðar halds, má aptur telja ad jörðin géti léð afrétt á sumrum móti heyskap. Jörðin er vegna heyskapar fánga annars stadar frá heldur örðug.[12]

Í gerðabók yfirjarðamatsnefndar frá sama ári eru þær viðbótarupplýsingar, sem rekja má til Jarðabókar Ísleifs Einarssonar, að Einholt eigi 40 sauða göngu „í svonefndum „Flám“ á Haukafells landi og Borg á þar skógarítak“.[13] Að lokum skal vitnað í gerðabók fasteignamatsnefndar frá 1916 en þar er lýsing jarðarinnar mun ítarlegri:

1 Sbr. skjöl nr. 5 (16 og 17): Tvö afsöl, dags. 1. júní 1973. Skjöl nr. 4 (21) og 5 (6).
2 Sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 114-115. Skjöl nr. 2 (39), 4 (21, 45) .
3 *Íslenskt fornbréfasafn* 6, s. 482-483.
4 *Íslenskt fornbréfasafn* 7, s. 450. *Íslenskt fornbréfasafn* 8, s. 491.
5 Sbr. Björn Lárusson 1967, s. 332 og 337.
6 Sbr. skjal nr. 4 (32). *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 425.
7 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 425-426.
8 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 427-428.
9 Skjal nr. 2 (20).
10 *Jarðatal* 1847, s. 435.
11 *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 45. *Jarðatal* 1847, s. 3. *Ný jarðabók* 1861, s. 5.
12 Skjal nr. 2 (13).
13 Skjal nr. 2 (14).

Jörðin er engjalaus, en fær 60-70 hesta engjar í Holtum fyrir upprekstur.

Beitilandið er víðlent fjall-lendi með skógarkjarri, gott fyrir sauðfé vetur og sumar, en lakara fyrir stórgripi, einkum kýr. Landið er skjólgott og hagasælt. Smalamennska ervið. …

Jörðin hefir gott upprekstrarland, sem fé er tekið í til sumargöngu. …

Jörðin á ítaksfjöru úr Borgarlandi (Haukafellsfjöru). Borg á skógarítak í landi jarðarinnar, Borgarskóg og Einholt á 40 sauða göngu um sumar.[1]

Svohljóðandi landamerkjabréf fyrir Haukafell var undirritað 2. maí 1884 og lesið á manntalsþingi að Holtum 11. maí 1885:

Skrá yfir mörk fyrir Haukafellslandi, á milli Raufarbergs og Haukafells: Hornmark, Hellusker sem er í aurnum suður af jarðföllum í hálsdalsár fossinn efra, þaðan í Haukafells-heiðarhnúkinn; þaðan beint í hlíðarrotið. Þaðan í Sandmerkis-heiðarhnúkinn og svo beint í jökul; aptur á milli Holta og Haukafells úr áðurgreindu Helluskeri í klett á Sörkushólum, og svo í þúfu vestast á Sinuhjöllum.

Ítök

1. Fjöru á jörðin fyrir Borgarlandi, að austan skal vera akhlíð milli borgeyjar og staðareyjar (milli Borgarfjöru og Haukafellsfjöru), að vestan milli Raufarbergsfjöru og Haukafellsfjöru, Kíðaklettur skal bera í þúfuna á Hellirsholti.
2. Skógarítak á Borg í Haukafellslandi milli Stóru-skriðu og Borgarskógsness á Kolgrafardal.
3. Upprekstur fyrir 40 fjár á Einholt á flánum.[2]

Undir bréfi þessu standa nöfn níu manna en einungis er tekið fram að það sé samþykkt vegna jarðanna Einholts og Borgar. Af öðrum heimildum má þó ráða að það sé einnig undirritað vegna Haukafells (G. Jónsson) og Raufarbergs (Jón Ófeigsson og Jón Guðmundsson). Einnig er líklegt að Jón Jónsson (einn þriggja manna með því nafni sem skrifa undir bréfið) hafi verið ábúandi í Holtum.[3]

Haukafell fór í eyði árið 1936 og tveimur árum síðar keypti eigandi Rauðabergs jörðina[4] og er nú Haukafell einkum nytjað til skógræktar.

Heimildir benda til að búseta hafi verið nokkuð stopul í Haukafelli frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum og fram á annan áratug 19. aldar en eftir það samfelld þar til jörðin fór í eyði. Af heimildum verður ekki annað ráðið en að jörðin hafi, eftir gerð landamerkjabréfsins, framselst á hefðbundinn hátt og verið veðsett.[5]

6.4. Rauðaberg

Rauðaberg kemur fyrst við sögu í dómsmáli sem tekið var til úrskurðar 20. ágúst 1490. Séra Sveinn Jónsson í Heydölum, eigandi Rauðabergs (Raufarbergs), hafði kært Ólaf nokkurn Guðmundsson fyrir að taka til sín landskuld jarðarinnar auk þess sem fram kom í málinu að Ólafur hefði eignað konu sinni jörðina. Dómur, skipaður sex prestum, dæmdi Ólaf sekan 24 mörkum (um 10 kýrverðum) við séra Svein og 30 mörkum við Skálholtskirkju.[6] Einnig er varðveitt kaupbréf frá 25. febrúar

1 Skjal nr. 2 (15).
2 Skjal nr. 2 (2).
3 Sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 41, 45, 54. Skjal nr. 2 (15).
4 Sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 42, 45. Skjöl nr. 4 (22) og 6 (9).
5 Sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 45. Skjöl nr. 2 (36) og 4 (22).
6 *Íslenskt fornbréfasafn* 6, s. 715-716.

1640 þar sem Árni Oddsson lögmaður selur, vegna sín og bræðra sinna, 13 hundruð í jörðinni Rauðabergi.[1]

Í jarðabók 1686 er Rauðaberg skráð sem bændajörð, 36 hundruð og 160 álnir að dýrleika, en 30 hundruð árið 1697.[2] Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 eru ekki aðrar eignir eða ítök jarðarinnar tíunduð en reki fyrir Bakkalandi „þar sem heitir Rauðabergsfjara“ og engjaítak í Holtalandi „sem heitir Rauðabergsdæld“ en það ítak var þá niður fallið.[3] Við jarðamat 1804-1805 var tvíbýli á Rauðabergi. Jörðin var þá enn talin 30 hundruð að dýrleika þó að hún lægi undir skemmdum vegna skriðufalla og einnig í Jarðatali Johnsens 1847.[4] Í Nýrri jarðabók 1861 er dýrleikinn hins vegar kominn niður í 15,3 hundruð.[5]

Við úttekt Rauðabergs árið 1849 átti jörðin sem áður ítaksfjöru fyrir Bakkalandi og að auki „skógarítak í Vindborðslandi og silungsveiði í betra lagi“.[6] Í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916 er jörðinni jafnframt eignað engjatak í Holtalandi eins og áður hafði verið gert í Jarðabók Ísleifs Einarssonar. Það nefndist „Rauðabergsdæld, sem liggur langt frá bæ“. Jörðin átti þá „upprekstur í sínu landi“, skógarkjarr lítið og mótak lélegt. Einnig er tekið fram að Bakki eigi upprekstur fyrir 40 fjár í Rauðabergsland frá því sjö vikur eru af sumri og til miðréttar á hausti.[7] Fjórbýli var í Rauðabergi á þessum tíma.

Fyrstu lýsingu á landamerkjum Rauðabergs er að finna í uppdrætti frá árinu 1792 en þar er þannig gerð grein fyrir mörkum jarðarinnar:

Á mörkum sunnanvert rann Djúpá vestur í punkt sem nefndur er „Þufan á klettenum“. Á austurlandamörkum eru merkt örnefnin „Steinbogen“, „Landamótshellan“, „Miðfellshnukurenn“ og „Merkekambur“. Nafnið Rani er ritað í reit með „Sporðskálagil“ á suðurmörkum, en á austurmörkum standa þessi orð: „Gileð mille Holtatorfu og Rana“, og þaðan að vesturmörkum voru „nokkuð meira enn 80 faðmar“. Enn fremur stendur skrifað: „Jökull tekur vid fyrer nordann Raudabergs og Vidbordsland“. Á uppdráttinn rita þrír menn nöfn sín til samþykkis.[8]

Landamerkjabréf Rauðabergs var undirritað 4. maí 1885 og lesið á manntalsþingi að Holtum 9. júní 1888:

> Milli Víðborðs og Rauðabergs skal vera varðan á Arnarbæli fyrir vestan Viðborðsel beint í Landamótsgjótarhelluna. Þaðan beint í Miðfellshnjúkinn í Grjótárdölum, þaðan í Grænafellshnjúkinn, þaðan í hamrana austan ofanvert við Mosfellsbrekkur fremri; þaðan beint á jökul. Að sunnan móti Holtum, úr áður greindri Arnarbælisvörðu, beina línu í Tarfshól; úr Tarfshól í Brúngang, úr Brúngang í Hellusker. Áptur að vestan móti Haukafelli: úr Helluskeri í Hálsdalsárfossinn efra, þaðan í Haukafellsheiðarhnjúkinn, úr Heiðarhnúknum í Hlíðarrotið, úr Hlíðarroti í Sandmerkisheiðarhnjúkinn og svo beint í jökul.
>
> Ítök.
> Skógarítök á jörðin Rauðaberg í Viðborðsdal frá Merkikambi innað Ranagili. Annað skógarítak frá Þórhallagili innað Sandmerkisá. Engja-ítak jarðarinnar er Rauðabergsdæld, liggjandi í Holtalandi. Fjöru á jörðin fyrir Bakkalandi. Bakki á 40 sauða göngu í Rauðabergslandi frá því 7 vikur eru af sumri til þess í miðlögsafni.[9]

1 Skjal nr. 3 (1).
2 Björn Lárusson 1967, s. 332.
3 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 425.
4 Skjal nr. 2 (20). *Jarðatal* 1847, s. 3.
5 *Ný jarðabók* 1861, s. 5.
6 Skjal nr. 2 (13).
7 Skjal nr. 2 (15).
8 Skjal nr. 2 (8).
9 Skjal nr. 2 (3).

Undir bréf þetta rita eftirfarandi menn: Gísli Jónsson, fyrir hönd séra Sveins Eiríkssonar[1] og Halls Pálssonar, Jón Jónsson, Jón Guðmundsson, meðeigandi Rauðabergs, og Magnús Ófeigsson. Fyrrnefndur Gísli Jónsson var þá ábúandi í Haukafelli. Trúlega hefur Jón Jónsson undirritað bréfið fyrir hönd Holta.[2]

Í Rauðabergi hefur löngum verið margbýli, með tveimur og upp í fjóra ábúendur eða fleiri. Samkvæmt fasteignabók 1922 skiptist Rauðaberg í fjögur býli (Rauðaberg I-IV), þrjú árið 1932 (Rauðaberg I/Hafnarnes, Rauðaberg II/Hóllinn og Rauðaberg III/Efribær) og tvö árin 1938 og 1957.[3] Rauðaberg skiptist nú í tvær jarðir, Rauðaberg I og II. Hluti jarðanna er nýttur sem sumarbústaðaland og einnig hefur þar verið stunduð skógrækt á vegum Skógræktarfélags Austur-Skaftafellssýslu.[4]

Heimildir benda til að búseta hafi verið nokkuð samfelld í Rauðabergi frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum og að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi jörðin framselst á hefðbundinn hátt og verið veðsett.[5]

6.5. Viðborð og Viðborðssel

Á Viðborði var hálfkirkja[6], helguð Maríu mey samkvæmt máldaga sem talinn er frá um 1270. Hún átti 10 hundruð í heimalandi. Ekki er getið um aðrar eignir en kvikfé og lausamuni.[7] Í máldaga hálfkirkjunnar frá um 1570 (Gíslamáldaga) kemur fram að jörðin öll var 30 hundruð að dýrleika. Þá virðist mjög hafa verið dregið af kirkjunni og ekki aðrar eignir tíundaðar en tvær klukkur, kólflausar.[8] Viðborð kemur einnig fyrir í máldögum Einholtskirkju, hinum elsta frá 1397 (Vilkinsmáldaga), því að skylt var að greiða af Viðborði til kirkjunnar tvævetran gelding annað hvert haust en hitt haustið hálfa mörk vöru.[9] Í máldaganum frá 1397 er tekið fram að Einholtskirkja „nioti so skogarteigs j Vidbordzlandi sem hun eige jord unnder“.[10] Árið 1561 var kveðinn upp gerðardómur um fjörumörk milli Einholts og Viðborðs en nokkru áður hafði Vigfús Erlendsson hirðstjóri selt Viðborð með skógum og rekum.[11] Í jarðabók 1686 er Viðborð skráð sem bændaeign, 26 hundruð og 160 álnir að dýrleika en 20 hundruð árið 1697.[12] Í jarðabókinni 1686 er einnig nefnd jörðin Viðborðssel, 13 hundruð og 80 álnir að dýrleika en hún var 10 hundruð árið 1697.[13]

Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 er Viðborð sagt vera 20 hundruð að dýrleika en ekki 30 hundruð eins og greint er frá í Gíslamáldaga og var skýringin sú að þá hafði verið byggð sérstök jörð, Viðborðssel, 10 hundruð að dýrleika, út úr Viðborði.[14] Þessar voru þá eignir Viðborðs:

1 Prestur að Sandfelli 1878-1887 (sbr. *Íslenzkar æviskrár frá landnámstímum til ársloka 1940*. 4. b. Tínt hefir saman Páll Eggert Ólason. Reykjavík 1951. S. 367).
2 Sbr. skjal nr. 2 (28). Maður að nafni Jón Jónsson var á þeim tíma ábúandi í Viðborðsseli, sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 33, 45.
3 Skjöl nr. 4 (9-13).
4 Skjöl nr. 6 (7, 8, 14 og 15).
5 Sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 38-43. Skjöl nr. 2(37), 4 (27, 47, 48).
6 Þ.e. með messuskyldu annan hvern helgan dag.
7 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 82-83.
8 *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 700.
9 *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 234. *Íslenskt fornbréfasafn* 6, s. 335 (máldagi frá um 1480). *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 699 (máldagi frá um 1570).
10 *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 234.
11 *Íslenskt fornbréfasafn* 13, s. 643-644.
12 Björn Lárusson 1967, s. 332.
13 Björn Lárusson 1967, s. 332.
14 Heiti jarðarinnar er einnig ritað *Vindborð* í sumum heimildum (sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 425, 8. nmgr. *Jarðatal* 1847, s. 3).

Rekaítak á jörðin fyrir Einholtslandi, þar sem heitir Viðborðsfjara.

Beit 9 hrossum og nokkru geldfé skal jörðin eiga í Hólalandi.

Reiðingsristu í Kelduholtslandi.[1]

Eignum Viðborðssels er þannig lýst: „Skóg á jörðin á Viðborðsdal til eldingar og öll önnur gæði og ítök til þriðjunga með Viðborði.“[2]

Rekaítak Viðborðs er nánar skilgreint í jarðamati 1804-1805 sem „1 Hestes Dragt“.[3] Dýrleiki jarðarinnar er óbreyttur í Jarðatali Johnsens 1847, 20 hundruð, og Viðborðssels 10 hundruð, þó að sýslumaður telji þessar jarðir, hvora um sig, ekki nema 10 og 5 hundruð að dýrleika.[4] Í Nýrri jarðabók 1861 er Viðborð talið 12,9 og Viðborðssel 10,1 hundrað að dýrleika.[5]

Í gerðabók jarðamatsnefndar 1849 er ekki getið um aðrar eignir og ítök Viðborðs en „smáskóg“, „lítilfjörlega silungsveiði og ítaksfjöru fyrir Einholtslandi“.[6] Eignir Viðborðssels voru þá hinar sömu og áður er lýst í Jarðabók Ísleifs Einarssonar: „Á bæði fjárupprekstur og skóg á Vindborðsdal, og hefur átt sömu tiltölu (1/3) til ínytja þeirra sem áður er getið að Vindborð hafi verið eignað í Hóla og Kelduholts landi.“[7] Fram kemur í gerðabók yfirjarðamatsnefndar 1849 að ábúandi Viðborðssels hafði áfrýjað mati jarðarinnar fyrr á árinu „sakir fenja og ágángs á eingjum, fjærlægðar á högum, að Vindborðsel er upprunalega ekki nema 1/3 úr öllu Vindborði, og að ágángur sé af fénaði Holtamanna“.[8] Áfrýjun ábúandans var ekki tekin til greina.

Fasteignamatið 1916 er til muna ítarlegra um eignir, hlunnindi og búskaparhætti á Viðborði. Þá hafði jörðin (að undanskildu Viðborðsseli sem var sjálfstæð jörð) skipst í tvö býli, Viðborð 1 (7,6 hundruð) og Viðborð 2 (5,3 hundruð). Í gerðabókinni segir m.a.:

> Beitilandið er fremur gott til sauðfjárbeitar, og fyrir stórgripi á sumrum; fjalllendi víðlent, og mýrlendi með hraunum (klettaásum). Fremur skjólgott, og nærtækt. En smalamennska erið. … Upprekstrarland á jörðin í Viðborðsdal. Skógur nokkur er í landi jarðarinnar, en mótak mjög lélegt. … Fjöru á jörðin fyrir Einholts- og Borgarlandi (Viðborðsfjara). Þá á jörðin einnig 4 hesta göngu í Holtalandi. Skógarítak í land jarðarinnar eiga Einholt og Hjáleigur á Viðborðsdal. Holtar hálfar Maríutungur. Hálfan Litla-Hólma, Viðarhálsa. Holtahöfða og hálfa Litlu Dímu. Geirstaða skóg á Hálsum (Geirstaðaskóg).[9]

Í sömu gerðabók er þessi lýsing á Viðborðsseli:

> Beitiland fremur gott, út frá bæ óskift með Viðborði, skjólgott og snjólétt, smalamennska hæg. Jörðin á afrétt í Viðborðsfjöllum að 1/3 með Viðborði og sömu tiltölu í öðrum sameiginlegum jarðarnytjum, svosem skógi, rekarétti á Viðborðsfjöru o.fl. Einnig nær ítakaréttur annara jarða, sem eiga ítök í Viðborðslandi, að 1/3 til Viðborðssels.[10]

Árið 1906 gerðu Árni Bergsson, bóndi á Svínafelli og eigandi 1/3 í Viðborði, og Gísli Sigurðsson, bóndi á Viðborði og eigandi 2/3 í sömu jörð, með sér samning þess efnis að Árni lét af hendi ræktað tún úr eignarjörð sinni Viðborði en fékk í staðinn afréttarland úr Viðborðshálsum:

1 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 425.
2 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 425.
3 Skjal nr. 2 (20).
4 *Jarðatal* 1847, s. 3.
5 *Ný jarðabók* 1861, s. 5.
6 Skjal nr. 2 (13). Sbr. einnig skjal nr. 2 (12) en þar ákærir eigandi Viðborðs leiguliðann fyrir „öreglulega skogarbrukun“ árið 1812.
7 Skjal nr. 2 (14).
8 Skjal nr. 2 (14).
9 Skjal nr. 2 (15).
10 Skjal nr. 2 (15).

Jeg Árni Bergsson skipti hjer með að fullu og öllu við Herra Gísla Sigurðsson á ræktuðu túni, að undanskildri Bænhússkák, af 7 hundruðum að fornu jarðarmati úr eignarjörð minni Viðborði í Mýrahreppi móti afrjettarlandi úr Viðborðshálsum.

Og afsala jeg hjermeð frá mjer og mínum erfingjum áðurtilnefndu túni.

Jeg Gísli Sigurðsson skipti hjermeð að fullu og öllu við herra Árna Bergsson á afrjettarlandi í Viðborðshálsum af 13 hundruðum að tiltölu úr eignarjörð minni Viðborði í Mýrahreppi, og afsala jeg frá mjer og mínum erfingjum áðurnefndu afrjettarlandi.[1]

Samningur þessi var lesinn daginn eftir, 23. maí, á manntalsþingi fyrir Mýrahrepp.

Elsta varðveitta landamerkjalýsing Viðborðs mun vera í lögfestu sem dagsett er að Hólum 8. maí 1782:

Undirskrifadir lögfestum her i dag Eign okkar Jördina Vindbord, liggiandi i Einholts Kirkiu Sókn til hiergreindra Landamerkia. Frá Skúmskeri er stendur i Hornafjardarflióti, beina Siónhending i Skjer þad kallad er Steinbogi i Diúpárfarveg, þadann til Fiells i Landamótshelluna, og sídann í hædsta Hnúkinn a Grænafelli, og so i þá háfu Hamra, sem eru fyrir vestann og ofann Bakkakotz Hialla, og þadann rietta Stefnu nordur á Jökulinn. Skóg og Hagbeit alla a Vindbordsdal inn til Hoffels edur Svínafells Landamerkia, ad undannteknum þeim Skógaritökum sem eptir fullkomnum Rietti edur rigtugum Skiölum ödrum Jördum tilheira. … Í sama máta lögfestum vier Vindbordsfjöru og reka frá sokolludu Hákonarmarki, hvört þar er á fjörunni, sem Nautshöfdi i Skógeij ber á Svínafellsgöltinn hvar hann er hædstur, og austur ad þeim sióarskiptum sem verdur af því vid fjöruna í Hornafjardar Osi ad straumurinn fellur út til hafs, enn bilgiurnar edur bárurnar aptur frá hafi gánga til Lands, fyrirbiódandi hvörium manni adurnefndt land og reka ad brúka, i þvi ad vinna edur í nokkurn máta ad hagnita, nema vort skriflegt lof edur leifi þar til komi.[2]

Undir bréf þetta rita Þorleifur Björnsson, Mensalder Raben og Þorleifur Halldórsson. Lögfestan var upplesin á manntalsþingi að Holtum 15. maí 1782.

Önnur lögfesta var undirrituð 15. maí 1783:

Undirskrifadir lögfestum vier hier í dag Eign okkar er so heitir Jördina Vindbord liggiandi í Einholtz Kirkiu sókn, til hiergreindra Landamerkia, úr Skúmskjeri er stendur í Hornafjardarfliótum, og so Siónhendíng rietta, í Skier þad kallad er Steinbogi í Diúpár Farveg, þadann til Fialls í Landamótshelluna, og sídann í hædsta Hnúkinn á Grænafelli, og so þadann í þá háu Hamra, sem eru fyrir vestann og ofann Bakkakots Hiallann og so beina Stefnu nordur á Jökulinn. – Skóg og Hagbeit alla á Vindbordsdal, inn til Svínafells edur Hoffels Landamerkia ad undannteknum þeim Skógarítökum, sem eptir fullkomnumm Rietti edur riktugumm[3] Skiölum ödrumm Jördumm tilheira.[4]

Síðan voru fjara og reki lögfest á sama átt og í fyrri lögfestu. Lögfesta þessi var upplesin á manntalsþingi að Holtum 17. maí sama ár.

Þriðja lögfestan var undirrituð að Arnanesi 6. júní 1789 og virðist hún ekki víkja í neinum meginatriðum frá fyrrgreindum tveimur lögfestum:

1 Skjal nr. 2 (6). Sbr. skjal nr. 2 (34).
2 Skjal nr. 2 (7).
3 *riktugumm* er leiðrétting yfir línu fyrir *löglegum* sem er yfirstrikað.
4 Skjal nr. 2 (7).

Vid undirskrifadir lögfestum hier i dag Eign okkar er so heitir Jördina Vindbord liggiandi i Einholtz Kirkiu Sókn, til hier greindra Landamerkia, úr Skúmskerium er standa i Hornafjardarfliótum og i Þúfuna á Bakkanum austarlega, fyrir utann Vindbords Merkikjelldu þadann í Þúfuna á Grænukjeldubakkanum, og so í Skjer þad sem stendur i Diúpárfarveg og kallad er Steinbogi, þadann Sionhending rietta í Landamótshelluna og so eptir hædstu Fialla Eggium a Vindbordsfjalli og so nordur á Jökulinn, Skóg og Hagbeit alla a Vindbordsdal og Vindbordsströnd, ad undannteknum Skog á þeim Jtökum, sem eptir fullkomnum Rietti edur rigtugum Skiölum ödrum Jördum tilheira.[1]

Þessu næst voru fjara og reki lögfest eins og í fyrri lögfestum. Lögfesta þessi var upplesin á manntalsþingi við Einholtskirkju 16. ágúst sama ár.

Þá ber að nefna að í uppdrætti frá 1792, þar sem lýst er landamerkjum Rauðabergs, er vikið að Viðborði með þessum orðum: „Jökull tekur vid fyrer nordann Raudabergs og Vidbordsland“.[2]

Landamerkjabréf Viðborðs (Vindborðs) var undirritað 12. maí 1884:

Skrá um landamerki jarðanna Vindborðs og Vindborðssels. (Það er allt sama jörð)

Fyrst hornmark að vestan gagnvart Raufarbergi, varða á Arnarbæli, vestan við Vindborðssel, þaðan bein lína í landamótsgjótarhelluna, þaðan beint[3] í Miðfellshnúkinn í Grjótárdölum, þaðan beint í Grænafellshnúkinn, þaðan beint austan í hamrana ofanvert við Mosfellsbrekkur fremri, þaðan beint í jökul. Á milli Holta og Vindborðs, að sunnan: úr áðurgreindri Arnarbælisvörðu í þúfu á Merkikeldubakka á Vindborðshólmum, og beint í Skúmsker í Hornafjarðarfljótum milli Mýrahrepps og Nesjahrepps; úr Skúmskeri og inn úr fljótum sjónhendingu milli Vindborðs og Gildruskers, síðan milli Litlu-Dímu og Stóru-Dímu, og svo í jökul milli Vindborðshálsa og Jökulfells. Vindborðshálsar eru allir í Vindborðslandi.

Ítök jarðarinnar.
Fjörumörk að vestan milli Einholtsfjöru og Vindborðs: Skógeyjarhöfðinn beri í há Svínafells-göltinn hæstan að austan milli Hvanneyjarkróks og Vindborðsfjöru, þar sem Einholtsklettar bera svo jafnt að austan, að hinn innri nær ekki fram fyrir hinn ytri. Beit fyrir 9 hross á jörðin í Holtalandi og nokkrar sauðkindur. Einholt á skógarítak á Viðborðsdal, einnig eiga jarðirnar Raufarberg og Holtar skógarítök þar.[4]

Bréf þetta var lesið á manntalsþingi að Holtum 6. maí 1886.

Undir bréf þetta rita tólf menn án þess að jarða þeirra sé getið. Af öðrum heimildum má þó sjá að í þessum hópi voru ábúendur eftirtalinna jarða: Viðborðs (Benedikt Kristjánsson), Viðborðssels (Jón Jónsson), Haukafells (G. Jónsson) og Rauðabergs (Magnús Ófeigsson, Jóhann Steffánsson og Jón Ófeigsson). Einnig samþykkti bréfið umráðamaður Einholts.[5] Þá hefur Jón Jónsson trúlega undirritað bréfið fyrir hönd Holta.[6]

Landamerki Viðborðssels eru hin sömu og Viðborðs.

1 Skjal nr. 2 (7).
2 Skjal nr. 2 (8).
3 *beint* skrifað þrisvar og tvisvar yfirstrikað.
4 Skjal nr. 2 (1).
5 Sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 29, 33, 40-41 og 45.
6 Sbr. skjal nr. 2 (28). Maður að nafni Jón Jónsson var á þeim tíma ábúandi í Viðborðsseli, sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 33, 45.

Árið 1960 var reist nýbýli í löndum Viðborðssels og Rauðabergs, Viðborðssel II. Meginhluti ræktunarlandsins var keypt úr landi Rauðabergs en beitilandið er þriðjungur úr beitilandi Viðborðssels.[1]

Heimildir benda til að búseta hafi verið nokkuð samfelld á Viðborði og í Viðborðsseli frá því að jarðanna er fyrst getið í heimildum og að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi þær framselst á hefðbundinn hátt og verið veðsettar.[2]

6.6. Afréttarnot

Í Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 er ekki getið um sameiginlega afrétti í Mýrnakálki en Einholt er sagt hafa átt afrétt „40 sauðum í Flám".[3] Þar kemur einnig fram að Vindborð átti beit „9 hrossum og nokkru geldfé" í Hólalandi.[4]

Í sóknarlýsingu séra Jóns Bergssonar í Einholti 1839 segir um „afrétti" í Einholtsprestakalli[5]:

> Afréttarlönd eru á Heiðnabergi, Haukafelli og Vindborði, og tilheyra þau áminnstum jörðum, og hafa alleinasta ýmsir bæir í sókninni þar upprekstur án þess þó að betala fyrir, en hvað réttum viðvíkur, þá veit ég þar öngva reglu við brúkaða hjá því sem annars staðar, heldur er öllum áminningum þar að lútandi lítill gaumur gefinn, og tel ég þarflegt, ef bót yrði þar á ráðin, ef ske mætti, að sauðahvarfið yrði minna og færri misgrunaðir.[6]

Eftir orðum prestsins að dæma hafa afréttir sveitarinnar tilheyrt einstökum jörðum en verið nýttir að meira eða minna leyti af bændum um allt byggðarlagið.

Í nóvember 1985 lagði sýslumaðurinn í Austur-Skaftafellssýslu fyrir sýslunefndarmenn og oddvita að gera skrár yfir alla afrétti héraðsbúa með tilvísun í lög nr. 42/1969. Í svari oddvita Mýrarhrepps, dags. 4. desember, segir m.a.: „Við undirritaðir teljum að í þessu hreppsfélagi sé eigi um afrétti að ræða, heldur einungis heimalönd."[7] Þremur dögum síðar var samþykkt svohljóðandi ályktun á aukafundi sýslunefndar Austur-Skaftafellssýslu:

> Afréttarskrár er eigi til fyrir sýsluna og verður ekki samin, enda verður talið að afréttir séu eigi til í Austur-Skaftafellssýslu í hefðbundnum og venjulegum skilningi.[8]

Þetta er einnig fullyrt í bréfi hreppsnefndar Mýrarhrepps dags. 4. desember 1985 til sýslumannsins í Austur-Skaftafellssýslu sbr. og fundargerð sýslunefndar Austur-Skaftafellssýslu frá 7. desember 1985.[9] Í ritinu *Göngum og réttum* segir svo: „Engin almenningsafrétt er í sýslunni. Allt fjalllendi heyrir vissum jörðum til, utan þess að hjáleigur eiga óskipt fjalllendi með aðaljörðum."[10]

Eins og lög kveða á um eru í gildi fjallskilareglugerðir á Mýrum sem og annars staðar í sýslunni. Elsta fjallskilareglugerð fyrir Austur-Skaftafellssýslu sem sett var samkvæmt tilskipun um sveitarstjórn á Íslandi 1872 er frá árinu 1891. Í 1. gr. segir orðrétt:

> Að svo miklu leyti, sem heimaland er eigi nægilegt til beitar á sumrum, ber öllum, sem afrjett eiga eða

1 *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 34-35. Viðborðssel II hefur sérstakt fasteignamatsvottorð (sbr. skjöl nr. 6 (6, 12 og 13).
2 Sbr. *Byggðasaga Austur-Skaftafellssýslu* 2, s. 27-30. Skjöl nr. 2 (34, 35), 4 (18, 19, 29, 49, 50, 51).
3 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 427.
4 *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 425.
5 Takmörk sóknarinnar voru nokkurn veginn hin sömu og Mýrasveitar (sbr. *Skaftafellssýsla. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1873.* Jón Aðalsteinn Jónsson og Svavar Sigmundsson sáu um útgáfuna. Reykjavík 1997. S. 107).
6 *Skaftafellssýsla* 1997, s. 116.
7 Skjal nr. 4 (35).
8 Skjal nr. 4 (37).
9 Skjöl nr. 4 (35 og 37).
10 *Göngur og réttir.* 1. b. Önnur prentun aukin og endurbætt. Bragi Sigurjónsson bjó til prentunar. Akureyri 1983. S. 35.

fengið geta hjá öðrum, að nota hann til upprekstur fyrir fjallfje sitt. Hreppsnefndin sjer um, að þetta sje eigi vanrækt, og yfir höfuð gætir þess, að heimahögum sje eigi íþyngt um of á sumrum. Heimilt skal hreppsnefnd, að gjöra ítölu í afrjett þar sem því verður við komið.[1]

Í 2. gr. fjallskilareglugerðar frá 1909 eru eftirfarandi fyrirmæli um upprekstur:

Allir þeir, er afrjett eiga, eða geta fengið hann hjá öðrum, skulu nota hann til upprekstur fyrir gjeldfje sitt, ef hagatollur fer eigi fram úr 5 aurum fyrir hverja sauðkind, og skal gjalddagi hagatolls vera fyrir lok októbermánaðar, ef öðruvísi er eigi um samið. Þar sem engan afrjett er hægt að fá, má nota heimalönd til sumarbeitar, en þess skal þó gætt, að heimahögum sje ekki íþyngt um of. Heimilt skal hreppsnefnd að gera ítölu í afrjett, þar sem því verður komið við.[2]

Í reglugerðinni er kveðið á um lögsöfn að hausti og að til þeirra sé boðað með fjallskilaseðli eigi síðar en 10 dögum fyrir fyrsta lögsafn (4. og 6. gr.).

Í 2. gr. fjallskilareglugerðar frá 1940 er komist svo að orði:

Allir þeir, er afrétt eiga eða geta fengið hann hjá öðrum, skulu nota hann til upprekstrar fyrir fé sitt. Þar, sem engan afrétt er hægt að fá, má nota heimalönd til sumarbeitar.

Þar, sem tveir eða fleiri menn eiga eða hafa afgirt sameiginlegt beitiland, getur annar eða einn ekki tekið gripi til beitar af öðrum, nema með samþykki meiri hluta hlutaðeiganda. Geti einhver í sameignarlandi afstaðið beit eða beitiland, er honum skylt að bjóða meðeigendum sínum fyrst afnot af beitilandinu, áður en hann gefur það falt við aðra.

Ef enginn af meðeigendum hans þarf landsins með, má hann taka gripi af öðrum að því leyti, sem hann hefir þá færra í beitilandinu en meðeigendur hans, samanborið við landstærð hvers þeirra. En þess skal þó gætt, að heimahögum sé ekki íþyngt um of.

Í ógirt samliggjandi beitilönd og afréttarlönd má ekki taka inn gripi, nema með samþykki meiri hluta hlutaðeigenda.

Heimilt skal hreppsnefnd að gera ítölu í afréttarlönd, þar sem því verður við komið.[3]

Í *Göngum og réttum* er fyrirkomulagi fjallskila lýst þannig að framan af 20. öld hafi fyrsta lögsafnið verið miðað við þann tíma sem stjórn Kaupfélags Austur-Skaftfellinga hafi ákveðið hverri sveit til slátrunar en einnig hafi veðráttan ráðið miklu um smölun og rekstra.[4] Hreppsnefnd hafi skipað fyrir um göngur. Hafi hún látið semja svokallað göngubréf sem gengið hafi bæ frá bæ um alla sveitina. Þar hafi safndagar verið ákveðnir, nafngreindir menn skipaðir í hvert gangnasvæði og til rétta og einnig gangnaforingjar og réttarstjórar.[5] Þá segir að á Mýrum hafi venjulega verið þrjú söfn á hverju hausti. Í Austur-Mýrum hafi fyrsta daginn verið gengin svonefnd innfjöll, þ.e. Vandræðatungur og Sandmerkisheiði, innsti hluti Kolgrafardals og Fláfjall að vestan. Næsta dag hafi svonefnd framfjöll verið smöluð. Þau hafi verið Viðborðsdalur, Viðborðs- og Rauðabergsfjall, Hálsdalur, Haukafellsheiði, Kolgrafardalur og Fláfjall austan. Þriðja daginn hafi verið réttað af

1 Skjal nr. 4 (14).
2 Skjal nr. 4 (28).
3 Skjal nr. 4 (29). Sbr. samhljóða texta í 3. gr. fjallskilareglugerðar frá 1951 (skjal nr. 4 (30).
4 *Göngur og réttir* 1 (1983), s. 35.
5 *Göngur og réttir* 1 (1983), s. 36.

sléttlendi. Fjalllendi það, sem Suður-Mýramenn hafi safnað, kallist einu nafni Heinabergsfjöll. Þau takmarkist af Fláajökli að austan, Vatnajökli að norðan og Heinabergsjökli að vestan. Í Hafrafelli hafi þótt hæfilegt að hafa 7-10 kindur en það hafi til skamms tíma verið umlokið jökli.[1]

Við skýrslutökur í máli þessu kom það skýrt fram að ekki væri annað girt af landi jarða en heimatúnin. Þeir landeigendur, sem enn reka sauðfjárbúskap, kváðust ekki reka á fjall heldur einungis hleypa fénu út úr húsum eða reka úr heimatúnum og féð hafi haldið til fjalls að eigin hvötum.Varla sé hægt að telja að önnur not hafi verið af fjalllendinu en halda þar sauðfé til haga. Fram kom að landeigendur könnuðust ekki við notkun orðsins „afréttur“ þar um slóðir í annarri merkingu en sem sumarhaga til fjalla. Sveitarstjórn gefi út svokallað fjallskilabréf þar sem tekið sé fram hvenær fyrsta lögsafni skuli lokið og hvenær öðru lögskilasafni skuli lokið en ekki sé skipað í leitir svo sem venjulega sé gert með göngubréfi. Landeigendur fjallajarðanna svokölluðu (Viðborðs, Viðborðssels, Rauðabergs og Haukafells) sammælist um smalamennsku og fari þá fremur eftir veðri og aðstæðum en fjallskilabréfi sveitarstjórnar.

7. SJÓNARMIÐ ÍSLENSKA RÍKISINS

7.1. Málavextir

Af hálfu íslenska ríkisins er í upphafi rakinn aðdragandi að setningu laga nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, og í því sambandi vísað til ítarlegri umfjöllunar í greinargerð með frumvarpi til nefndra laga. Þá er tekið fram að það hafi lengi verið samdóma álit manna að ekki væri hægt að ákveða annað í lögum varðandi eignarhald á landi en að það land, sem enginn ætti beinan eignarrétt að, væri ríkisland. Eftir gildistöku framangreindra laga nefnist slíkt land þjóðlenda.

Um eignarréttarlega stöðu þjóðlendna sé það að segja að hér sé um að ræða sérstakt form á eignarhaldi að landi sem sé að mörgu leyti ólíkt beinum eignarrétti. Þjóðlendum verði þannig aldrei líkt við aðrar lendur ríkisins. Eignarréttur að þjóðlendum byggist ekki á námi heldur settum lögum. Íslenska ríkið hafi því engin eignarskjöl fyrr en fyrir liggi úrskurður óbyggðanefndar og eftir atvikum niðurstaða dómstóla.

Tekið er fram að ríkið eigi ekki öll réttindi í þjóðlendum heldur geti þau verið á hendi margra aðila vegna upphaflegrar afnotatöku eða venjuréttar. Eignarhald ríkisins sé eins konar forræði yfir tilteknum heimildum sem skapi aðild. Hlutverk ríkisins sé að fara með sameiginleg málefni þjóðarinnar og rétt eins og ríkið fari með stjórn auðlinda í hafinu innan ramma, sem settur er um þau málefni í lögum, fari ríkið með forræði þess lands og landsréttinda á Íslandi sem enginn getur sannað eignarrétt að.

Það liggi ágreiningslaust fyrir að Ísland skiptist nú í þjóðlendur og eignarlönd. Dómstólar hafi í nokkrum tilvikum hafnað grunneignarrétti einstaklinga og lögaðila að ákveðnum svæðum á landinu og gagnályktun frá þeim niðurstöðum leiði til þeirrar úrlausnar að slík svæði séu þjóðlendur. Áður hafi hins vegar ekki verið fjallað um mörk eignarlanda og þjóðlendna. Þessi mörk hafi verið til í landinu frá lokum landnáms en aldrei verið skilgreind.

7.2. Málsástæður og lagarök

Lögð er áhersla á það að kröfugerð íslenska ríkisins um þjóðlendumörk á Mýrum sé að meginstefnu til byggð á því að mörk eignarlanda á kröfusvæðinu séu þau sömu og landnámsmörk. Utan þjóðlendulínu séu eignarlönd sem numin voru til eignar en innan þjóðlendulínu sé þjóðlenda sem aðliggjandi jarðeigendur hafi í einhverjum mæli haft not af.

1 *Göngur og réttir* 1 (1983), s. 45-46.

Landnám hafi verið grundvöllur frumstofnunar eignarréttar að landi hérlendis og eini gjörningurinn sem leitt hafi af sér beinan eignarrétt. Um landnámið séu glöggar heimildir í íslenskum fornritum, aðallega Landnámu. Við námið og eftirfarandi aðgerðir landnámsmannsins við að brjóta land til ræktunar og gera landið að bújörð hafi stofnast honum til handa beinn eignarréttur að þessum hluta náttúrunnar. Í íslenskri lögfræði sé þessi beini eignarréttur nefndur ýmsum nöfnum, eins og grunneignarréttur, eignarland, fullkomið eignarland, einkaeign og land undirorpið einstaklingseignarrétti. Í nýjustu lögum sé um þetta aðallega notað orðið eignarland eða landareign með sérstökum orðskýringum og sá réttur að einstaklingar geti átt hlut af náttúrunni sé nefndur séreignarréttur.

Fyrir utan skriflegar heimildir um landnámið hérlendis hafi fornleifar og búsetusaga staðfest fyrir okkur nútímamönnum að byggð hafi í stórum dráttum haldist á þeim svæðum sem numin voru til eignar. Sums staðar hafi byggð dregist saman en í örfáum undantekningartilvikum hafi byggð sótt á eftir að eiginlegu landnámi lauk.

Jafnhliða náminu er byggt á því að annar háttur á réttindatöku yfir landi hafi verið viðurkenndur í öndverðu en það var taka til afnota. Óbeinn eignarréttur eins og beitarréttur hafi grundvallast á töku í upphafi og síðan venjurétti. Byggt sé á því af hálfu fjármálaráðherra í þjóðlendumálum í Austur-Skaftafellssýslu að land utan numdra eignarlanda hafi verið tekið afnotatöku einstakra jarðeigenda þar sem möguleiki var til beitarafnota og sums staðar allt að jökulrönd. Byggist það á því að engar heimildir sé að finna um að almenningar hafi verið í sýslunni en þeir voru sameiginlegt afnotaland fjórðungsmanna og síðan þjóðarinnar. Þar sem ekki sé almenningum til að dreifa hafi land utan eignarlanda flokkast sem afréttir. Sumir þessara afrétta tilheyri einni jörð en í flestum tilfellum séu jarðir með sameiginlegt afréttarland innan landamerkjabréfs með úrskiptu eignarlandi.

Jöklarnir hafi aldrei talist til eiginlegra almenninga þar sem þeir voru ekki nytjaland. Jöklarnir hafi hins vegar flokkast með öræfum og verið einskismannsland en eftir lögtöku þjóðlendulaga verði að gera kröfu til þess að þeir teljist þjóðlenda.

Við aðalmeðferð kom fram sú skoðun af hálfu ríkisins að eftir að þjóðlendulögin hafi verið sett 1998 sé miðað við það að allt land sé annaðhvort þjóðlenda eða eignarland. Það sem nú sé þjóðlenda hafi verið eigendalaust áður. Íslenska ríkið byggi á því að engu breyti hvort land sé snævi þakið, jökli þakið eða vatni þakið. Undir jöklinum sé land og land hljóti að vera annaðhvort þjóðlenda eða eignarland. Þess vegna geti mörkin aldrei færst til. Í kröfulýsingu sé gert ráð fyrir ákveðinni línu á ákveðnum tíma, sem breytist ekki, færist ekki til eða frá. Öðru máli gegni með sjávarströndina. Ef þar verði landauki þá hafi engin þjóðlenda verið þar, þar hafi verið sjór en orðið til land. Fræðimenn séu sammála um að landauki, sem bætist við eignarland á strönd, verði hluti landsins.

Í greinargerð er vísað til dómafordæma um eignarréttarlegan mun á eignarlöndum, afréttum og almenningum. Einkum er vísað til fyrra málsins um Landmannaafrétt, H 1955 108. Sá dómur styðji fullyrðinguna um að nám þurfi til frumstofnunar eignarréttar. Dómurinn leiði enn fremur af sér þá réttarreglu í formi dómafordæmis að notkun lands til sumarbeitar fyrir búpening og annarrar takmarkaðrar notkunar leiði ekki til þess að afnotahafi eignist beinan eignarrétt að landinu. Í þessu sambandi eigi ekki að skipta máli hvort land sé almenningur, lögafréttur (afréttarland sem tilheyrir tveimur eða fleiri jörðum) eða bara annað land sem notað sé einungis til sumarbeitar án þess að hafa verið numið. Það eigi heldur ekki að skipta máli hvort slíkt land hafi sérstakt landamerkjabréf eða sé einhliða innlimað í landlýsingu jarðar með landamerkjabréfi. Ritun og þinglýsing landamerkjabréfs hafi aldrei að íslenskum lögum stofnað til beins eignarréttar að landi. Einungis námið sjálft hafi verið löglegt til loka landnámsaldar en þá hafi rétturinn til þess verið afnuminn með lögum.

Þá er vísað til fyrirkomulags hvað þetta varðar í Noregi og Norður-Ameríku. Þar sé land sem ekki er undirorpið beinum eignarrétti talið eign krúnunnar. Jafnframt er vísað til fyrirkomulags um

hið sama á Grænlandi. Við endalok norrænnar byggðar þar í landi sé beinn eignarréttur að landi talinn hafa fallið niður. Landstjórnin sé nú talin eigandi alls lands og úthluti einstaklingum og lögaðilum land til afnota.

Hér á landi hafi konungsvald ekki komið til fyrr en 1262 og eftir það hafi konungur eignast jarðir en ekki landið. Með Landmannaafréttardómi Hæstaréttar hinum síðari, H 1981 1584, hafi verið skorið úr um það að við stofnun allsherjarríkis 930 hafi ónumið land ekki orðið eign þess heldur haldið áfram að vera eigendalaust. Á einveldistíma hafi konungur Danmerkur og Íslands, á grundvelli nýbýlatilskipunar, haft vald til að ráðstafa eigandalausu landi og landi sem tilheyrði öðrum á grundvelli afnotaréttar. Vald þetta hafi grundvallast á löggjafarvaldinu en ekki verið litið svo á að konungur ætti land utan eignarlanda. Þetta vald kvað Hæstiréttur vera hjá Alþingi eftir að eignarréttartilkalli ríkisins til Landmannaafréttar var hafnað. Með þjóðlendulögunum hafi Alþingi svo nýtt þennan rétt til löggjafar.

Tekið er fram að örðugt sé að greina nákvæmlega mörkin á milli eignarlanda og þjóðlendna. Í upphafi virðist ekki hafa skipt máli að skilgreina þessi mörk. Megináherslan hafi þannig verið lögð á að greina mörk landnáma innbyrðis. Við það hafi glögg kennileiti, eins og stórar ár, verið notuð. Í nútímanum verði því að ráða í eyðurnar. Í megindráttum virðist landnám einungis hafa náð til láglendis en þó hafi ekki allt láglendi verið numið því almenningar voru bæði til hið efra og hið ytra. Mjög erfitt sé að gefa sér að hálendi eða fjöll hafi verið numin þar sem skráðar landnámsreglur beri með sér að slíkt hafi verið vandkvæðum bundið. Þó sé líklegt að helgun lands hafi náð svo langt að tekið væri með það land sem nýta mátti á heilsársgrundvelli og gat þannig verið hluti af jörð.

Þá er á því byggt að eignarréttur sé ekki eilífur þó til hans hafi stofnast. Talið sé að hann geti fallið niður ef hann verður að engu eða ef hann framselst ekki með löggerningum, erfðum eða hefðarhaldi. Þannig sé beinn eignarréttur að heimalandi jarðar talinn geta fallið niður með tímanum, ef hann framselst ekki, en eigendur aðliggjandi jarða taki að nýta þar beit fyrir búfé eingöngu. Með beitarnotunum eingöngu eru skilyrði hefðarréttar ekki uppfyllt. Um þetta sé Geitlandsdómur Hæstaréttar skólabókardæmi. Í þessu sambandi er jafnframt bent á ákvæði Nýbýlatilskipunarinnar frá 1776 og 1. mgr. 55. gr. erfðalaga nr. 8/1962, sbr. 1. gr. laga um ráðstöfun erfðafjárskatts og erfðafjár ríkissjóðs til vinnuheimila nr. 12/1952.

Næst er greint frá því að helstu skrifuðu heimildir um nám lands hérlendis séu í landnámabókum sem í heildarútgáfu nefnist Landnáma. Þá segir að benda megi á fjölmörg dómafordæmi Hæstaréttar, þar sem stuðst sé við heimildir þaðan, þegar skera þurfi úr um inntak eignarréttar.

Um landnámsmörk á því svæði, sem til umfjöllunar er, sé því vísað til Landnámu auk rits Einars Ó. Sveinssonar, „Landnám í Skaftafellsþingi“, frá árinu 1948.

Fullyrt er að glöggt komi fram í heimildum um landnám á Mýrum að hálendi, fjöll, öræfi og jöklar hafi ekki verið numin til eignar og að Hæstiréttur virðist gera ríkari sönnunarkröfur um beinan eignarrétt að slíku landi en öðru landi á mörkum byggðar. Í þessu tilliti hafi Hæstiréttur litið til atriða eins og staðhátta, víðáttu og gróðurfars. Í því sambandi skipti hæðarlínur auðvitað miklu máli enda í rökréttu samhengi við ofangreint. Af löggjöf og dómum Hæstaréttar megi ráða að þessi atriði skipti mestu þegar ákveða skuli mörk jarða gagnvart óbyggðum og til þeirra því litið við kröfugerð íslenska ríkisins.

Þá sé það talið skipta meginmáli að samkvæmt gildandi rétti verði landeigandi að sanna eignarheimildir sínar. Það sé því hans að sanna að nám, raunveruleg og eðlileg nýting tiltekinnar jarðar eða önnur atriði hafi tekið til stærra svæðis en kröfulína ríkisins gefi til kynna.

Af dómum Hæstaréttar megi jafnframt ráða að tengsl verði að vera milli eldri og yngri landréttar. Því eru eldri heimildir eins og vísitasíur bornar saman við nýrri landamerkjabréf. Nýrri heimildir um merki verði auðvitað að víkja fyrir eldri eða upprunalegum heimildum.

Íslenska ríkið telur glöggt koma fram í Hæstaréttardómum varðandi Kalmanstungu og Sand-

fellshaga í Öxarfirði (H 1975 55 og H 1999 2006) að innan landamerkjalýsingar jarðar geti verið tvenns konar land. Heimaland sem er í heilsársnotum og síðan afréttarland sem er í sumarnotum. Í fleiri málum eins og dómi Hæstaréttar um Jökuldalsheiði hafi verið reynt að varpa ljósi á hversu mikinn hluta fjalljarðarinnar Gilsár mætti nýta á heilsársgrundvelli og hversu mikill hluti væri aðeins í sumarnotum. Skilgreiningin á því hvaða hluti jarðar teljist heimaland sé því sú að heimaland sé það land innan landamerkja sem sé í heilsársnotum. Þegar svo þetta heimaland sé í aðaldráttum í samræmi við heimildir um upphaflegt nám blandist engum hugur um að beinn eignarréttur jarðeiganda nái til alls heimalandsins.

Með tilvísun í ofangreint er því haldið fram að kröfulínu um þjóðlendumörk á Mýrum í samræmi við kröfulýsingu ríkisins skuli taka til greina, þar sem með kröfulínunni sé búið að finna út í samræmi við tilteknar heimildir, mörk heimalanda jarðanna við óbyggðir. Landamerkjabréf jarðanna hafi ekkert um þetta að segja enda hefði ekki þurft að stofna til þessa máls og skipa óbyggðanefnd ef landamerkjabréf væru heimild um þjóðlendumörk jafnvel þótt þinglýst séu.

Þá er fullyrt að samningur eins og landamerkjabréf bindi einungis aðila samningsins og íslenska ríkið eigi engan hlut að þeim samningum sem í íslenskum landamerkjabréfum felast. Sammerkt sé það öllum landamerkjabréfum fjalljarða að þau séu einhliða ákveðin inn til óbyggða og óbyggðamörkin oftast geðþóttaákvörðun jarðeiganda á líðandi stund frekar en að þau styðjist við eldri rétt. Á það megi jafnframt benda að við engan hafi verið að semja árið 1882, við lögtöku landamerkjalaga, og það var ekki fyrr en 116 árum síðar að slíkt var hægt eftir að íslenska ríkinu hafði með lögum verið fenginn eignarrétturinn að þjóðlendum.

Í framhaldi af þessu er vikið að hefð. Greint er frá því að talið hafi verið að hefðarréttur hafi ekki verið til í okkar fornlögum, alla vega ekki í þeirri mynd sem við þekkjum hann. Þó hafi í Jónsbók verið gert ráð fyrir að hefða mætti landsnytjar, eins og skóg, engi, haga og reka með 20 ára átölulausum yfirráðum. Lagaákvæði í bæði Grágás og Jónsbók um að almenningar skyldu vera sem að fornu hafa verið hafi verið nefnd sem óræk sönnun þess að nám landa utan byggðar hafi verið óheimilt og sömuleiðis hafi verið andstætt þessu lagaákvæði að til hefðaréttar stofnaðist til slíkra landsvæða.

Í þessu sambandi er jafnframt vísað til ákvæða Norsku laga frá árinu 1687 um hefð og hefðarlaga, nr. 46/1905, sem leystu ákvæði hinna fyrr nefndu af hólmi. Samkvæmt þeim sé hvorki unnt að vinna hefð á afréttum né almenningum. Þessu til stuðnings er vísað til síðari dóms Hæstaréttar um Landmannaafrétt. Þessi regla hafi nú verið lögfest, sbr. ákvæði 3. gr. þjóðlendulaga.

Þá er athygli vakin á því að skilyrði fyrir hefðarhaldi er óslitið eignarhald sem hefur verið skýrt þannig að hefðandi hafi haft svo víðtæk ráð eignar að þau bendi til eignarréttar og jafnframt þurfi hann að hafa útilokað aðra frá því að ráða yfir eigninni. Í þessu sambandi skipti auðvitað miklu máli hvernig afnot séu og ekki síst girðingar umhverfis landareign.

Loks er á það bent að á hefð hafi verið minnst í mörgum dómum Hæstaréttar og í engu tilviki hafi hefðarréttur verið talinn hafa stofnast yfir landi sem nú gæti heitið þjóðlenda.

7.3. Einstakir hlutar kröfusvæðisins

Í greinargerð íslenska ríkisins er fyrst vikið að helstu heimildum um jarðirnar Heinaberg, Haukafell, Rauðaberg og Viðborð, auk Flateyjar jafnframt því sem staðháttum er nokkuð lýst.

Við skoðun heimilda um landnot og rétt til landnota utan heimalanda jarða á Mýrum hafi sérstakur gaumur verið gefinn að öllu sem lúti að afréttum og afréttarnotum og það fengið sérstakt vægi. Byggt sé á því að landsvæði utan heimalanda skuli flokkast sem þjóðlenda þegar heimildir greini frá því að þar hafi verið afréttarland og höfð þar afréttarnot bæði fyrr á tíð sem nú á dögum.

Í kröfulýsingu fyrir þær jarðir á Mýrum, sem ekki séu í ríkiseigu, sé því haldið fram að vegna náttúrulegra aðstæðna á Mýrum sé allt land sem nýtt er frá jörðunum með einhverjum hætti háð einkaeignarrétti jarðeigenda og skiptist eignarlandið í heimalönd og fjalllendi. Í sveitinni sé sagt að

ekki fyrirfinnist þar land þar sem bændur hafi einungis stofnað til afnotaréttar fyrir sauðfé. Af þessum ástæðum geri hvorki hreppar né upprekstrarfélög kröfur um viðurkenningu á afréttum á þessu landsvæði. Hér fyrirfinnist ekki afréttir í merkingunni sameiginlegur afnotaréttur margra jarða til sumarbeitar fyrir sauðfé einungis.

Skýringin á því af hverju upprekstrarfélög og hreppar geri ekki kröfu til viðurkenningar á afréttum á Mýrum sé einfaldlega sú að hvorki upprekstrarfélög né hreppar eiga neina afrétti á Mýrum. Allir afréttir á Mýrum tilheyri sérstökum jörðum án þess að neinn hafi séð ástæðu til að stofna um upprekstrarréttinn sérstakt félag.

Í upphafi hreppaskipunar hér hafi verkefni hreppa fyrst og fremst verið fátækraframfærsla en einnig tekið sameiginlega á fjallskilum þar sem svo hagaði til að hagkvæmt þótti. Allt frá Jónsbókartíma hafi eiganda jarðar verið lögskylt að smala sitt land en hreppsnefnd eða fjallskilastjórn eftir atvikum séð um yfirstjórn fjallskila og nýtingu afrétta. Hæstiréttur hafi m.a. byggt niðurstöðu sína í nokkrum dómsmálum, sem snúist hafi um beinan og óbeinan eignarrétt að landi, á þessum mun á eignarlandi og afréttarlandi, sbr. Landmannaafréttardóm fyrri, Nýjabæjarafréttardóm, dóma um Auðkúlu- og Eyvindarstaðaheiði og dómana um Hundadalsheiði, Jökuldalsheiði og Öxarfjarðarheiði.

Ef rétt væri sú fullyrðing að í Austur-Skaftafellssýslu væru ekki til afréttir, þá sé það furðuleg tilviljun að nauðsynlegt hafi þótt að rita fyrir sýsluna og samþykkja af sýslunefnd reglugerð um notkun afrétta, fjallskil o.fl., eins og gert hafi verið 1890, sbr. skjal nr. 4-14. Vísað er sérstaklega til 1. og 2. gr. reglugerðarinnar en þau ákvæði eru tekin upp í kafla 6.6. í þessum úrskurði, auk ákvæða um skipulag lögsafna, fjallkónga og skyldur jarðeigenda til að taka þátt í sameiginlegri smölun afréttarlanda í sýslunni.

Glöggt megi ráða af þessari reglugerð að jafnbrýn nauðsyn hafi verið og sé í þessari sýslu sem öðrum sýslum landsins að beita lögum um afréttarmálefni og fjallskil og hafa í gildi ítarlega reglugerð um sama efni. Þetta eigi sér þá einföldu skýringu, að afréttir séu þar engu síður en annars staðar á landinu þótt öðru sé haldið fram af gagnaðilum ríkisins í þessu þjóðlendumáli.

Bókin „Göngur og réttir I“ eftir Braga Sigurjónsson sé helsta heimildarritið um afréttarlönd Austur-Skaftafellssýslu áður en allir hreppar sýslunnar hafi verið sameinaðir í einn hrepp, Sveitarfélagið Hornafjörð.

Í bókinni er frá því greint að engin almenningsafrétt sé í sýslunni. Allt fjalllendi heyri vissum jörðum til utan þess að hjáleigur eigi óskipt fjalllendi með aðaljörðum.

Þetta orð almenningsafrétt sé hér notað í þeirri merkingu sem komi inn í íslenskt lagamál með nýbýlatilskipun konungs 1776 og merkir sama og almenningur í Jónsbók, þ.e. afnotaland, sem fyrst var tileinkað fjórðungsmönnum og síðan öllum héraðsmönnum eða þjóðinni. Sérstök nýtingarákvæði hafi verið í okkar fornlögum um almenninga, ólík þeim sem giltu um afréttarlönd. Kom þetta til af því að allir landsmenn hafi átt nýtingarrétt í almenningum en afréttir tilheyrt ákveðnum jörðum.

Bragi fjalli um fjallskilareglugerð sem hann segi vera eina fyrir alla sýsluna og þar séu fyrirskipuð 3-4 lögsöfn á hausti. Segi hreppsnefnd hvers hrepps fyrir sig um þau og allir fjáreigendur skyldir að leggja til þeirra safna eftir fjáreign.

Fyrsta lögsafnið hafi á ritunartíma bókar Braga verið miðað við þann tíma sem stjórn Kaupfélags Austur-Skaftfellinga hafi ákveðið hverri sveit til slátrunar en oftast hafi veðráttan ráðið miklu um smölun og rekstra þar sem gangnasvæðin væru að mestu háir fjallgarðar, sem liggja upp í Vatnajökul, sundurskornir af þröngum og djúpum gljúfrum en skriðjöklar í dölum milli fjallgarðanna.

Bragi fjalli um landslag og staðhætti á Mýrum og segi að upp af byggðinni á Mýrum séu mikil fjöll í jaðri Vatnajökuls. Gangi fram í fjöll þessi þrír miklir skriðjöklar: Fláajökull austast og Heinabergsjökull eystri og syðri. Ekki séu þessi fjöll víðáttumikil né gróðursæl. Um 1880 segi hann að jökull hafi legið allt niður í byggð.

Handan Svínafellsjökuls séu Viðborðshálsar (tilheyra Svínafelli), fjalllendi sem nær upp í

hálendi Vatnajökuls, gegnt Hoffellsnúpum. Efsti rani Viðborðshálsa heiti Gæsaheiði. Milli Viðborðshálsa og Sandmerkisheiðar, sem tilheyrir Viðborðsfjöllum (þau eru á afrétti Mýra), sé skriðjökull sem sumir kalla Viðborðsjökul. Undan honum og Svínafellsjökli komi Hornafjarðarfljót vestri eða Suðurfljótin.

Fram komi að Mýrar skiptist um Hólmsá í Austur- og Suður-Mýrar. Sé fjallgangnasvæði Austur-Mýramanna austan Fláajökuls en Suður-Mýramanna vestan hans. Venjulegast séu þrjú söfn á hverju hausti og hófust þau áður fyrr um mánaðarmótin september-október en nú oftast um miðjan september. Venjulegast fari þrír dagar í hvert safn. Í Austur-Mýrum séu þá fyrsta daginn gengin svonefnd innfjöll, þ.e. Vandræðatungur og Sandmerkisheiði, innsti hluti Kolgrafardals og Fláafjall að vestan. Fjöll þessi séu ekki víðáttumikil en oft örðug til smölunar, sérstaklega þegar snjór sé fallinn því víða verði að reka féð, sem finnist á þessum stöðvum, upp undir háeggjar til þess að komast fyrir ófær gil og síðan niður aftur á öðrum stöðum.

Sjaldnast sé fé rekið til réttar þann dag sem innfjöll séu gengin en menn fara heim að kveldi. Næsta dag séu svokölluð framfjöll smöluð, þ.e. Viðborðsdalur, Viðborðs- og Rauðabergsfjall, Hálsdalur, Haukafellsheiði, Kolgrafardalur og Fláfjall austan. Þann dag sé rekið til lögréttar og fé dregið sundur. Þriðja daginn er réttað af sléttlendinu. Sé það í daglegu tali kallað landaréttir.

Í fjallasöfn sé oftast gert ráð fyrir einum manni frá hverju heimili, stundum tveimur frá fjallabæjunum. Hins vegar komi fjallabæjarmenn lítið eða ekki á landaréttir.

Sama tilhögun og hér hefur verið lýst segi Bragi að sé á göngum í Suður-Mýrum. Þó sé þar aðeins ein rétt síðan Heinaberg fór í eyði. Fjalllendi það, sem Suður Mýramenn safni, kallist einu nafni Heinabergsfjöll. Þau takmarkist af Fláajökli að austan, Vatnajökli að norðan og Heinabergsjökli að vestan. Innfjöll kallist þar Ófærumúli og Vatnsdalur en framfjöll Austurfjall, Heinabergsdalur og Geitakinn.

Hafrafell sé vestur í Heinabergsjökli. Um það liggi landamerki milli Mýra og Suðursveitar. Það sé æðistórt fell en lítið grösugt. Það hafi fram á síðustu tíma verið umlokið jökli en nú sé jökullinn eyddur fyrir framan það. Í Hafrafelli hafi þótt hæfilegt að hafa 7-10 kindur yfir sumarið.

Meðan fráfærur voru tíðkaðar hafi oft verið erfitt að smala fjalllendi það sem hér að framan sé getið. Hagalömbin tvístruðust víða og slógu sér lítið til byggða undan veðrum og snjó á haustin en lentu oft í léttaófærum og svelti.

Samkvæmt Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 hafi jarðirnar Hólmur og Einholt átt skógarítak í Viðborðsdal og Einholt afrétt 40 sauðum í Flám.

Skjal 2(15) sé ljósrit úr gerðarbók fasteignamatsnefndar Austur-Skaftafellssýslu frá 10. mars 1916. Um sé að ræða mat á öllum fasteignum í Mýrarhreppi. Þar séu ýmsar upplýsingar að fá um afréttarmálefni.

Um Viðborð segi að jörðin eigi upprekstrarland í Viðborðsdal. Síðan sé fjallað um jarðarpart úr Viðborði þar sem eigandi og ábúandi sé Árni Bergsson á Svínafelli. Segi að jarðarpartur þessi eigi að réttri tiltölu í afrétti og öðrum jarðarnytjum samkvæmt gömlu mati en auk þess hafi jarðarparturinn fengið alla fjallhaga Viðborðs á Viðborðshálsum gegn túni.

Um Viðborðssel segi að hún eigi afrétt í Viðborðsfjöllum að 1/3 með Viðborði og sömu tiltölu í öðrum jarðarnytjum.

Jörðin Rauðabergs sé næst og segi að hún eigi upprekstur í sínu landi og jörðin Bakki sömuleiðis upprekstur í Rauðabergslandi frá því 7 vikur af sumri til miðréttar á hausti. Tveir aðrir hlutar af Rauðabergsjörðinni séu í annarra eigu en þess sem á móðurjörðina. Þessir hlutar eigi sameiginlegan rétt til upprekstrar.

Í matsgerðinni um Haukafell sé bæði getið um beitiland og upprekstur. Beitilandið sé sagt víðlent fjalllendi með skógarkjarri og gott fyrir sauðfé vetur og sumar. Svo segi að jörðin hafi gott upprekstrarland sem fé sé tekið í til sumargöngu.

Um jarðirnar Holtasel, Holta, Brunnhók, Einholt, Flatey og Borg segi að jarðirnar eigi ekkert

upprekstrarland en Holtar hafi fengið upprekstur gegn slægjum, Einholt eigi 40 sauða upprekstur í Haukafellslandi (á Flánum) og Bakki 40 sauða göngu í Rauðabergslandi frá því 7 vikur á sumri til miðréttar á hausti.

Eskey eigi beitiland, sem sé sagt er gott til sumarbeitar, og enn fremur segi að jörðin eigi upprekstur á Heinabergsdal.

Það sama eigi við um Heinaberg því jörðin sé sögð eiga upprekstur í sínu landi á Heinabergsdal.

Við aðalmeðferð kom fram sú skoðun af hálfu íslenska ríkisins að meginreglan ætti að vera sú að ítök væru í eignarlöndum. Hins vegar hafi menn á öllum tímum Íslandssögunnar stundum farið rangt með hvaða rétt þeir ættu. Kunni það að stafa af því að mörk eignar og hins eigendalausa hafi ekki legið fyrir.

Í greinargerð segir að framangreind skrif bendi ekki til þess að rétt sé farið með staðreyndir ef því sé haldið fram að engir afréttir séu á Mýrum.

Þá sé rétt að geta þess að í Byggðasögu Austur-Skaftafellssýslu segi um Viðborð að afréttarlönd jarðarinnar séu nokkuð mikil og sæmilega góð. Um Rauðaberg segi að fjalllendi sé nokkuð mikið sem æðigóð afréttarlönd og séu þó fjöllin gróðurlítil.

Kröfulýsingar hafi verið lagðar fram fyrir eftirtaldar jarðir: Viðborð, Viðborðssel, Rauðaberg I og II, Haukafell, Flatey, Heinaberg og Eskey. Vegna Flateyjar séu gerðar kröfur vegna úrskipts landskika og að öðru leyti sé aðildin grundvölluð á umráðum Óla Þ. Óskarssonar sem leigutaka.

Ríkið lýsi kröfum sem eigandi Flateyjarlands en innan þess lands séu eyðijarðirnar Heinaberg og Eskey. Aðild grundvallaðri á umráðum Óla Þ. Óskarssonar sem leigutaka sé mótmælt. Einungis eigandi geti átt aðild að þessu þjóðlendumáli. Byggingarbréf að jörð veiti enga aðild ef ekki liggi fyrir sérstakt umboð. Enn fremur sé bent á að kröfur vegna jarðarinnar séu gjörólíkar. Eigandi jarðanna geri kröfu í samræmi við þjóðlendukröfu íslenska ríkisins að því viðbættu að krafist sé afréttarréttar til þess hluta lands sem falli til innan þjóðlendulínu. Af hálfu umráðamanns séu hins vegar gerðar kröfur til þess að allt landrými jarðanna sé utan þjóðlendu og engar varakröfur gerðar um afréttarrétt ef þjóðlendulínan kæmi inn í landið. Fjallmörk samkvæmt þessari kröfulýsingu komi fram á korti sem eru línur dregnar milli punkta 29 til 34. Með þessu móti verði talsvert af jökli innan eignarlands, t.d. allur Heinabergsjökull.

Ekki sé þess getið í kröfulýsingunni við hvaða heimildarskjöl þessir landamerkjapunktar styðjast. Alla vega sé þar ekki um að ræða landamerkjabréf jarðanna.

Í kröfulýsingu landeigenda vegna Viðborðs segi að fjalllendi jarðanna Viðborðs, Viðborðssels sé sameiginlegt og fjalllendi Rauðabergs I og II þar fyrir vestan sé einnig sameiginlegt og land Haukafells taki svo við fyrir vestan. Vegna þessa dragi landeigendur mörkin gagnvart þjóðlendu sameiginlega. Miðist mörkin við jökulröndina að austan og svo punkta að norðvestan frá 20 til 26. Með þessum hætti sé allt fjalllendi jarðanna talið eignarland og einnig Viðborðsjökull og jökull fyrir ofan Sandmerkurheiði. Til skýringar sé bent á að jökull, sem sýndur er á korti milli Sandmerkisheiði og Vegghamra, sé að mestu horfinn og þar aðallega fannir.

Vegna þessarar skýringar og þess að í kröfulýsingu landeigenda sé mest byggt á landamerkjabréfum sé rétt að geta þess að eftir 1882 er landamerkjalög tóku gildi hafi jökull verið niður í byggð svo merkjalýsingar hafi ekki náð nærri eins langt og jöklar séu nú.

Þótt kröfulýsing landeigenda taki þannig fleiri jarðir saman sé valin sú leið við frekari rökstuðningi á þjóðlendukröfu ríkisins að taka fyrir ákveðin atriði sem varði einstakar jarðir frá austri til vesturs.

Getið hafi verið heimilda um að jarðirnar ætti mikil og sæmilega góð afréttarlönd. Afréttarlönd þessi eru á fjallgangnasvæði Austur-Mýramanna. Þau eru smöluð á öðrum degi gangna, sbr. það sem fyrr var vísað til úr bókinni „Göngur og réttir“. Þannig eru þessi fjalllendi jarðanna smöluð af fjallskilastjórn en ekki eigendum eins og hefur verið með eignarlönd allt frá Jónsbókartíma.

Þessar heimildir eru í samræmi við það sem kom fram í gerðarbók fasteignamatsnefndar Austur-Skaftafellssýslu um að Viðborð ætti upprekstrarland í Viðborðsdal og aðrir jarðarpartar eins og Viðborðssel ættu að réttri tiltölu afrétt með Viðborði.

Viðborðshálsum hafi verið afsalað til Svínafells í skiptum fyrir tún á Viðborði sem verið hafi í eigu Svínafellseiganda. Samkvæmt efni þess sé um að ræða makaskiptasamning, dags. 22. maí 1906, á túni á Viðborði og afréttarlandi úr Viðborðshálsum. Viðborðshálsar hafi verið afréttarlönd frá Viðborði eins og heimildir greini og samkvæmt efni makaskiptasamningsins afsalað afréttarlandi en ekki eignarlandi. Þrátt fyrir þessa sölu eigi Viðborð nokkuð mikil og sæmilega góð afréttarlönd.

Orð og efni afsala skeri oftast úr um hvað selt er og í þessu tilfelli sé ótvírætt hvað selt er. Verið sé að selja afrétt. Meginregla sé sú að enginn selji meira en hann á og meiri eignarréttur geti ekki framselst en viðsemjandi hafi ráð á. Hins vegar sé alveg ljóst að hægt sé að selja minna. T.d. sé hægt að selja tiltekin afnot án þess að grunnréttur fylgi. Þannig ráði orð og efni afsala miklu þegar skera þurfi úr álitaefni eins og því sem hér sé um að ræða. Í þessu tilfelli, með hliðsjón af fyrrnefndum heimildum, sé ljóst að selt hafi verið það sem eigandinn átti. Hann átti bara afréttarland en ekki eignarland.

Í greinargerðinni er síðan vísað til nokkurra dóma Hæstaréttar þar sem á þetta hefur reynt og eru þar taldir: Reyðarvatnsdómur síðari, Geitlandsdómur og dómarnir um Auðkúlu og Eyvindarstaðaheiði þar sem reynir á þetta álitaefni. Ekki er annað að sjá en ofangreindir dómar og einkum dómarnir um Auðkúlu- og Eyvindarstaðaheiði sé greinilega fordæmisgefandi varðandi túlkun á makaskiptasamningnum um Viðborð.

Fjalllendi Viðborðs jarðanna sé einungis hluti af stærra hálendi milli Hoffellsjökuls og Fláajökuls. Hálendi þetta skiptist samkvæmt landamerkjabréfum milli Viðborðs, Rauðabergs og Haukafells. Sömu heimildir og segi Viðborð eiga góð afréttarlönd segi það sama um Rauðaberg.

Eins og komið hafi fram sé allt þetta fjalllendi á fjallgangnasvæði Austur-Mýramanna austan Fláajökuls. Í Austur-Mýrum séu fyrsta daginn gengin svonefnd innfjöll, þ.e. Vandræðatungur og Sandmerkisheiði, innsti hluti Kolgrafardals og Fláafjall að vestan. Næsta dag séu svonefnd framfjöll smöluð, þ.e. Viðborðsdalur, Viðborðs- og Rauðabergsfjall, Hálsdalur, Haukafellsheiði, Kolgrafardalur og Fláfjall austan (samkvæmt Jarðabók Ísleifs 1709 eigi jörðin Einholt afrétt 40 sauðum í Flám).

Á þessu afréttarlandi Austur-Mýramanna eigi samkvæmt gerðarbók fasteignarmatsnefndar frá 1916 Rauðabergsjarðirnar sameiginlegan upprekstur og jörðin Bakki sömuleiðis frá því 7 vikur af sumri til miðréttar á hausti. Haukafell eigi upprekstur í þennan afrétt og hafi tekið fé til sumargöngu.

Glöggt megi sjá af framanrituðu að gild rök mæli með því að umrætt landsvæði milli Hoffellsjökuls og Fláajökuls sé þjóðlenda. Hér sé um sameiginlegt leitarsvæði að ræða og landnámsfrásagnir bendi ekki til náms upp í fjöllin. Hvernig þjóðlendulínan verði svo dregin verði að ráðast af staðháttum, kennileitum í landslagi og öðru sem talið sé skipta máli. Kröfulína ríkisins sé talin uppfylla allt það.

Þegar komið sé út fyrir þetta svæði verði fylgt núverandi jökulbrún Fláajökuls að neðan og inn í Heinabergsland. Þá sé komið á afréttarsvæði Suður-Mýramanna, á milli Fláajökuls og Heinabergsjökuls.

Samkvæmt kröfukorti eigi jarðirnar Hólmur, Lambleiksstaðir og Einholt land að Fláajökli og fylgi merki þeirra kröfulínu ríkisins og nái ekki upp á jökulinn. Sameiginlegt sé þessum jörðum að heimildum beri saman um að þær hafi ekki átt afréttarlönd og orðið að semja um upprekstur við aðra, eða um rétt í annarra afrétti, eins og Einholt sem samkvæmt gömlum heimildum eigi 40 sauða upprekstur í Flánum í Haukafellslandi.

Fjalllendi Suður-Mýramanna kallist einu nafni Heinabergsfjöll. Innfjöll kallist þar Ófærumúli

og Vatnsdalur en framfjöll Austurfjall, Heinabergsdalur og Geitakinn. Sama tilhögun sé á göngum á Suður-Mýrum og Norður-Mýrum. Þó sé þar aðeins ein rétt síðan Heinaberg hafi farið í eyði.

Við gerð þjóðlendukröfu komi til skoðunar sömu sjónarmið og rök og um afréttarlönd Austur-Mýramanna. Allt fjalllendið milli jökla skoðist þjóðlenda. Benda megi á það að hér sé um mikil öræfi að ræða, samanber hæð nokkurra fjalla. Humarkló 1255 m, Ófærumúli 1010 m, Vörðutindur 1057 m, Meingilstindur 1026 m og Hálsatindur 863 m.

Réttur til afréttarnota á þessu gangnasvæði samanber fyrrnefndar heimildir hafi verið talinn tilheyra nokkrum jörðum. Eskey hafi átt upprekstur í Heinabergsdal og sömuleiðis Heinaberg. Um önnur og fjarlægari öræfi sé ekki fjallað.

Aðeins ein jörð hafi átt rétt til lands inn til þessara öræfa en það sé Heinaberg sem nú sé hluti af Flatey. Ekki sé hægt að lesa beint af landamerkjabréfi jarðarinnar að jörðin eigi land inn að jökli en hafa verði þó í huga að jökull hafi legið mikið nær byggðinni við ritun landamerkjabréfsins, en nú sé. Landamerkjabréf Heinabergs sé einkar óljóst. Gerð sé krafa um afréttarrétt til handa jörðinni Flatey byggðan á landrétti Heinabergs. Byggist það ekki á landamerkjabréfinu heldur því aðallega að enginn annar geri tilkall til landsins sem afréttar.

Þjóðlendulínan sé þannig dregin frá suðurodda Fláajökuls og í hálsatind á Austurfjalli og með fram neðsta núverandi jaðri Heinabergsjökuls og þaðan neðst í Skálafellsjökul, en þar séu sveitarmörk við Suðursveit og taki við land Skálafells.

Ofan þessarar línu sé Hafrafellið sem skiptist milli Mýra og Suðursveitar. Sagt er að Skálafell í Suðursveit og Flatey á Mýrum eigi hvor jörð um sig upprekstur að hálfu í fjallið. Þetta fell sé vestur í Heinabergsjökli eða vestan við jökulinn, æðistórt en lítið grösugt. Það hefur fram á síðustu tíma verið umlukið jökli en nú sé jökullinn eyddur framan við það. Þarna hafi verið hægt að hafa örfáar kindur yfir sumartímann en af fjallinu hafi ekki verið önnur not. Gerð sé krafa til þess að það allt teljist þjóðlenda.

8. SJÓNARMIÐ GAGNAÐILA

8.1. Almenn atriði

Af hálfu jarðeigenda er í kröfulýsingu vísað til þess að á Mýrum hafi frá öndverðu einkum verið stundaður sauðfjárbúskapur. Vegna náttúrulegra aðstæðna á Mýrum, svo og Nesjum og Suðursveit, sé allt land sem nýtt sé með einhverjum hætti frá jörðunum háð einkaeignarrétti jarðaeigenda og skiptist eignarlandið í heimalönd og fjalllendi. Í sveitum þessum fyrirfinnist ekki land þar sem bændur hafi einungis stofnað til afnotaréttar til sumarbeitar fyrir sauðfé. Hafi þessu verið svo háttað allt frá landnámstíð. Hverri jörð fyrir sig fylgi fjalllendi og í sumum tilvikum eigi tvær eða þrjár jarðir sameiginlega fjalllendi og stafi það einkum af því að nýjum jörðum hafi verið skipt úr eldri og stærri jörðum og þá um það samið að hafa fjalllendið sameiginlegt. Af þessum ástæðum geri hvorki hreppar né upprekstrarfélög kröfur um viðurkenningu á afréttum á þessu landsvæði þar sem ekki fyrirfinnist þar afréttir í merkingunni sameiginlegur afnotaréttur margra jarða til sumarbeitar fyrir sauðfé einungis. Hin náttúrulega skýring á þessu fyrirkomulagi sé sú að jarðirnar séu umluktar fjallgörðum og jöklum og gangi dalir inn á milli fjallanna og jöklanna. Dalir þessir séu eðlilegt framhald einstakra jarða og eðlilegt framhald heimalanda jarðanna. Þær aðstæður, sem annars staðar kröfðust sameiginlegra sumarbeitilanda fyrir sauðfé á heiðum uppi fjarri heimalandinu, eigi ekki við í sveitunum undir Vatnajökli. Stutt sé frá bæjunum til fjalla þeirra og jökla, sem séu ytri landamerki jarðanna til hálendis landsins. Í landamerkjaskrám sé yfirleitt látið nægja að lýsa austur- og vesturmörkum fjalllendis þannig að merki séu „að jökli“, „í jökul“ eða „inní jökul“ og því óþarft að lýsa merkjum til jökuls frekar enda jökulröndin náttúruleg mörk jarðanna. Þá séu dæmi þess að í fjalllendi séu dalir sem nýttir hafi verið frá tiltekinni jörð um aldir og landið háð einkaeignarrétti

eigenda tiltekinna jarðar enda þótt slík landsvæði séu ekki í beinu framhaldi af heimalandi og fjalllendi viðkomandi jarðar og sé hér t.d. átt við Reifsdal í Nesjamáli. Að meginstefnu séu það því jöklar norðan bæja sem ákvarði merki jarðanna til landsins með eðlilegum hætti. Jökulröndin hafi breyst í aldanna rás og muni halda áfram að breytast. Stundum hörfi jöklar og þá ávinnist jörðunum land og stundum skríði jöklar fram og leggi undir sig landið. Svo muni enn verða. Hér sé við það miðað að lega jökulsins á hverjum tíma ráði merkjum til landsins, þ.e. ákvarði hversu langt einkaeignarréttur jarðaeigendanna nái. Sé hér m.a. höfð hliðsjón af því hvernig sjórinn breyti löndum; ýmist brjóti land eða auki við land.

Á því sé byggt að á Mýrum séu engir afréttir því öll upprekstrarlönd séu þar í einkaeign. Um þetta er vísað til rits Gunnars F. Guðmundssonar, *Eignarhald á afréttum* (bls. 11), þar sem segi:

> Í Snæfellsnessýslu og í Austur-Skaftafellssýslu eru engir afréttir að sögn, því að öll upprekstrarlönd eru þar í einkaeign.

Í kröfulýsingu íslenska ríkisins segi, að bókin *Göngur og réttir* I eftir Braga Sigurjónsson sé helsta heimildarritið um afréttarlönd Austur-Skaftafellssýslu. Þar segi svo:

> Engin almenningsafrétt er í sýslunni. Allt fjalllendi heyrir vissum jörðum til, utan þess að hjáleigur eiga óskipt fjalllendi með aðaljörðum.

Og einnig segi svo:

Eins og fyrr getur er engin almenningsafrétt í Austur-Skaftafellssýslu heldur eiga jarðirnar hver sín afréttarlönd. Þegar afréttir þessar eru einangraðar frá afréttum annarra jarða sjá búendur um smölun þeirra einvörðungu en eru hins vegar undanskildir lögsöfnum sveitarinnar.

Í greinargerð jarðeigenda segir að hugtakið afréttur hafi margvíslega merkingu. Ein þeirra sé merkingin land sem einkum er notað til sumarbeitar. Merking orðsins lúti að afnotunum en ekki eignarhaldinu. Þegar orðið sé notað á því svæði, sem hér er um rætt, sé ætíð átt við afnotin enda allt land til jökla háð einkaeignarrétti. Síðari tíma framkvæmd fjallskila breyti engu þar um og sé sú framkvæmd og reglur, sem um hana gildi, ekki heimild um eignarrétt. Þegar fjallað sé um réttindi eins og eignarrétt að sumarbeitilandi, afréttum, úthaga, engjum og heimalandi jarða verði að hafa í huga að aðstæður séu ekki eins hvarvetna á landi hér. Þær lausnir, sem hafi átt vel við á einu, landsvæði, hafi alls ekki átt við á öðru landsvæði. Vera kunni að á sumum landsvæðum hafi þótt henta m.a. af landfræðilegum ástæðum að bændur ættu sameiginlegt beitarland fyrir sauðfé og hross og til að hafa gripi í seli. Annars staðar hafi sumarbeitilandið verið í beinu framhaldi af heimalandinu og því hluti af hverri jörð. Síðan hafi einstakir bændur, sem ekki áttu nægilegt beitiland, fengið ítök eða önnur afnot af annarra manna beitilandi sem verið hafi háð einkaeignarrétti. Til ítaka verður aðeins stofnað að það sé með samningi milli eigenda landsins og þess sem eignast ítakið. Slíkir samningar hafi verið heimilir og engu breytt um upphaflegan einkaeignarrétt. Því sé með öllu hafnað að hér á landi fyrirfinnist heimildir um að norrænir menn, sem hingað hafi komið, hafi haft tvenns konar heimildir í huga við landnám, annars vegar það sem nú kallast einkaeignarréttur og hins vegar það sem nú kallast takmarkaður eignarréttur.

Engin dæmi séu um að merki hafi verið gerð á jörðunum milli heimalands jarðar og meints afréttar í skilningi ríkisins enda engin þörf vegna þess að allt land sé og hafi verið í einkaeign. Eignir verði hefðaðar hvort sem þær séu eigendalausar eða í opinberri eign. Vekja megi athygli ríkisins á að einkaeignarréttur á sumarbústaðalandi falli ekki niður þó land sé aðeins notað í einn mánuð á ári.

Íslenska ríkið viðurkenni eignarrétt jarðeigenda einnig á tilkallslandinu í greinargerð sinni þar sem segi að allir afréttir tilheyri einstökum jörðum. Viðurkenni ríkið að það viti ekki hvar séu mörk einkaeignarlanda jarðeigenda og þjóðlenda. Í því felist að kröfugerðin sé um að þjóðlendunefnd

ákveði merki að álitum. Fyrir slíku sé engin lagaheimild. Enn segir ríkið í greinargerð sinni að „þar sem eru afréttir þar eru þjóðlendur“. Á þetta sé ekki fallist. Íslenska ríkið leitist við að þröngva einni merkingu í hugtakið afréttur enda þótt það hafi sannanlega aðrar merkingar eins og þegar hafi verið gerð grein fyrir og almennt sé viðurkennt.

Sú kenning ríkisins að allt land, sem einungis sé notað hluta ársins en ekki allt árið, sé þjóðlenda eigi sér enga stoð í réttarheimildum. Ef kenningin væri rétt þyrfti að umbylta öllu eignaskipulagi á landi hér og fylgjast með og skrá afnotin. Hvað um hin stóru sandflæmi við suðurströndina? Hvers vegna geri íslenska ríkið ekki þjóðlendutilkall til þeirra á þeim grundvelli að það land sé svo lítið notað eða jafnvel ekkert? Í þessari afstöðu felist mótsögn og útiloki réttmæti kenningarinnar. Ríkið byggi á því að íbúar á tilteknu landsvæði hafi tekið afréttarland til sumarbeitar fyrir búpening og e.t.v. annarra nota. Notin hafi ákvarðað takmarkaðan eignarrétt og svonefndur grunneignarréttur sé undanskilinn námi eða töku. Þeir sem numið hafi landið hafi einnig fellt undir jarðir sínar stór landflæmi á ströndum þar sem ekki hafi verið stingandi strá en þar kunni að hafa verið reki. Hvað valdi þeirri afstöðu ríkisins að halda ekki því fram að rétturinn til þessa lands sé þjóðlenda þar sem réttur ríkisins takmarkist einungis af rétti bænda til rekans.

Þá segir í kröfulýsingu jarðeigenda að fyrir hendi séu landamerkjalýsingar um jarðirnar í landamerkjabók Skaftafellssýslu frá árunum 1884, 1911 og 1921. Þær séu allar lesnar á viðeigandi manntalsþingum og innfærðar í landamerkjabók á árunum 1884, 1885 og 1886.

Næst er vikið að löggjöf um landamerki. Allt til 1. janúar 1920 hafi verið í gildi landamerkjalög, nr. 5/1882, þegar lög nr. 41/1919, um landamerki, hafi leyst þau af hólmi. Rakin eru ákvæði 3., 4. og 6. gr. laganna frá 1882 og skyldur hreppstjóra og sýslumanna skv. lögunum frá 1919. Mikilvægi löggjafarinnar frá 1882 og 1919 sé ekki síst að opinberum valdsmönnum hafi verið falið að sjá til þess að landamerkjalýsingar væru réttar að efni og formi og auki það óhjákvæmilega sönnunargildi þeirra, bæði gagnvart hinu opinbera valdi og einkaaðilum. Landamerkjalýsingar gerðar samkvæmt greindum lögum séu því prima facie sönnun um landamerki jarða og sá sem vefengi þær hafi sönnunarbyrðina. Í tilviki þjóðlendulaga hafi ekki verið ætlunin að hagga við sönnunarreglum íslensks réttar og því verði ríkið að sanna með ótvíræðum og óyggjandi hætti að landamerkjalýsingar séu rangar ef það geri eignartilkall til landa innan landamerkja jarða. Landamerkjalýsingar séu jafnframt sönnun þess að allt land innan landamerkja sé einkaeignarland og sá sem haldi öðru fram hafi um það jafnríka sönnunarbyrði og áður greini. Um sönnun að þessu leyti sé enga stoð að hafa í dómum Hæstaréttar í sakamálum þar sem rjúpnaskyttur hafi verið sýknaðar af refsikröfum ákæruvalds vegna veiða án leyfis landeigenda þar sem ákæruvaldinu hefur ekki tekist sönnun um eignarrétt að landi. Sönnunarreglur í sakamálum séu með sérstökum hætti og dómarnir hafi því ekkert gildi sem fordæmi um sönnun í einkamálum.

Það sé regla íslensks réttar að þinglesinni eignarheimild verði ekki hnekkt nema fyrir liggi ótvíræð sönnun um að hún sé röng. Í tilvikum allra þeirra jarða, sem hér sé um fjallað, njóti við þinglesinna merkjaskráa sem gerðar hafi verið fyrir u.þ.b. 80-110 árum. Á því tímabili hafi þær ekki verið vefengdar, hvorki af handhöfum opinbers valds né einkaaðilum svo máli skipti fyrir málefni það sem hér sé til úrlausnar. Eigendur og umráðamenn eða fyrirsvarsmenn jarðanna hafi ekki haft tilefni til að halda til haga eldri sönnunargögnum en merkjaskrám um að merkin væru rétt. Samkvæmt almennum sönnunarreglum íslensks réttar verði það land sem er innan marka eignarlands samkvæmt landamerkjaskrá ekki skert nema sá sem tilkall geri sýni fram á ótvíræðan eignarrétt sinn, landamerkjaskráin sé röng og jafnframt að landeigandi samkvæmt landamerkjaskrá hafi ekki unnið eignarhefð á landinu og sé þá átt við þau tilvik þar sem landamerkjaskrá sé eldri en nemi lögbundnum hefðartíma, í þessu tilviki 20 ára óslitið eignarhald á landi.

Í greinargerð jarðeigenda er á það bent að þegar stofnað var til löggjafar um landamerki og skrásetningu þeirra 1882 hafi ætlunin verið að með þeim reglum væri verið að tryggja eignarréttindi landeigenda, auka öryggi í viðskiptum manna á milli og tryggja skattstofn vegna sameiginlegra þarfa. Eftir þá skráningu hafi verið auðveldara að átta sig á því andlagi sem um var að ræða við

veðsetningu og eigendaskipti. Viðsemjendur landeiganda hafi mátt treysta því að það land, sem var innan þinglýstra merkja jarðar, væri háð einkaeignarrétti hins skráða eiganda. Eigandinn hafi ekki þurft að sanna að hann notaði allt landið allt árið til að landið tilheyrði honum. Við skráningu eignarréttindanna hafi þeir sem áttu land að landi jarðareiganda þurft að samþykkja merkin. Umboðsmenn almannavaldsins hafi gætt hagsmuna þess og gætt þess að farið væri að lögum. Þær staðhæfingar íslenska ríkisins að engir hafi verið til að gæta þeirra hagsmuna, sem nú felast í þjóðlenduforsvari, séu rangar. Ef rétt væri að gríðarstórt landsvæði milli eignarlanda og jökla hafi ekki verið háð einkaeignararétti, þá hefðu þeir sem þar áttu hagsmuna að gæta haft uppi mótmæli gegn merkjalýsingunum enda hefðu þeir verið sviptir mikilvægum hagsmunum. Engin dæmi séu um slík mótmæli á svæðinu.

Það sé rangt hjá ríkinu að þinglesin landamerkjabréf lögum samkvæmt séu samningar sem ekki bindi ríkið. Bréfin séu gerð samkvæmt lagaskyldu og séu jafnt í þágu ríkisins eins og sveitarfélags, eigenda og nágranna, auk eigenda takmarkaðra réttinda. Á grundvelli þeirra hafi skattar verið ákveðnir, svo dæmi sé nefnt. Þeir sem átt hafi eldri heimildarbréf fyrir jörðum sínum er þeir gerðu landamerkjabréf fyrir einni öld hafi ekki haft ástæðu til að varðveita þær heimildir lengur þar sem nýjar hafi verið komnar í stað gamalla.

Í kröfulýsingu jarðeigenda er vísað til dóms Hæstaréttar frá 1981 í Landmannaafréttarmáli þar sem hafnað hafi verið kröfum ríkisins um viðurkenningu á eignarrétti yfir Landmannaafrétti. Af greinargerð með frumvarpi til þjóðlendulaga verði ráðið að ríkið hafi litið svo á að skilja beri dóminn þannig að löggjafarvaldið geti slegið fullkomnum eignarrétti ríkisins á svonefndar þjóðlendur með almennum lögum. Því sé hér haldið fram að svo sé ekki. Hæstiréttur geti aðeins um að handhafar ríkisvalds geti í skjóli valdheimilda sinna sett reglur um meðferð og nýtingu landsvæða eins og Landmannaafréttar. Almenni löggjafinn geti sett reglur um meðferð og nýtingu hvers kyns landsvæða og hafi reyndar gert það m.a. með almennri löggjöf um skipulag, umhverfismál o.fl. Almenni löggjafinn geti hins vegar ekki slegið eign ríkisins á land það sem nefnt sé þjóðlendur í þjóðlendulögunum. Til þess þurfi að breyta stjórnarskrá lýðveldisins. Ríkið geti hins vegar tekið landsvæði, sem háð séu einkaeignarrétti, eignarnámi að uppfylltum skilyrðum stjórnarskrár um almannaþörf og fullar bætur.

Því næst er greint frá því að markmið laga nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, sé að ríkið slái eign sinni á hvers konar landsréttindi og hlunnindi í þjóðlendum sem ekki séu háð einkaeignarrétti, sbr. 1. mgr. 2. gr. laganna. Hvað sem líði stjórnskipulegu gildi laganna, sem hér sé gerður fyrirvari um, sé óumdeilt að í lögunum sé viðurkennt að ríkið leiti eftir viðurkenningu á eignarrétti sínum á landsvæðum utan eignarlanda þó að einstaklingar og lögaðilar kunni að eiga þar takmörkuð eignarréttindi. Jafnframt sé viðurkennt í lögunum að eignartilkall ríkisins til lands í þjóðlendum sé háð þeim skilyrðum að ekki sé fyrir eigandi sem fari með öll venjuleg eignarráð innan marka lands síns. Samkvæmt almennum sönnunarreglum íslensks réttar hafi ríkið sönnunarbyrðina um ótvíræðan og betri rétt sinn en greini um rétt eiganda í jarðamerkjaskrám eða öðrum heimildarskjölum.

Þá sé það almenn regla íslensks réttar, þegar gert sé tilkall til eignarréttar yfir landi, að tilkallsmaður verði að sýna fram á inntak réttar síns og hvar séu merki landsvæðis hans. Hann verði jafnframt að sýna fram á, þegar réttindum slái saman, að réttindi hans gangi framar. Þegar krafa tilkallsmanns rekist á eignarréttindi annarra yfir landi, sem eignarréttarkrafa sé gerð um, verði tilkallsmaður að sanna að réttindi hans gangi framar. Ekki þurfi annað en að sá sem fyrir sé geti sýnt fram á einhvers konar heimildir sínar yfir landinu til að sönnunarbyrðin hvíli alfarið á tilkallsmanni. Sé eignarheimild þess sem fyrir sé þinglesin samkvæmt lögum hvers tíma sé sönnunarbyrðin svo rík á tilkallsmanni að nánast verði fullyrt að honum sé ókleif sönnunin, sbr. H 1961 629 (Bergþórugata), H 1988 422 (Oddhóll) og H 1997 2792 (Laugavellir í Jökuldalshreppi).

Í greinargerð jarðeigenda segir að íslenska ríkið haldi því fram að landeigendur verði hver um

sig að sanna eignarheimildir sínar. Í þessari afstöðu felist að því er virðist að ekki skipti máli að óumdeilt sé og hafi verið um langa hríð hver sé eigandi lands og hver sé lega þess og stærð. Ekki skipti heldur máli að áliti ríkisins að merki jarðarinnar hafi verið skráð opinberri skráningu í meira en eitt hundrað ár án athugsemda af hálfu ríkisins. Virðist á því byggt að með setningu þjóðlendulaga hafi ríkið opnað fyrir eignartilkall nánast að eigin vild til bújarða og því sé heimilt að „nema“ stóra hluta jarða landsmanna án bóta og án almenningsþarfar. Ríkið telji að því sé heimilt að víkja til hliðar lögum um skráningu merkja fasteigna og þinglýsingu eignarheimilda næstum takmarkalaust. Ríkið telji að hagsmunir þeirra sem eiga takmörkuð réttindi yfir jörðunum, svo sem eins og veðhafar, leigutakar og aðrir afnotafar skipti hér engu máli og ekki gefið þessum aðilum kost á að gæta réttar síns. Ákvörðun nefndarinnar muni því ekki binda þessa rétthafa og í þeim tilvikum, þar sem jarðir verði skertar samkvæmt þjóðlendutilkalli ríkisins, verði að skilgreina jörð með tvennum hætti, hina veðsettu jörð sem yrði seld eins og þinglesin merki ákvarða á uppboði og þá jörð sem nefndin hafi ákveðið að eigandinn megi halda eftir að kröfur ríkisins hafi náð fram að ganga að öllu eða einhverju leyti. Kaupandi á uppboði muni því eignast samkvæmt þessu meira land en eigandinn eigi. Sá eignarréttur myndi síðan haldast óbreyttur. Þá skuli þess getið að komi til þess að núverandi eigandi hafi eignast jörðina á grundvelli landamerkabréfs sem gert sé samkvæmt lögunum frá 1890 á síðustu áratugum þá eigi hann ekki aðeins kröfur á hendur heimildarmanni sínum heldur og íslenska ríkinu fyrir skerðingu lands sem hann hefur keypt og greitt fyrir að fullu. Þá þýði lítið fyrir ríkið að bera fyrir sig að kaupandinn geti ekki sýnt fram á eignarheimild sína í Landnámu!

Ef ríkið geti ekki fallist á að þinglýstar aldargamlar eignarheimildir séu nægileg skilríki fyrir eignarrétti að jörðum þá verði að líta til áhrifa hefðar. Í íslenskum rétti hafi ætíð gilt hefðarreglur um fasteignir og nú síðast frá 1905. Jarðeigendur geti því einnig sýnt fram á eignarrétt sinn með vísan til réttarreglna um hefð. Þeir hafi haft þessi lönd í vörslum allan þennan tíma. Enginn geti sýnt betri vörslur á landinu en bændurnir sem noti það í ýmsu skyni. Um sé að ræða miklu víðtækari og ítarlegri not heldur en upprekstrarnot, t.d. í Árnessýslu, þar sem talað sé um silung og sauðbeit.

Í kröfulýsingu jarðeigenda segir að afar erfitt sé að henda reiður á aðferðafræði að baki kröfum ríkisins. Þó virðist á stundum miðað við túlkun á lýsingum í Landnámu en öðrum þræði viðurkennt að heimildir um nám lands skorti. Jafnvel sé á stundum gengið svo langt að segja að þar sem heimildir skorti um landnám verði að túlka það bændum í óhag en ríkinu í hag. Þá séu hafðar frammi kenningar um frumstofnun landréttar norrænna manna í Vestur- og Norður-Evrópu og gengið út frá því að ætíð hljóti landnám að hafa verið annars vegar fólgið í því að nema land til eignar og hins vegar til afnota til sumarbeitar eingöngu. Af þessum ástæðum telji ríkið óhjákvæmilegt að leitast við að skipta löndum jarða á Mýrum í eignarlönd og afréttareign en í afréttareign felist að sögn ríkisins einungis takmörkuð afnot til sumarbeitar og því geti ríkið slegið eign sinni á hluta jarðanna. Nýtingin ráði eignarhaldinu en ekki eignarheimildir. Þá segi að hafi land verið notað einungis sem afréttarland, þá skipti eignarheimildir engu máli heldur verði að leggja allt slíkt land til þjóðlenda. Ríkið velji að lokum þá aðferð að taka einungis „mið af staðháttum, víðáttu, öræfalandslagi, en þó er eitthvað af undirlendi, sem verður að fylgja með“.

Af hálfu jarðeigenda er því jafnframt með öllu hafnað að ritið Landnáma geti ráðið einhverju um landamerki eða eignarréttarlega stöðu jarða á Mýrum. Landnáma hafi verið færð í letur hundruðum ára eftir að landnámi hafi lokið sé miðað við tímabilið 874-930 sem landnámstímabilið. Hún sé ekki byggð á rituðum samtímaheimildum heldur munnlegri geymd sem sé afar ótraust. Tilgangur með ritun Landnámu hafi ekki verið sá að lýsa landamerkjum heldur allt annar. Þá séu til margar gerðir Landnámu og beri ekki öllum saman.

Þá segir í greinargerð jarðeigenda að af hálfu ríkisins hafi verið lögð meginánhersla á þýðingu Landnámu sem eins konar réttarheimildar um eign á jörðum hér á landi allt til þessa dags. Sé jafnvel látið að því liggja að þær jarðir einar séu háðar einkaeignarrétti sem lýst sé í Landnámu. Ekkert

tillit virðist tekið til þess að landnám Íslands sé almennt talið hafa farið fram áður en til ríkisstofnunar kom hér á landi sem sé talið hafa verið árið 930. Fram að þeim tíma hið skemmsta hafi engin ein lög verið í gildi í landinu og jafnvel engar bindandi reglur. Landnám í ónumdu landi geti ekki verið háð réttarreglum, eða eftir hvaða reglum skyldi fyrsti landnámsmaðurinn hafa farið? Víst sé að ekki hafi þeir sem hér numdu land flutt með sér reglur um landnám frá öðrum löndum og fjarstæðukennt að þeir sem taldir séu hafa flúið konungsvaldið í Noregi hafi leitað til konungs um fyrirkomulag landnáms hér á landi eða hlýtt hans ráðum. Íslendingar hafi lengstum haft sterka löngum og reyndar þörf til að trúa á sannleiksgildi fornra bóka um upphaf sitt og sögu. Hinar fornu bækur hafi m.a. verið notaðar í frelsisbaráttu þjóðarinnar og þangað sótt rök fyrir kröfum þjóðarinnar. Í þeirri baráttu hafi margir lögfræðimenntaðir menn tekið þátt. Því sé ekki að undra þótt enn eimi eftir af þessari trú á sannleiksgildi hinna fornu bóka meðal lögfræðinga. Þessi trú hafi að nokkru birst í dómum Hæstaréttar og sýni að enn sé trú þessi við lýði þótt dauf sé. Þrátt fyrir þessa trú á sannleiksgildi Landnámu þá sé komið að því að nota aðrar og traustari heimildir um eignarrétt að jörðum og stærð þeirra.

Ef rétt sé að landið hafi að mestu verið numið á tímabilinu 874 til 930 þá beri að hafa í huga að veðurfari og gróðri hafi verið háttað með öðrum hætti þá en nú. Rannsóknir síðari tíma staðfesti að landið hafi verið „viði vaxið milli fjalls og fjöru“. Það sem nú sé örfoka land hafi þá verið þá gróið land hentugt til afnota fyrir sauðfé og annan búsmala, meðal annars í seli, allt eftir aðstæðum á hverjum stað. Þeir sem námu land inn til landsins hafi að sjálfsögðu gert sér grein fyrir þýðingu beitilandsins fyrir búsmalann og gætt þess að landnám þeirra næði ekki aðeins til bæjarstæðis, engja og beitilands fyrir kýrnar heldur og alls þess lands sem nauðsynlegt hafi verið til búskaparins, þar á meðal sumarbeitilands fyrir sauðfé. Það sé eitt af einkennum landnáms Evrópumanna í öðrum löndum að tryggja sér nægilega stórt landrými til athafna og það langt fram yfir þarfir í upphafi. Tilgangur þess að taka sig upp til að setjast að í öðru landi hafi ekki síst verið sá að tryggja sér nægilegt landrými. Íslenskir bændur hafi þegar gert sér grein fyrir því að sauðfé þeirra leitaði til fjalla til sumarbeitar og án þess að eiga slíkt land hlytu þeir að búa við fátækt. Hvers vegna skyldu þeir þá hafa takmarkað landnám sitt þannig að þeir eignuðust ekki einnig beitarlandið, sérstaklega þar sem það var í beinu framhaldi af heimalandinu? Þeim hafi mátt vera augljóst að ef þeir ekki næmu einnig það land myndu aðrir gera það og þeir því missa sumarbeitina fyrir sauðféð. Minnt sé á að landið hafi snemma orðið fullbyggt miðað við búskaparhætti sem þá tíðkuðust og stafi það m.a. af því að land allt hafi verið numið, einnig til fjalla vegna sumarbeitar. Hefði landið utan heimalanda ekki verið numið hefði landnámsmönnum fjölgað og landið fljótlega orðið ofsetið.

Í kröfulýsingu er enn fremur með öllu hafnað þeirri kenningu ríkisins að í upphafi hafi land einungis verið numið með tvennum hætti, annars vegar sem fullkomið eignarland og hins vegar sem afréttur og hann hafi einungis verið háður takmörkuðum eignarrétti eða afnotarétti. Hugtakið afréttur sé iðulega notað um landsvæði sem sé m.a. notað þannig að sauðfé sé rekið þangað á beit, einkum á sumrin en einnig sé talað um vetrarbeit á afréttum. Landsvæði sé lýst eftir aðalnotum þess en það hafi ekkert með eignarhald að gera. Ríkið hafi leyft sér að skilja hugtakið afréttur þannig að það merki einungis takmörkuð eignarréttindi og þar af leiðandi talið alla afrétti í umræddum héruðum til þjóðlendna á þeim forsendum að afréttirnir gætu ekki verið háðir einkaeignarrétti.

Þá er greint frá því að íslenska ríkið vitni til rits Braga Sigurjónssonar, *Göngur og réttir* I, og telji það vera helsta heimildarrit um afréttarlönd Austur-Skaftafellssýslu. Þar segi að engin almenningsafrétt sé í sýslunni og að allt fjalllendi tilheyri vissum jörðum utan þess að hjáleigur eigi óskipt fjalllendi með aðaljörðum. Ekki leiki neinn efi á merkingu hugtaksins almenningsafrétt en það merki afrétt sem ekki sé hluti af einstakri jörð a.m.k. í upphafi heldur einhvers konar sameiginlegur afnotaréttur eða sameign héraðsmanna. Enda þótt ríkið viðurkenni heimildargildi rits Braga og reki staðhæfingar hans um eignarrétt að fjalllendinu í héruðunum hafni ríkið þessari heimild eins og reyndar flestum öðrum sem það vitni þó til án þess að sýna fram á vankanta þeirra sem heimilda.

Á þessum heimildum verði þó að byggja þar til sannað hafi verið að þær fái ekki staðist. Sá sem leggi fram sönnunargögn, sem hann telur efnislega röng, verði að sanna að svo sé.

Þá grípi ríkið til þess að vísa til staðhátta, víðáttu og öræfalandslags og dragi tilbúna markalínu milli eignarlanda og þjóðlenda sem eigi sér enga stoð í neins konar heimildum, hvorki sögulegum eða lögfræðilegum. Línur þær, sem ríkið miði kröfur sínar við, eigi sér enga stoð í neinum þeim heimildum sem óbyggðanefnd sé heimilt að styðjast við. Línurnar séu dregnar eftir tilfinningu um hvað sé að áliti ríkisins eðlilegur nýtingarréttur jarða með tilliti til gróðurfars, hæðalína, nálægðar við öræfin og fleiri atriða. Þó sé viðurkennt að landamerkjalínur hafi „visst sönnunargildi jafnvel þó þær séu einhliða“. Á Mýrum njóti við landamerkjalýsinga sem ekki séu einhliða heldur samþykktar af öllum sem hagsmuna hafa að gæta, þar á meðal sýslumönnum sem umboðsmönnum almannavaldsins. Úr því ríkið telji að viðurkenna verði „visst sönnunargildi“ einhliða merkjalýsinga hljóti það að verða að leggja samþykktar og staðfestar merkjalýsingar, sem þinglesnar hafa verið, til grundvallar þjóðlendukröfum sínum.

Tekið er fram að hugsanlegt væri að landeigendur og ríkið gætu komið sér saman um að miða merki eignarlands við gróðurfar, hæðarlínur, nálægð við öræfi og fleiri atriði, ef sú aðstaða gæti komið upp að ákveða þyrfti þetta í tómarúmi, þ.e. ef ekki nyti við neinnar sögu eða eignarheimilda, við aðstæður handan eins konar hulu fáfræði. Væri svo um samið sé þó augljóst að ekki yrði sammælst um markalínur dregnar með þeim hætti sem gert sé í kröfulýsingu ríkisins. Jöklar í þessum héruðum séu svo nálægt bæjarstæðunum að þeir séu náttúruleg mörk, ekki síst með hliðsjón af þörf þessa landrýmis fyrir sauðfé jarðanna og til annarra nota. Fjalllendið hafi verið nýtt með ýmsum öðrum hætti en til beitar fyrir sauðfé á sumrum. Þá hefði að sjálfsögðu ekki náðst samkomulag um að draga markalínur yfir láglendisdali þvera eins og ríkið geri í kröfulýsingu. Á þessu sé vakin athygli í því skyni að sýna fram á að ríkið lýsi aðferðafræði til ákvörðunar merkja en fari síðan ekki eftir henni. Vakin sé athygli á því að ríkið lýsi því á stundum yfir að tiltekið landsvæði sé eign tiltekinnar jarðar en taki landið síðan af jörðinni í kröfulýsingu sinni. Aðferðafræðinni sé hafnað þegar af þeirri ástæðu að hún eigi sér ekki stoð í lögum og rétti.

Þá sé hafnað þeirri málsástæðu ríkisins að markalínur í landamerkjaskrám séu stundum þannig að ekki sé með lýsingunum verið að lýsa landamerkjum heldur að land jarða sé innan þeirra lína sem getið sé. Í öllum tilvikum sé verið að lýsa landamerkjunum sjálfum í landamerkjalýsingunum. Ekki sé heldur fallist á að í sumum tilvikum sé í merkjalýsingum verið „að taka tiltekið mið“ frekar en að lýsa landamerkjum. Ætíð sé verið að lýsa merkjunum sjálfum.

Loks vísa jarðeigendur til ýmissa lagaákvæða. Vitnað er m.a. til 72. gr. stjórnarskrárinnar um friðhelgi eignarréttarins; landamerkjalaga nr. 5/1882; laga nr. 41/1919, um landamerki o.fl.; laga nr. 21/1986, um afréttarmálefni, fjallskil o.fl.; jarðalaga nr. 65/1976; laga nr. 46/1905, um hefð; þinglýsingalaga, nr. 39/1978; laga nr. 44/1999, um náttúruvernd; skipulags- og byggingarlaga, nr. 73/1997; laga nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta. Þá er vísað til laga nr. 38/1990, um stjórn fiskveiða, þar sem segi að nytjastofnar á Íslandsmiðum séu „sameign íslensku þjóðarinnar“. Í lögunum komi fram sú löggjafarstefna að almannahagsmuna sé best gætt með því að einkaaðilar fái leyfi til að veiða í atvinnuskyni og aflaheimildum skuli úthluta til einstakra skipa. Í þessari löggjöf um eina af helstu náttúruauðlindum landsins sé á því byggt að úthlutun til einkaaðila á veiðiheimildum eftir veiðireynslu fiskiskipa þeirra leiði til bestu meðferðar á náttúruauðlindinni. Sé almannahag best borgið með þessum hætti. Fram til þess að upp var tekin löggjafarstefna þessi hafi aðgangur að fiskveiðum í sjó verið frjáls hérlendum borgurum. Landið sé einnig ein af helstu náttúruauðlindum Íslands. Það hafi að mestu verið háð einkaeignarrétti frá landnámstíð að miðhálendinu undanskildu. Kröfur fjármálaráðherra f.h. ríkisins um skerðingu þeirra landareigna, sem um aldir hafa heyrt undir jarðir, gefi til kynna þann skilning framkvæmdavaldsins að í þjóðlendulögunum felist annars konar löggjafarstefna en um fiskveiðar gildi og hún sé sú að þrátt fyrir þúsund ára eignarhald sé málum nú best þannig komið að sem minnst af landi verði í

einkaeign en sem mest undir forræði ríkisins. Þrátt fyrir víðtækar kröfur framkvæmdavaldsins í málinu er því haldið fram að kröfugerðin styðjist hvorki við löggjafarstefnu sem mótuð sé í þjóðlendulögunum né við einstök ákvæði laganna. Því sé hér haldið fram að tilgangur og stefna þjóðlendulaganna sé að tryggja almenna viðurkenningu á víðtækum einkaeignarrétti bænda á jörðum sínum með öllu því landi sem heimildir bendi til að tilheyri jörðunum. Það land, sem þar sé utan við og ágreiningslaust sé að hafi aldrei tilheyrt einstökum jörðum, upprekstrarfélögum og sveitarstjórnum, skuli hins vegar falla undir svonefndar þjóðlendur. Ekkert hafi komið fram sem bendi til að Alþingi hafi ekki verið þeirrar skoðunar við samþykkt þjóðlendulaganna að landi væri almennt best komið í höndum bænda og annarra sem landið nota og að einungis annað land, sem með engu móti gæti talist til eignarlands, skyldi teljast ríkisland eða þjóðlenda. Af þessu leiði að við túlkun þjóðlendulaga, er til úrskurðar komi um kröfur ríkisins, beri að hafa í huga og taka mið af þessari löggjafarstefnu eigendum landsins í hag.

Komi til dómsmála út af úrlausnum óbyggðanefndar um merki jarða og þjóðlendna er áskilinn réttur til að draga í efa stjórnskipulegt gildi þjóðlendulaga og enn fremur að halda því fram að einhliða skipun úrskurðarnefndar af hálfu annars málsaðilans sé í andstöðu við ákvæði stjórnarskrár, þar á meðal um réttláta málsmeðferð fyrir dómi.

8.2. Einstakar jarðir

Vegna Viðborðs og Viðborðssels er vísað til landamerkjaskrár, dags. 12. maí 1884, þingl. 6. maí 1886 og nr. 20 í landamerkjabók Skaftafellssýslu. Einnig er vísað til lögfestu frá 8. maí 1782.

Vegna Rauðabergs I og II er vísað til landamerkjaskrár, dags. 9. júní 1885, þingl. 9. júní 1888 og nr. 56 í landamerkjabók Skaftafellssýslu, auk uppdráttar af Rauðabergslandi frá 20. apríl 1792 og jarðamats frá 1916.

Vegna Haukafells er vísað til landamerkjaskrár, dags. 2. maí 1884, þing. 11. maí 1885 og nr. 8 í landamerkjabók Skaftafellssýslu. Þá segi svo í greinargerð ríkisins: „Haukafell á land allt frá Rauðabergslandi að austan og að Fláajökli vestur.“ Einnig er vísað til Byggðasögu Austur-Skaftafellsýslu, jarðamats frá 1916 og þess að í kröfulýsingu ríkisins segi að Haukafell eigi allt land frá Rauðabergslandi að austan og að Fláajökli að vestan.

Vegna Heinabergs, Flateyjar og Eskeyjar er vísað til landamerkjaskrár fyrir Heinaberg, dags. 12. maí 1884, þingl. 19. maí 1884 nr. 2 í landamerkjabók Skaftafellssýslu, landamerkjaskrár fyrir Flatey, þingl. 6. maí 1886 og nr. 21 í landamerkjabók Skaftafellssýslu og landamerkjaskrár fyrir Eskey, dags. 12. maí 1884, þingl. 19. maí 1884 og nr. 1 í landamerkjabók Skaftafellssýslu. Þá segi svo í greinargerð ríkisins: „Heinaberg á ... og til norðurs fjalllendi allt innan Fláajökuls annars vegar og Heinabergsjökuls hins vegar.“ Jafnframt er vísað til jarðamatsbókar 1849, lýsingar á Einholtsprestakalli í Sýslu- og sóknalýsingum Skaftafellssýslu, Byggðasögu Austur-Skaftafellssýslu og árbókar Ferðafélags Íslands 1993.

9. VIÐAUKI VIÐ ALMENNAR NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

Sjá bls. 105.

10. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR Í MÁLI ÞESSU

10.1. Inngangur

Hér verður gerð grein fyrir þeim sérstöku forsendum sem úrskurður óbyggðanefndar í máli þessu byggist á. Í upphafi verður fjallað um landnám á því svæði sem hér er til meðferðar og því næst

koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð frá vestri til austurs.[1] Loks verður gerð grein fyrir tæknilegum atriðum.

10.2. Landnám

Í kafla 6.1. er rakið hvernig Landnámabók greinir frá landnámi á því svæði sem síðar var nefnt Mýrar. Þar er nafngreindur landnámsmaðurinn Hrollaugur Rögnvaldsson sem nam land austan frá Horni til Kvíár. Landnám Hrollaugs hefur því náð yfir Mýrar og allt vestur í Öræfasveit. Landnám sitt á Mýrum seldi Hrollaugur öðrum manni og eru mörk þess landsvæðis einnig nokkuð glögg, þ.e. frá austri til vesturs: „allt frá Viðborði suður um Mýrar og til Heinabergsár“. Landnámsmörkum er hins vegar hvorki lýst til sjávar né inn til heiða. Í þessu samhengi má þó hafa til hliðsjónar það sem segir í Landnámabók að sumir þeir sem fyrstir komu til landsins hafi reist sér bú við fjallsrætur („byggðu næstir fjöllum“) til að nýta þar landkosti, einkum beitina.

Land á Mýrum er afmarkað af jöklum hið efra og sjó hið neðra. Frá ströndinni og upp að sporðum skriðjöklanna er undirlendi en næst jökli er fjalllendi og heiðarlönd. Nokkrir megindalir ganga inn í hálendið langleiðina inn að jöklum sem framlenging á undirlendinu. Hálendi og jöklar blasa við frá fjöru séð og fjarlægðir þar á milli eru ekki verulegar, u.þ.b. 12-25 km. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Mýrum verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er og jöklar minni, sbr. kafla 5.2. og 5.4.

Þess ber þannig að geta að sé tekið mið af staðháttum við túlkun landnámslýsinga verður að telja fremur líklegt að land á Mýrum hafi verið numið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

10.3. Heinaberg

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Heinabergs, dags. 12. maí 1884 og þingl. 19. maí 1884, ásamt Heinabergsjökli, fremsta hluta Vatnajökuls á milli Ófærumúla, Vatnsfallabotns og Rótarfjalls og landsvæði því framan við Skálafellsjökul, Hafrafellsháls og Heinabergsjökul sem kröfugerð leigjanda Heinabergs tekur einnig til.

Að Heinabergi liggja jarðirnar Eskey og Flatey að sunnan og vestan og næstu jarðir við Flatey eru Sævarhólar og Skálafell í Suðursveit. Austan við Heinaberg er Fláajökull ásamt jörðinni Hólmi. Til norðvesturs og vesturs er Vatnajökull og skriðjökullinn Heinabergsjökull ásamt Skálafellsjökli. Að sunnanverðu er undirlendi en inn á milli skriðjöklanna rís fjalllendi og heiðarlönd.

Skörp skil eru á milli undirlendis og fjalllendis fyrir landi Heinabergs, svo sem víðast annars staðar á Mýrum. Á milli Heinabergsjökuls og Fláajökuls eru Heinabergsfjöll. Þar er m.a. Hálsatindur, 863 m á hæð, en hæsti tindur er 1266 m hæð við jökulröndina. Heinabergsdalur, um 7 km að lengd, sker fjalllendið að endilöngu og út frá honum ganga margir hliðardalir. Neðsti hluti dalbotnsins er í um 100 m hæð en efsti hlutinn í um 230 m hæð. Sunnan Heinabergsdals er fjallið Geitakinn sem er hæst 725 m og liggur að Heinabergsjökli. Norðvestar og hærra í fjalllendinu er Vatnsdalur og sunnan hans er Rótarfjall. Fyrir austan Heinabergsjökul liggja smájöklar sunnan í hlíðum fyrir botni Vatnsdals og eru þeir nafnlausir. Á milli Heinabergsjökuls og Skálafellsjökuls er Hafrafell, hæst um 1000 m.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá því neðst í Skálafellsjökli þaðan sem gömlu sveitarfélagamörkin og landamerkjalína Skálafells skera jökulröndina, yfir Heinabergsdal í Hálsatind og þaðan í vesturhorn Fláajökuls þar sem hægt er að draga beina línu fyrir utan Fláajökul í Hálsatind og síðan austur meðfram jökulrótum Fláajökuls.

1 Umfjöllun um einstök örnefni byggist á útgefnum kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskrám frá Örnefnastofnun Íslands, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.4., og almennum uppsláttarritum, svo sem Árbókum Ferðafélags Íslands.

Samkvæmt þessari kröfugerð er þjóðlenda á norðvesturhluta þess landsvæðis sem liggur á milli Fláajökuls og Heinabergsjökuls. Heinaberg er í eigu Landnáms ríkisins og íslenska ríkið lýsir einnig kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta Heinabergs, samkvæmt landamerkjalýsingu, sem liggur sunnan við framangreinda kröfulínu en um afréttarrétt jarðarinnar innan þjóðlendu að jökulrönd. Kröfum íslenska ríkisins vegna þjóðlendu er nánar lýst í kafla 3.1.1. og vegna Heinabergs í kafla 3.1.2.

Leigjandi Heinabergs hefur hins vegar lýst kröfu um að sama landsvæði teljist eignarland, þó þannig að norðurmerki fylgi þekktum kennileitum sem sum eru innan jökulrandar, auk þess sem Heinabergsjökull er þá nánast allur innan Heinabergslands. Að því leyti sem miðað er við jökulrönd ráði lega jökulsins á hverjum tíma. Kröfum leigjanda er nánar lýst í kafla 3.3.

Af hálfu ríkisins hefur því verið mótmælt að kröfur leigjanda komist að í máli þessu og af hálfu leigjanda Heinabergs hefur því verið mótmælt að íslenska ríkið sé bæði sóknar- og varnaraðili í sama máli.

Heinaberg er sem að framan segir í eigu Landnáms ríkisins. Kröfugerð leigjanda byggist á leigusamningi við jarðadeild landbúnaðarráðuneytisins, dags. 28. janúar 1993, og viðauka frá 11. júní 1993, um leigu á jörðunum Flatey I og hluta af jörðinni Flatey II og III, ásamt Eskey og Heinabergi. Réttur hans er því kominn undir eignarréttindum íslenska ríkisins. Þar sem íslenska ríkið gerir hins vegar kröfu til þess að Heinaberg sé að hluta innan þjóðlendu telur óbyggðanefnd rétt að röksemdir leigjanda um beinan eignarrétt séu teknar til athugunar í málinu, sbr. ákvæði 5. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, um rannsóknarskyldu nefndarinnar. Þá er um það kveðið í ákvæði 11. gr. laga um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, að fjármálaráðherra skuli fara með fyrirsvar fyrir hönd ríkisins og stofnana á vegum þess vegna krafna um eignarréttindi innan þjóðlendna og við úrlausn um hvort land teljist til eignarlands eða þjóðlendu. Með vísan til þessa ákvæðis telur óbyggðanefnd ekki ástæðu til að gera athugasemd við aðild íslenska ríkisins að þessu máli.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er vísað til þess að heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til þess að það hafi náð upp í fjalllendið. Í slíkum tilvikum hafi dómstólar gert ríkari kröfur til sönnunar beins eignarréttar en ella og litið til staðhátta, víðáttu og gróðurfars sem hér mæli þar í mót. Hér séu mikil öræfi, sbr. Humarkló (1255 m), Ófærumúla (1010 m), Vörðutind (1057 m), Meingilstind (1026 m) og Hálsatind (863 m). Jafnframt er vísað til heimilda um afréttanot og þess að landið hafi verið smalað af fjallskilastjórn. Hvernig þjóðlendukröfulínan sé dregin ráðist af staðháttum, kennileitum í landslagi og öðru sem talið sé skipta máli. Einnig sé á því byggt að um 1882, þegar landamerkjalög tóku gildi, hafi jökull verið niður í byggð svo merkjalýsingar hafi ekki náð nærri eins langt og jöklar séu nú.

Af hálfu leigjanda Heinabergs er því haldið fram að á Mýrum séu engir afréttir í merkingunni sameiginlegt upprekstarland, sbr. kafla 8. Allt land sé háð einkaeignarrétti jarðeigenda. Bændur þarfnist alls lands að jökulrótum og hafi ætíð farið með sem einkaeignarland. Hugtakið afréttur sé notað til að tákna afnot en ekki eignarhald. Nýting lands ráði ekki eignarhaldi og síðari tíma framkvæmd fjallskila breyti þar engu um. Vísað er til landamerkjabréfs jarðarinnar og ákvæða landamerkjalaga sem hafi m.a. haft þann tilgang að tryggja eignarrétt landeigenda. Jafnframt er byggt á sönnunargildi ómótmæltra þinglýsinga og hefð. Heimildargildi Landnámu er mótmælt en talið að menn hafi gætt þess að nema það land sem nauðsynlegt var til búskaparins, þ. á m. sumarbeitiland fyrir sauðfé, auk þess sem veðurfar og gróður hafi verið með öðrum hætti á landnámsöld en nú.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Heinabergi er rakin í kafla 6.2. Þar kemur fram að Heinabergs er getið í heimildum frá lokum 17. aldar. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2.

Fyrstu lýsinguna á landamerkjum Heinabergs er að finna í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 12. maí 1884 og þingl. 19. maí sama ár. Bréfið er áritað af hálfu Flateyjar en ekki Hólms og Eskeyjar. Merki jarðarinnar í suður og austur eru tilgreind en lýsing til vesturs óljós, auk þess sem norðurmerkjum er ekki lýst sérstaklega.

Suðurmörkum Heinabergs, gagnvart Eskey, er þannig lýst í landamerkjabréfinu að þau séu við þverlínu sem hugsast dregin úr Hestgerðishnútu í Suðursveit, fremst í nyrsta hólinn á Gerfisholti og í bleiku skriðu í Setbergsheiðinni og er þá komið yfir í Nes. Landamerkjabréf Eskeyjar, dags. 12. maí 1884 og þingl. 19. maí sama ár, er áritað af hálfu Heinabergs. Eskey er utan við kröfusvæði ríkisins. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þessi merki þarfnist ekki nánari athugunar.

Austurmörkum Heinabergs, gagnvart Hólmi, er þannig lýst í landamerkjabréfi Heinabergs 1884 að þau liggi úr vörðu í eystra Sandskeri, sjónhending í vörðu sem stenst á við fyrrnefnd þvermörk til suðurs. Eystra Sandsker er ekki að finna á örnefnaskrám eða kortum en Stóra- og Litla-Sandsker eru þekkt og liggja skammt austan við Heinabergsnes. Samkvæmt landamerkjabréfi Hólms, dags. 23. apríl 1890 og þingl. 11. maí 1891, eru mörk jarðarinnar til vesturs „í tópt, sem stendur í miðju Brúarholti, svo þaðan beint í litla Sandsker og síðan beint í jökul“. Landamerkjabréf Hólms er áritað af hálfu Heinabergs. Líklegt verður því að telja að miðað sé við sömu sandskerin í báðum bréfum enda þótt heiti þeirra séu með tilbrigðum. Hólmur er utan við kröfusvæði íslenska ríkisins. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þessi merki þarfnist ekki nánari athugunar.

Suðvesturmerkjum Heinabergs, gagnvart Flatey, er lýst þannig að þau liggi „Úr kletti þar sem Höfðarnir ná lengst vestur með jöklinum; þaðan sjónhending út þangað, sem Hestgerðishnútan fremst ber í nyrsta hólinn á Gerfisholti, og í bleiku skriðu í Setbergsheiðinni“. Lýsing þessi er ekki skýr en eðlilegt virðist að skýra hana svo að efsti tilgreindi landamerkjapunktur til norðvesturs sé klettur sá sem staðsettur er þar sem Höfðarnir ná lengst vestur með jöklinum. Þaðan virðist tekin sjónhending í framangreinda þverlínu en stefnan er ekki tilgreind og því óljóst hvar línurnar tvær skuli skerast. Í landamerkjabréfi Flateyjar, ódags. en þingl. 6. maí 1886, er merkjum lýst af fjörunni austan í svonefndan Hreiðurshól og svo sjónhendingu austan í Flateyjarstöðulinn og loks „í syðsta klettinn í Heiðnabergshöfðum“. Landamerkjabréf Flateyjar er áritað af hálfu Heinabergs og gagnkvæmt.

Höfðar á þessu svæði eru tveir, Innri- og Fremri-Höfðar, en skammt er þeirra á milli. Innri-Höfðar liggja vestar og norðar en Fremri-Höfðar. Með hliðsjón af orðalaginu „Úr kletti þar sem Höfðarnir ná lengst vestur með jöklinum“ í landamerkjabréfi Heinabergs, þar sem merkjum er lýst frá norðri, er eðlilegt að líta svo á að þar sé miðað við vestasta klettinn í Innri-Höfðum þar sem þeir liggja vestar en Fremri-Höfðar. Í landamerkjabréfi Flateyjar, þar sem merkjum er hins vegar lýst úr suðri, er tekin sjónhending austan í Flateyjarstöðulinn og loks „í syðsta klettinn í Heiðnabergshöfðum“. Í því samhengi verður að telja eðlilegt að miða merki Flateyjar við syðsta klettinn í Fremri-Höfðum.

Með hliðsjón af landamerkjabréfum Flateyjar og Eskeyjar er eðlilegt að draga þá ályktun að stefna sú sem vantar í bréf Heinabergs, milli Innri-Höfða og þverlínu, miðist við Hreiðurshól, Flateyjarstöðulinn og Fremri-Höfða. Ella fengi ekki staðist sú fullyrðing í bréfi Eskeyjar að jörðin eigi land inn að þvermörkum Heinabergs.

Samkvæmt framangreindum landamerkjabréfum frá 1884 og 1886 á jörðin Flatey austurmerki, gagnvart Heinabergi, í Fremri-Höfðum. Vesturmerki Flateyjar, gagnvart Sævarhólum í Suðursveit, miðast við Hánípu, sbr. landamerkjabréf Flateyjar og einnig landamerkjabréf Sævarhóla, dags. 1. maí 1922 og þingl. 13. júlí 1922. Skálafell í Suðursveit er næsta jörð til vesturs við Sævarhóla. Samkvæmt landamerkjabréfi Skálafells, dags. 1. maí 1921 og þingl. 13. júlí 1922, liggja merki Skálafells og Sævarhóla einnig í Hánípu. Jafnframt segir að merki milli Skálafells og Heinabergs liggi úr Hánípu og í Snjófjall vestast. Landamerkjabréf Skálafells er áritað af eigendum Heinabergs en ekki af hálfu Flateyjar.

Eigendur Skálafells og Heinabergs virðast þannig gera með sér samkomulag árið 1921 um að færa vesturmerki Heinabergs úr Innri-Höfðum 1884 suður í Hánípu 1921. Á þeim tíma þegar landamerkjabréf Heinabergs og Flateyjar eru gerð, 1884 og 1886, hafa Höfðarnir verið skammt undan og upp með Heinabergsjökli. Hánípa er sunnar en Innri og Fremri-Höfðar og nær Skálafellsjökli. Inn á milli Heinabergsjökuls og Skálafellsjökuls er Hafrafell. Þegar landamerkjabréf Skálafells er gert 1921 hafði jökullinn hopað umtalsvert til vesturs frá Höfðum og Hánípu en fjallið var þó umlukið jökli. Landamerkjabréf Skálafells gerir ráð fyrir því að landsvæðið, sem komið var undan jökli árið 1921, vestan við efstu merkjapunkta Flateyjar til austurs og vesturs, þ.e. Hánípu og norður í Fremri-Höfða, sé innan merkja Heinabergs. Í þessu felst fyrst og fremst breyting á merkjum Heinabergs en einnig Flateyjar. Hvorki verður þó séð að eigendur Flateyjar hafi átt þar aðild né að þeir hafi hreyft við mótmælum. Af hálfu Flateyjar hafa ekki verið gerðar kröfur um að þetta land teljist til eignarlands þeirrar jarðar.

Um aldar skeið eða meira náðu sporðar Heinabergsjökuls og Skálafellsjökuls saman framan við Hafrafell en fyrir miðja síðustu öld slitnaði í sundur. Heinabergsjökull hefur nú hopað á fjórða kílómetra síðan hann náði hámarki undir aldamótin 1900 og Fláajökull hefur einnig hopað allört. Eftir að jöklarnir slitnuðu í sundur hefur verið opið inn að fellinu frá Heinabergi enda þótt yfir Kolgrímu sé að fara en Skálafellsjökull lokar enn fyrir gagnvart Skálafelli. Lína sú, sem í landamerkjabréfi Skálafells er dregin úr Hánípu í Snjófjall, liggur yfir Skálafellsjökul, Hafrafellsháls og Heinabergsjökul. Fremsti hlutinn á Hafrafellshálsi er austan við þessa línu en Hafrafellið sjálft vestan hennar.

Af hálfu leigjanda Heinabergs er gerð sú aðalkrafa að merki jarðarinnar nái inn á Vatnajökul, nánar tiltekið þannig að Heinabergsjökull sé allur innan merkja og þeir hlutar Vatnajökuls sem lenda innan línu sem dregin er á milli kennileita í jaðri Vatnajökuls, á milli Ófærumúla og Rótarfjalls. Kröfu þessari til stuðnings er fyrst og frest vísað til landamerkjabréfs jarðarinnar og þess að ákveðið hafi verið að gefa óbyggðanefnd kost á að taka afstöðu til fastrar línu gagnvart jökli í stað þess að láta hana fylgja jökuljaðri á hverjum tíma. Varakrafa gerir hins vegar ráð fyrir að línan fylgi jökuljaðri á hverjum tíma, einnig að því er tekur til Heinabergsjökuls. Óbyggðanefnd telur að staðsetning landamerkjapunkta skammt undan jökuljaðri, í Eystra-Sandskeri og Höfðum, bendi til þess að eigendur viðkomandi jarða hafi litið svo á að merki þeirra næðu allt að jökli enda náði hann nokkru sunnar á þeim tíma en nú. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Krafa umráðamanns Heinabergs um að merki jarðarinnar og beinn eignarréttur nái til Heinabergsjökuls og þeirra hluta Vatnajökuls sem lenda innan línu sem dregin er á milli Ófærumúla og Rótarfjalls verður því ekki talin geta stuðst við lýsingu landamerkjabréfsins en um önnur þau atriði sem kröfu þessa varða er fjallað síðar.

Óbyggðanefnd telur eðlilegt að merki séu dregin á milli Innri-Höfða og jökuls og að þau séu sem næst þeirri stefnu sem merkin hafa í hinn síðasta tilgreinda punkt. Fyrirsvarsmenn Heinabergs og Skálafells höfðu hins vegar ekki heimild til þess að leggja til Heinabergs landsvæði sem áður var utan merkja jarða á þessu svæði og undir jökli. Hvað sem líður túlkun landamerkjalýsinga á svæðum næst jökli sem hefur hopað, þá eru merkjalýsingar Heinabergs þannig að Hafrafell og svæðið framan við jökulsporðana, niður að Höfðum og Hánípu, er ekki í framhaldi af landi Heinabergs. Hefur slíku enda ekki verið haldið fram af hálfu eiganda jarðarinnar. Kröfum hefur heldur ekki verið lýst af hálfu annarra jarða um að þetta land sé undirorpið beinum eignarrétti. Að auki skal á það bent að Hafrafell stóð upp úr jökli við gerð umræddra landamerkjabréfa og fyllsta ástæða til að láta um það getið ef menn töldu þar til réttinda. Í umfjöllun um landamerki Skálafells í máli nr. 2/2003, Suðursveit, er komist að þeirri niðurstöðu að merki Skálafells nái að jaðri Skálafellsjökuls þar sem lína sú, sem dregin er á milli Hánípu og Snjófjalls, sker jökulinn.

Hafrafell, Hafrafellsháls og svæðið á milli Hánípu, Fremri-Höfða og Innri-Höfða, ofan við

merki Flateyjar og á milli annars vegar Heinabergs og hins vegar Skálafells og Sævarhóla, er þannig utan landamerkja Heinabergs, og breytir þar engu um þó að jökull hafi nú slitnað sundur framan við fellið. Krafa umráðamanns Heinabergs um að þetta svæði teljist innan merkja jarðarinnar verður því ekki talin eiga við rök að styðjast.

Í kjölfar þess að landamerkjalög taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Heinaberg. Lýsing landamerkja er þar um margt óljós en fyrirliggjandi gögn um merki jarða á þessu svæði styðja þó það sem þar kemur fram. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra.

Landamerkjabréf Heinabergs er áritað af hálfu Flateyjar og landamerkjabréf Flateyjar, Eskeyjar og Hólms árituð af hálfu Heinabergs. Landamerkjabréf Heinabergs er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, með þeirri breytingu sem á því er gerð 1921, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Landamerkjabréf aðliggjandi jarða eru árituð og þinglesin. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Heinabergs hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heiðarlönd sem að framan er lýst. Í skjólsælum, neðanverðum hlíðum Heinabergsdals er nú skóglendi sem nær innst inn undir dalbotninn, sbr. kafla 5.3. Einnig nær það upp í suðausturhlíðar Geitakinnar sem er að öðru leyti gróðursnauð. Suður- og suðausturhlíðar Heinabergsfjalla eru hálfgrónar allt upp í 300-400 m hæð. Að öðru leyti eru fjöllin að mestu ógróin vegna hæðar, bratta og lausra skriðna. Í hlíðum Hafrafells er allgott beitiland. Á efri hluta undirlendisins og með fram ánum eru víða grófar, lítt grónar áreyrar, sem þó hafa verið að gróa upp á undanförnum áratugum, neðar tekur gjarna við vel gróið valllendi og neðst á svæðinu er votlendi með mýrum og flóum. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Mýrum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Heinaberg hafi verið byggð til 1934 og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru í landamerkjabréfi jarðarinnar 1884 og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið upp við jökul hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Umfjöllun í Jarðabók Ísleifs 1709 þess efnis að jörðin eigi skóg til eldiviðar í eigin landi ber að skoða í því ljósi að þar var um mikilvæg réttindi að ræða og algengt að menn ættu skógarítök í annarra landi. Ástæða var því til að taka þetta sérstaklega fram. Samkvæmt því sem greinir í landamerkjabréfi Heinabergs 1884 hefur þá orðið sú breyting á að jörðin Eskey á rétt til skógar og hagabeitar á Heinabergsdal að helmingi á móti Heinabergi og að Flatey og Bakki eiga einnig rétt til skógar á Heinabergsdal. Samkvæmt landamerkjabréfi Bakka, ódags. en þingl. 1888, átti jörðin ítaksskóg í Baskatindi á Heinabergsdal. Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaka á Heinabergsdal styrki beinan eignarrétt þar, sbr. umfjöllun um ítök í kafla 9.4.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan merkja Heinabergs hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur jarðarinnar Heinabergs gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul árið 1884, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Þetta á m.a. við um svæðið framan við Hafrafell sem umkringt var jökli um aldarskeið eða meira en fyrir miðja 20. öld slitnaði milli jökulsporðanna. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul

frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Samkvæmt málflutningi íslenska ríkisins byggist krafa um þjóðlendu á Mýrum, þ. á m. fyrir landi Heinabergs, fyrst og fremst á túlkun heimilda um landnám og afréttarnot, auk staðhátta. Óbyggðanefnd telur hins vegar ljóst að kröfur íslenska ríkisins eru ekki í fullu samræmi við þau sjónarmið sem sögð eru liggja þeim til grundvallar. Þannig er t.d. auðsætt að kröfulína þvert yfir Heinabergsdal hlýtur að byggjast á öðrum atriðum án þess þó að slíkt frávik sé sérstaklega rökstutt.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja jarðarinnar Heinabergs sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að Heinabergsjökull og land innan jökuljaðars Vatnajökuls að öðru leyti, Hafrafellsháls og svæðið á milli Hánípu, Innri-Höfða og Fremri-Höfða, ofan við merki Flateyjar og á milli annars vegar Heinabergs og hins vegar Skálafells og Sævarhóla sé innan upphaflegs landnáms á Mýrum eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Í því efni brestur hins vegar sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Af hálfu leigjanda Heinabergs hefur ekki verið sýnt fram á að landsvæði það utan landamerkja Heinabergs, sem af hans hálfu er gerð krafa um að talið verði til eignarlands jarðarinnar, þ.e. Heinabergsjökull og land innan jökuljaðars Vatnajökuls að öðru leyti, Hafrafellsháls og svæðið á milli Hánípu, Innri-Höfða og Fremri-Höfða, ofan við merki Flateyjar og á milli annars vegar Heinabergs og hins vegar Skálafells og Sævarhóla, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttað hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda, sjá einnig kafla 9.6.

Þá ber þess að geta að óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að fjármálaráðherra sé ekki unnt að leggja til þjóðlendu land sem undirorpið er beinum eignarrétti íslenska ríkisins, sbr. t.d. úrskurð í máli nr. 1/2000, kafla 11.5.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að umrætt landsvæði, svo sem það er afmarkað hér á eftir, liggi utan merkja jarðarinnar Heinabergs og teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

> Úr jökuljaðrinum norðan við Rótarfjall (punktur 31) er jaðri Heinabergsjökuls fylgt, allt þar til kemur að skurðarpunkti við línu sem dregin er úr vestasta klettinum í Innri-Höfðum í norðausturhornið á fremsta hluta Heinabergsjökuls. Þessari línu er fylgt frá framangreindum skurðarpunkti við jaðar Heinabergsjökuls og í vestasta klettinn í Innri-Höfðum. Þaðan í syðsta klettinn í Fremri-Höfðum og í Hánípu (punktur 34). Frá Hánípu, yfir jaðar Skálafellsjökuls (punktur 35 í kröfugerð eigenda Skálafells I og II í máli nr. 2/2001, Suðursveit) og Hafrafellsháls, og í Snjófjall (punktur 32). Úr Snjófjalli (punktur 32) er dregin lína yfir Heinabergsjökul og að jaðri jökulsins, í stefnu á punkt 31. Á milli jökuljaðarsins norðan við Rótarfjall (austan við punkt 31) og jökuljaðarsins norðan við Ófærumúla (punktur 30) teljast til þjóðlendu þeir hlutar jökulsins sem liggja sunnan við línu sem dregin er á milli Rótarfjalls (punktur 31), Vatnsdalsbotns (punktur 30A) og Ófærumúla (punktur 30). Að því leyti sem í lýsingu þessari er fylgt jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls 1. júlí 1998.

Það er jafnframt niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Heinabergs, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

Hluti þess landsvæðis, sem hér hefur verið lýst þjóðlenda, er háð sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, þ.e. „Heinabergsfjöll“, sbr. nánari skilgreiningar í náttúruminjaskrá.

10.4. Haukafell

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Haukafells, dags. 2. maí 1884 og þingl. 11. maí 1885.

Að Haukafelli liggja til vesturs og norðurs Fláajökull og Vatnajökull. Að norðaustan og austan er jörðin Rauðaberg og að sunnan jörðin Holt. Að sunnanverðu er undirlendi enda þótt takmarkað sé, en upp við jökul rís fjalllendi og heiðarlönd.

Skörp skil eru á milli undirlendis og fjalllendis fyrir landi Haukafells svo sem víðast annars staðar á Mýrum. Kolgrafardalur, um 10 km að lengd, skiptir fjalllendinu í tvennt allt inn að jökli. Dalbotninn er neðst í um 50 m hæð yfir sjó en efst í nær 500 m hæð. Uppi í efstu drögum Kolgrafardals eru jökulleifar sem áður voru umtalsverður jökull. Vestan dalsins er Fláfjall sem rís bratt, með miklum skriðum og klettabeltum allt upp í um 900 m hæð. Í dalnum austanverðum rís Haukafellsheiðin frá um 50 m hæð á jafnlendi til um 400-500 m þar sem hún er hæst. Norðan hennar er Sandmerkisheiði sem nær allt að 1117 m hæð við jökulröndina. Vesturhlíðar hennar eru klettabelti og brattar skriður.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá því neðst í Fláajökli austanverðum og í Sandmerkisheiði. Samkvæmt þessari kröfugerð er þjóðlenda á Fláfjalli, Sandmerkisheiði og í Kolgrafardal. Á móti hafa eigendur Haukafells lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis, sem þeir telja að liggi innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar, með fram jökulrönd Fláajökuls, í Vegghamra og þaðan til skurðar við landamerki Rauðabergs uppi á jökli, í stefnu á innsta punkt við jökul á Kömbum, austan í Sandmerkisheiðinni. Að því leyti, sem miðað er við jökulrönd, ráði lega jökulsins á hverjum tíma. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.2.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er vísað til þess að heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til þess að það hafi náð upp í fjalllendið. Í slíkum tilvikum hafi dómstólar gert ríkari kröfur til sönnunar beins eignarréttar en ella og litið til staðhátta, víðáttu og gróðurfars sem hér mæli þar í mót. Jafnframt er vísað til heimilda um afréttanot og þess að landið hafi verið smalað af fjallskilastjórn. Hvernig þjóðlendukröfulínan sé dregin ráðist af staðháttum, kennileitum í landslagi og öðru sem talið sé skipta máli. Einnig sé á því byggt að um 1882, þegar landamerkjalög tóku gildi, hafi jökull verið niður í byggð svo merkjalýsingar hafi ekki náð nærri eins langt og jöklar séu nú.

Af hálfu eiganda Haukafells er því haldið fram að á Mýrum séu engir afréttir í merkingunni sameiginlegt upprekstarland, sbr. kafla 8. Allt land sé háð einkaeignarrétti jarðeigenda. Bændur þarfnist alls lands að jökulrótum og hafi ætíð farið með sem einkaeignarland. Jökulröndin á hverjum tíma hafi verið talin náttúruleg mörk jarðanna og óþarft að lýsa merkjum til jökuls frekar, sbr. m.a. hvernig sjórinn ýmist brjóti land eða auki við það. Hugtakið afréttur sé notað til að tákna afnot en ekki eignarhald. Nýting lands ráði ekki eignarhaldi og síðari tíma framkvæmd fjallskila breyti þar engu um. Vísað er til landamerkjabréfs jarðarinnar og ákvæða landamerkjalaga sem hafi m.a. haft þann tilgang að tryggja eignarrétt landeigenda. Jafnframt er byggt á sönnunargildi ómótmæltra þinglýsinga og hefð. Heimildargildi Landnámu er mótmælt en talið að menn hafi gætt þess að nema það land sem nauðsynlegt var til búskaparins, þ. á m. sumarbeitiland fyrir sauðfé, auk þess sem veðurfar og gróður hafi verið með öðrum hætti á landnámsöld en nú.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Haukafelli er rakin í kafla 6.3. Þar kemur fram að Haukafells er getið í heimildum allt frá 15. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan

upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2.

Fyrstu lýsinguna á landamerkjum Haukafells er að finna í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 2. maí 1884 og þingl. 11. maí 1885. Bréfið er áritað af hálfu beggja aðliggjandi jarða, Holtum og Rauðabergs. Merki Haukafells í vestur og austur eru tilgreind en norðurmörkum ekki lýst sérstaklega.

Efsti punktur til vesturs, gagnvart Holtum, er „í þúfu vestast á Sinuhjöllum“. Sinuhjallar eru skammt austan við sporð Fláajökuls. Í landamerkjabréfi Holta, dags. 4. maí 1884 og þingl. 6. maí 1886, er merkjum gagnvart Haukafelli lýst með sama hætti. Fyrirsvarsmenn Holta árita bréf Haukafells og öfugt.

Merki Haukafells til austurs, gagnvart Rauðabergi, liggja yfir „Sandmerkisheiðarhnúkinn og svo beint í jökul“. Í landamerkjabréfi Rauðabergs, dags. 4. maí 1885 og þingl. 9. júní 1888, er merkjum gagnvart Haukafelli lýst með sama hætti. Fyrirsvarsmaður Haukafells áritar bréf Rauðabergs og öfugt. Uppdráttur af merkjum Rauðabergs frá 1792 styður þá lýsingu að merki jarðarinnar nái í jökul, sbr, kafla 10.5.

Vestur- og norðurmerki jarðarinnar, gagnvart Vatnajökli, þarfnast nánari athugunar. Óbyggðanefnd telur að skýr lýsing landamerkja í jökul að austanverðu og staðsetning landamerkjapunkts skammt undan jökulsporðinum að vestanverðu bendi til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu allt að jökli bæði að austan og vestan enda náði hann nokkru sunnar á þeim tíma en nú. Þessu til stuðnings má jafnframt vísa til þess að mörkum gagnvart jökli er ekki lýst að öðru leyti. Jökullinn hefur afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við.

Í kjölfar þess að landamerkjalög taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Haukafell. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum jarðarinnar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra.

Landamerkjabréf jarðarinnar er áritað vegna beggja aðliggjandi jarða, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Landamerkjabréf Holta og Rauðabergs eru einnig árituð og þinglesin. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Haukafells hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Haukafells hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heiðarlönd sem að framan er lýst. Í syðsta hluta Haukafellsheiðarinnar er nú skóglendi sem teygir sig alllangt inn eftir austurhlíðum Kolgrafardals allt upp í um 200 m hæð, sbr. kafla 5.3. Dalurinn er einnig að öðru leyti vel gróinn; graslendi og lynggróður er neðarlega í hlíðum hans en mosagróður er ofar dregur. Í vesturhlíðum Fláfjalls er allmikill lynggróður en að öðru leyti er fjallið sem næst ógróið. Vesturhlíðar Sandmerkisheiðarinnar eru gróðursnauðar. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Mýrum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Haukafell hafi verið byggð með hléum til 1936 og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka, sem tilgreind eru 1884, svo sem þeim er nánar lýst hér framar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið upp við jökul hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Tekið er fram í landamerkjabréfi Haukafells 1884 og fleiri heimildum að jörðin Borg eigi skógarítak „í Haukafellslandi“ milli Stóru-skriðu og Borgar-

skógsness í Kolgrafardal, innan við Bröttutungur, og að Einholt eigi upprekstur fyrir 40 fjár á Flánum sem eru í vesturhlíðum Fláfjalls. Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaka í fjalllendinu styrki beinan eignarrétt þar, sbr. umfjöllun um ítök í kafla 9.4.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur jarðarinnar Haukafells gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1884, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Haukafells, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 10.7.

Samkvæmt málflutningi íslenska ríkisins byggist krafa um þjóðlendu á Mýrum, þ. á m. fyrir landi Haukafells, fyrst og fremst á túlkun heimilda um landnám og afréttarnot, auk staðhátta. Óbyggðanefnd telur hins vegar ljóst að kröfur íslenska ríkisins eru ekki í fullu samræmi við þau sjónarmið sem sögð eru liggja þeim til grundvallar. Þannig er t.d. auðsætt að kröfulína þvert yfir Kolgrafardal hlýtur að byggjast á öðrum atriðum, án þess þó að slíkt frávik sé sérstaklega rökstutt.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja jarðarinnar Haukafells sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Haukafells, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

10.5. Rauðaberg

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Rauðabergs, dags. 4. maí 1885 og þingl. 9. júní 1888, án tillits til síðari skiptingar lands innan þeirra merkja.

Að Rauðabergi liggja jarðirnar Haukafell að vestan, Viðborð og Viðborðssel að austan og Holt að sunnan. Að norðvestan liggur Vatnajökull.

Skörp skil eru á milli undirlendis og fjalllendis fyrir landi Rauðabergs, svo sem víðast annars staðar á Mýrum. Undirlendi er takmarkað, það liggur suðvestan og vestan við Viðborðsfjall sem rís bratt og með hamrabeltum allt upp í 537 m hæð. Fjalllendið teygir sig frá suðvesturhorni Viðborðsfjalls norður yfir Hálsdal og Haukafellsheiði í 100-300 m hæð og þaðan upp á hömrum girta Sandmerkisheiðina sem nær mest 1117 m hæð norður við jökulröndina. Frá suðvesturhorni Viðborðsfjalls norður að jökli eru um 14 km.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá punkti neðst í Fláajökli austanverðum í Sandmerkisheiði og þaðan í þann stað þar sem Suðurfljótin í Viðborðsdal skera beina línu, sem dregin er frá Sandmerkisheiði í punkt neðst í Hoffellsjökli. Samkvæmt þessari kröfugerð er m.a. þjóðlenda á Sandmerkisheiði. Á móti hafa eigendur Rauðabergs I og II lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis, sem liggi innan merkja jarðarinnar, samkvæmt landamerkjabréfi hennar. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.2.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er vísað til þess að heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til þess að það hafi náð upp í fjalllendið. Í slíkum tilvikum hafi dómstólar gert ríkari

kröfur til sönnunar beins eignarréttar en ella og litið til staðhátta, víðáttu og gróðurfars sem hér mæli þar í mót. Jafnframt er vísað til heimilda um afréttanot og þess að landið hafi verið smalað af fjallskilastjórn. Hvernig þjóðlendukröfulínan sé dregin ráðist af staðháttum, kennileitum í landslagi og öðru sem talið sé skipta máli. Einnig sé á því byggt að um 1882, þegar landamerkjalög tóku gildi, hafi jökull verið niður í byggð svo merkjalýsingar hafi ekki náð nærri eins langt og jöklar séu nú.

Af hálfu eigenda Rauðabergs I og II er því haldið fram að á Mýrum séu engir afréttir í merkingunni sameiginlegt upprekstarland, sbr. kafla 8. Allt land sé háð einkaeignarrétti jarðeigenda. Bændur þarfnist alls lands að jökulrótum og hafi ætíð farið með sem einkaeignarland. Jökulröndin á hverjum tíma hafi verið talin náttúruleg mörk jarðanna og óþarft að lýsa merkjum til jökuls frekar, sbr. m.a. hvernig sjórinn ýmist brjóti land eða auki við það. Hugtakið afréttur sé notað til að tákna afnot en ekki eignarhald. Nýting lands ráði ekki eignarhaldi og síðari tíma framkvæmd fjallskila breyti þar engu um. Vísað er til landamerkjabréfs jarðarinnar og ákvæða landamerkjalaga sem hafi m.a. haft þann tilgang að tryggja eignarrétt landeigenda. Jafnframt er byggt á sönnunargildi ómótmæltra þinglýsinga og hefð. Heimildargildi Landnámu er mótmælt en talið að menn hafi gætt þess að nema það land sem nauðsynlegt var til búskaparins, þ. á m. sumarbeitiland fyrir sauðfé, auk þess sem veðurfar og gróður hafi verið með öðrum hætti á landnámsöld en nú.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Rauðabergi er rakin í kafla 6.4. Þar kemur fram að Rauðabergs er getið í heimildum allt frá 15. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2.

Fyrstu lýsinguna á landamerkjum Rauðabergs er að finna á uppdrætti frá árinu 1792. Vesturmörk, gagnvart Haukafelli, eru dregin frá punkti sem nefndur er Þúfan á klettinum og beint til norðurs, en efst á kortið hefur verið ritað „Jökull tekur við fyrir norðan Rauðabergs og Viðborðsland“. Í landamerkjabréfi Rauðabergs, dags. 4. maí 1885 og þingl. 9. júní 1888, kemur fram að til vesturs nái merki norður í Sandmerkisheiðarhnjúkinn „og svo beint í jökul“. Þessum merkjum er lýst með sama hætti í landamerkjabréfi Haukafells, dags. 2. maí 1884 og þingl. 11. maí 1885. Bréf Rauðabergs er áritað af hálfu Haukafells og öfugt. Engar eldri heimildir eru um landamerki Haukafells, sbr. kafla 10.5

Samkvæmt framangreindum uppdrætti frá 1792 ná austurmerki Rauðabergs, gagnvart Viðborði/Viðborðsseli, norður í Miðfellshnjúk, þaðan í Merkikamb og ótilgreint „landmerke“ og síðan er dregin lína beint til norðurs þar sem ritað hefur verið á uppdráttinn að jökull taki við svo sem áður greinir. Samkvæmt örnefnaskrá fyrir Rauðaberg er Merkikambur austan í Grænafjalli. Í landamerkjabréfi Rauðabergs er einnig miðað við Miðfellshnjúk að þessu leyti, þaðan í Grænafellshnjúkinn, þaðan í hamrana austan ofanvert við Mosfellsbrekkur fremri og þaðan „beint á jökul“. Þessum merkjum er eins lýst í landamerkjabréfi Viðborðs, dags. 12. maí 1884 og þingl. 6. maí 1886. Bréf Rauðabergs er áritað af hálfu Viðborðs/Viðborðssels og öfugt. Eldri heimildir um merki Viðborðs styðja þá lýsingu að merki jarðarinnar nái í jökul, sbr. kafla 10.6.

Jörðin Holt liggur til suðurs við Rauðaberg og utan við kröfusvæði ríkisins. Landamerkjabréf Rauðabergs er áritað af hálfu fyrirsvarsmanna Holta. Jafnframt er landamerkjabréf Holta, dags. 4. maí 1884 og þingl. 6. maí 1886, áritað af hálfu fyrirsvarsmanna Rauðabergs. Þessi merki þarfnast ekki nánari athugunar.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjalýsing Rauðabergs sýni glöggt að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu allt að jökli. Merki eru dregin í jökul að vestan og austan og þar á milli hefur jökull afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalög taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Rauða-

berg. Fyrirliggjandi gögn benda til að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra.

Landamerkjabréf jarðarinnar er áritað, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Landamerkjabréf Holta, Haukafells og Viðborðs/Viðborðssels eru einnig árituð og þinglesin. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Rauðabergs hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Rauðabergs hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heiðarlönd sem að framan er lýst. Vel gróið land er nú í vesturhlíðum Viðborðsfjalls og Grænafells, í Hálsdal og Haukafellsheiði, sbr. kafla 5.3. Sandmerkisheiðin er hins vegar gróðursnauð, bæði vegna bratta og hæðar. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Mýrum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Rauðaberg hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka, sem tilgreind eru í landamerkjabréfi jarðarinnar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið upp við jökul hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Tekið er fram í landamerkjabréfi Rauðabergs 1885 að jörðin Bakki eigi 40 sauða göngu í Rauðabergslandi tiltekinn tíma. Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaka í fjalllendinu styrki beinan eignarrétt þar, sbr. umfjöllun um ítök í kafla 9.4.

Ekki verður annað séð en að það eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka Rauðabergs hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur Rauðabergs gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul árið 1885, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Rauðabergs, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 10.7.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja jarðarinnar Rauðabergs sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðarinnar Rauðabergs, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

10.6. Viðborð og Viðborðssel

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Viðborðs og Viðborðssels, dags. 12. maí 1884 og þingl. 6. maí 1886. Í landamerkjabréfinu kemur fram að Viðborð og Viðborðssel séu sama jörðin.

Að Viðborði og Viðborðsseli liggja jarðirnar Rauðaberg að suðvestan, Svínafell í Nesjum að austan og þar sunnan við Hornafjarðarfljót og jörðin Holt. Er þá ekki tekið tillit til síðari skiptingar lands innan merkja þessara jarða. Til norðvesturs og norðausturs er Vatnajökull ásamt skriðjöklunum Viðborðsjökli, Hoffellsjökli og Svínafellsjökli.

Skörp skil eru á milli undirlendis og fjalllendis fyrir landi Viðborðs og Viðborðssels, svo sem víðast annars staðar á Mýrum. Undirlendi er einkum sunnan Viðborðsfjalls en teygir sig þaðan og mjókkar milli fjallshlíðar og Suðurfljóta, langleiðina norður undir Litlu-Dímu, og myndar þar svonefnda Viðborðsströnd. Þar tekur við Viðborðsdalur í tæplega 100 m hæð og nær um 7 km, inn undir Viðborðsjökul. Viðborðsfjall nær hæst 537 m hæð og Grænafell, sem er framhald þess til norðurs, er 663 m. Nyrsti hluti fjalllendisins vestan Viðborðsdals eru Kambar, norðaustan Sandmerkisheiðarinnar, með snarbröttum hlíðum og klettabeltum, og ná þeir allt upp í 1100-1200 m hæð upp við jökulrönd. Norðan Viðborðsjökuls og Viðborðsdals er einnig mikið og bratt fjalllendi; Hálsaheiði, Sultartungur, Tunguheiði og Gæsaheiði sem nær mest 907 m hæð uppi við jökul. Frá suðurenda Viðborðsfjalls norður til jökuls eru um 17 km.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Sandmerkisheiði í þann stað þar sem Suðurfljótin í Viðborðsdal skera beina línu, sem dregin er frá punkti neðst í Hoffellsjökli, og þaðan í Sandmerkisheiði. Samkvæmt þessari kröfugerð er m.a. þjóðlenda á Sandmerkisheiði, í Viðborðsdal og á Viðborðshálsum. Á móti hafa eigendur Viðborðs og Viðborðssels lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar. Að því leyti, sem miðað er við jökulrönd, ráði lega jökulsins á hverjum tíma. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.2.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. kafla 7, er vísað til þess að heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til þess að það hafi náð upp í fjalllendið. Í slíkum tilvikum hafi dómstólar gert ríkari kröfur til sönnunar beins eignarréttar en ella og litið til staðhátta, víðáttu og gróðurfars sem hér mæli þar í mót. Jafnframt er vísað til heimilda um afréttanot og þess að landið hafi verið smalað af fjallskilastjórn, auk makaskiptasamnings frá 1906, þar sem afsalað hafi verið afréttarlandi úr Viðborðshálsum en ekki eignarlandi. Hvernig þjóðlendukröfulínan sé dregin ráðist af staðháttum, kennileitum í landslagi og öðru sem talið sé skipta máli. Einnig sé á því byggt að um 1882, þegar landamerkjalög tóku gildi, hafi jökull verið niður í byggð svo merkjalýsingar hafi ekki náð nærri eins langt og jöklar séu nú.

Af hálfu eigenda Viðborðs og Viðborðssels er því haldið fram að á Mýrum séu engir afréttir í merkingunni sameiginlegt upprekstrarland, sbr. kafla 8. Allt land sé háð einkaeignarrétti jarðeigenda. Bændur þarfnist alls lands að jökulrótum og hafi ætlið farið með sem einkaeignarland. Jökulröndin á hverjum tíma hafi verið talin náttúruleg mörk jarðanna og óþarft að lýsa merkjum til jökuls frekar, sbr. m.a. hvernig sjórinn ýmist brjóti land eða auki við það. Hugtakið afréttur sé notað til að tákna afnot en ekki eignarhald. Nýting lands ráði ekki eignarhaldi og síðari tíma framkvæmd fjallskila breyti þar engu um. Vísað er til landamerkjabréfs jarðarinnar og ákvæða landamerkjalaga sem hafi m.a. haft þann tilgang að tryggja eignarrétt landeigenda. Jafnframt er byggt á sönnunargildi ómótmæltra þinglýsinga og hefð. Heimildargildi Landnámu er mótmælt en talið að menn hafi gætt þess að nema það land sem nauðsynlegt var til búskaparins, þ. á m. sumarbeitiland fyrir sauðfé, auk þess sem veðurfar og gróður hafi verið með öðrum hætti á landnámsöld en nú.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Viðborði og Viðborðsseli er rakin í kafla 6.5. Þar kemur fram að Viðborðs er getið í heimildum allt frá 13. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Viðborðssel er byggt út úr Viðborði og því síðar getið í heimildum. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms í Austur-Skaftafellssýslu og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 10.2.

Fyrstu lýsinguna á landamerkjum Viðborðs er að finna á uppdrætti frá árinu 1792. Vesturmörk, gagnvart Rauðabergi, eru teiknuð norður í Miðfellshnjúk, þaðan í Merkikamb og ótilgreint „landmerke“ og síðan er dregin lína beint til norðurs en efst á kortið hefur verið ritað „Jökull tekur við fyrir norðan Rauðabergs og Viðborðsland“. Samkvæmt örnefnaskrá fyrir Rauðaberg er Merkikambur austan í Grænafjalli. Vesturmerkjum Viðborðs er næst lýst í lögfestu, dags. 8. maí 1782 og þingl. 15. maí 1782. Lýsingin hið efra er úr hæsta hnúknum á Grænafelli, í þá háu hamra sem eru fyrir vestan og ofan Bakkakotshjalla „og þaðan rétta stefnu norður á jökulinn“. Þessum merkjum er eins lýst í lögfestu 1783 og í lögfestu 1789 er sömu merkjum í meginatriðum eins lýst, þó þannig að dregin er lína eftir hæstu fjallaeggjum á Viðborðsfjalli „og svo norður á jökulinn“. Í landamerkjabréfi Viðborðs og Viðborðssels, dags. 12. maí 1884 og þingl. 6. maí 1886, er vesturmerkjum lýst úr Grænafellshnúknum, þaðan austan í hamrana ofanvert við Mosfellsbrekkur fremri og þaðan „beint í jökul“. Þessum merkjum er eins lýst í landamerkjabréfi Rauðabergs, dags. 4. maí 1885 og þingl. 9. júní 1888, sbr. kafla 10.5.

Fyrstu vísbendinguna um austurmerki Viðborðs og Viðborðssels, gagnvart Svínafelli í Nesjum, má finna í framangreindri lögfestu frá 1782. Þar er Viðborði lögfestur skógur og hagbeit öll á Viðborðsdal, „inn til Hoffels edur Svínafells Landamerkia, ad undannteknum þeim Skógaritökum sem eptir fullkomnum Rietti edur rigtugum Skiölum ödrum Jördum tilheira“, sbr. einnig svipaðar lýsingar í lögfestum frá 1783 og 1789. Fyrsta eiginlega lýsingin á austurmerkjum jarðarinnar er í landamerkjabréfi hennar frá 1884. Þar er mörkum hið efra lýst „úr Skúmskeri og inn úr fljótum sjónhendingu milli Vindborðs og Gildruskers, síðan milli Litlu-Dímu og Stóru-Dímu og svo í jökul milli Vindborðshálsa og Jökulfells. Vindborðshálsar eru allir í Vindborðslandi“. Í landamerkjabréfi Hoffellsjarða, þ.e. Hoffells, Setbergs og Svínafells, dags. 16. maí 1884 og þingl. 12. maí 1890, er merkjum lýst með sambærilegum hætti, sbr. einnig sérstakt landamerkjabréf Svínafells, dags. 29. júní 1921 og þingl. 4. júlí 1923. Landamerkjabréf Hoffellstorfu og Svínafells eru árituð af hálfu Viðborðs en ekki öfugt. Engar eldri heimildir eru um landamerki Svínafells að þessu leyti, sbr. mál nr. 4/2001 hjá óbyggðanefnd, Nes.

Jörðin Holt liggur til suðurs við Viðborð og Viðborðssel og utan við kröfusvæði ríkisins. Landamerkjabréf hinna síðarnefndu er áritað af hálfu fyrirsvarsmanna Holta. Jafnframt er landamerkjabréf Holta, dags. 4. maí 1884 og þingl. 6. maí 1886, áritað af hálfu fyrirsvarsmanna Viðborðs/Viðborðssels. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þessi merki þarfnist ekki nánari athugunar.

Óbyggðanefnd telur að eldri og yngri landamerkjalýsingar Viðborðs sýni glöggt að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að jökli. Merkjum er beinlínis lýst í jökul að vestan og austan og þar á milli hefur hann afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalög taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Viðborð/Viðborðssel. Fyrirliggjandi gögn benda til að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra.

Landamerkjabréf jarðarinnar er áritað af hálfu Rauðabergs og Holta, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki hennar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þá eru landamerkjabréf Svínafells í Nesjum, Rauðabergs og Holta árituð af hálfu Viðborðs og þinglesin. Sá formgalli, sem er á landamerkjabréfi Viðborðs og Viðborðssels að því leyti að áritun vantar vegna Svínafells og Holts, verður því ekki talinn hafa efnislega þýðingu hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Viðborðs og Viðborðssels hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hvort land innan framangreindra merkja Viðborðs hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Á norðurhluta svæðisins er fjalllendi það og heiðarlönd sem að framan er lýst. Viðborðsfjall og Grænafell eru nú allvel gróin þegar undan eru skildar bröttustu skriður, sbr. kafla 5.3. Nær óslitið skóglendi er í austurhlíðum Viðborðsfjalls inn að Grænafelli og svo aftur í Viðborðsdal. Vesturhluti Viðborðsdals er að hluta til gróinn. Hálendið austan í Sandmerkisheiði og austan Viðborðsjökuls er gróðursnautt. Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Mýrum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. kafla 5.2.

Ekki eru heimildir um annað en að jarðirnar Viðborð og Viðborðssel hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka, sem tilgreind eru í landamerkjabréfum jarðanna og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðanna farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið upp við jökul hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Í landamerkjabréfi Viðborðs og Viðborðssels 1884 er þess getið að jarðirnar Einholt, Rauðaberg og Holt eigi skógarítak í Viðborðsdal, sbr. einnig máldaga 1397 og gögn um fasteignamat 1916. Í hinu síðastnefnda er einnig getið um Geirsstaðaskóg á Hálsum. Jafnframt segir í landamerkjabréfi Rauðabergs frá 1885 að sú jörð eigi skógarítak í Viðborðsdal frá Merkikambi inn að Ranagili og annað frá Þórhallagili inn að Sandmerkisá. Þá segir í landamerkjabréfi Hólms frá 1890 að jörðinni tilheyri skógarítak í Skálahvömmum í Jökulfelli á Viðborðsdal. Óbyggðanefnd telur að tilvist ítaka í fjalllendinu styrki beinan eignarrétt þar, sbr. umfjöllun um ítök í kafla 9.4.

Þá tilgreina ýmsar heimildir réttindi Viðborðs og Viðborðssels innan eigin merkja sérstaklega. Í lögfestum frá 1782, 1783 og 1789 er þannig greint frá því að Viðborð eigi skóg og hagbeit alla á Viðborðsdal inn til landamerkja Hoffells eða Svínafells, að undanteknum þeim skógarítökum sem eftir fullkomnum rétti eða „rigtugum“ skjölum tilheyri öðrum jörðum. Hér ber einnig að nefna Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1709 og gerðabók jarðamatsnefndar 1849. Jafnframt segir í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916 að Viðborð eigi „upprekstrarland“ í Viðborðsdal og að Viðborðssel eigi „afrétt í Viðborðsfjöllum að 1/3 með Viðborði og sömu tiltölu í öðrum sameiginlegum jarðarnytjum, svosem skógi ...“.

Þegar litið er heildstætt á þær heimildir sem greina frá réttindum jarðarinnar innan eigin merkja og sú tilgreining skoðuð í samhengi við skiptingu jarðarinnar í Viðborð og Viðborðssel og fyrirvara um ítök frá öðrum jörðum verður þetta atriði ekki talið leiða til þess að viðkomandi landsvæði séu einungis undirorpin óbeinum eignarrétti. Óbyggðanefnd telur því líkur til þess að um sé að ræða áréttingu á því að jörðin haldi sínum réttindum eftir sem áður þrátt fyrir óbein eignarréttindi annarra á viðkomandi hluta jarðarinnar. Þá kann einnig að hafa verið um verðmæt réttindi jarðarinnar að ræða og því þótt rétt að árétta þau sérstaklega.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur jarðarinnar Viðborð/Viðborðssels gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1884, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Viðborðs/Viðborðssels, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 10.7.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja

jarðanna Viðborðs og Viðborðssels sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, sbr. einnig umfjöllun í kafla 9.6., án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land jarðanna Viðborðs og Viðborðssels, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

10.7. Vatnajökull og önnur landsvæði á Mýrum

Kröfugerð umráðamanns jarðarinnar Heinabergs tekur til hluta af því svæði á Vatnajökli sem til meðferðar er í máli þessu. Kröfu um beinan eignarrétt inn fyrir jökulrönd er hafnað, sjá nánar í kafla 10.3.

Þá hefur verið hafnað þeirri almennu kröfu jarðeigenda að merki jarðar gagnvart jökli skuli miðuð við jökuljaðarinn eins og hann er á hverjum tíma, þó þannig að tilgreind eru nokkur kennileiti við jökuljaðarinn. Grundvallast sú niðurstaða á því að löggjafinn hafi ekki álitið að jökulrönd væri í eðli sínu afmörkun á eignarlandi og þjóðlendu. Breytingar á stöðu jökuls ættu því ekki að hafa í för með sér að eignarland breyttist í þjóðlendu og öfugt. Um eignarréttarlega stöðu þess lands, sem hulið er jökli, fer þannig eftir sömu reglum og um önnur landsvæði. Jafnframt hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 10.3.-10.6., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Um nánari rökstuðning fyrir þessum niðurstöðum vísast til umfjöllunar um jökla í kafla 9.3.

Eftir er þá að taka afstöðu til eignarréttarlegrar stöðu annarra hluta Vatnajökuls sem til meðferðar eru í máli þessu, sbr. kafla 2.3., miðað við stöðu hans samkvæmt framangreindu. Kröfugerð íslenska ríkisins felur í sér að umræddur hluti Vatnajökuls sé þjóðlenda, sbr. kafla 3.1.1. Aðrir hafa ekki gert kröfu um eignarréttindi á þessu svæði. Málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðast þó ekki við kröfur aðila heldur ber nefndin sjálfstæða rannsóknarskyldu, sbr. 5. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Jafnframt er þá eftir að gera grein fyrir afstöðu óbyggðanefndar til eignarréttarlegrar stöðu annars lands sem til meðferðar er í máli þessu en kröfugerð íslenska ríkisins tekur ekki til.

Af hálfu íslenska ríkisins er því haldið fram að glöggt komi fram í heimildum um landnám á Mýrum, að hálendi, fjöll, öræfi og jöklar hafi ekki verið numin til eignar. Hæstiréttur hafi gert ríkari sönnunarkröfur um beinan eignarrétt að slíku landi en öðru landi á mörkum byggðar. Jöklar hafi aldrei talist til eiginlegra almenninga þar sem þeir hafi ekki verið ekki nytjaland. Jöklarnir hafi hins vegar flokkast með öræfum og verið einskismannsland en eftir lögtöku þjóðlendulaga verði að gera kröfu til þess að þeir teljist þjóðlenda.

Vísindamenn hafa slegið því föstu að Vatnajökull sé stærri nú en á landnámstíma, sbr. kafla 5.4. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að fremur séu líkur til þess að land á Mýrum hafi verið numið frá sjávarmáli að páverandi jökulbrún, sbr. kafla 10.2. Ætla má því að jökull hafi gengið yfir land sem numið var í öndverðu. Lega jökuls á landnámstíma verður hins vegar ekki ákvörðuð með nokkurri vissu og því ekki unnt að afmarka þau eignarréttindi sem þar kann að hafa verið stofnað til. Staðhættir og sönnunarstaða leiða því til sambærilegrar niðurstöðu og ef eignarréttur hefði verið gefinn eftir, sbr. kafla 9.3.

Ekkert bendir til þess að á umræddum hluta Vatnajökuls hafi á síðari tíma stofnast til beins eða óbeins eignarréttar fyrir löggerninga, hefð eða með öðrum hætti.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði þetta á Vatnajökli, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá Snjófjalli vestanverðu (punktur 36 í kröfugerð eigenda Skálafells í máli nr. 2/2001, Suðursveit) og í miðja Breiðubungu. Frá miðri Breiðubungu er dregin lína í stefnu yfir Goðahnúka á nafnlausan hnjúk

sunnan Grendils (punktur 45 í kröfugerð vegna Stafafells í máli nr. 5/2001, Lón). Frá jökuljaðrinum norður af Gæsaheiði (punktur 20) er dregin lína í punkt 19 í kröfugerð eigenda Hoffellstorfu í máli nr. 4/2001, Nes, og þaðan til norðvesturs í stefnu á punkt 18 í sömu kröfugerð (punktur 18 er ákvarðaður þannig að lína milli punkta 21 og 19 er framlengd), til skurðar við framangreinda línu á milli Breiðubungu og nafnlauss hnjúks sunnan Grendils (punktur 45 í kröfugerð vegna Stafafells í máli nr. 5/2001, Lón). Þar sem þessar tvær línur skerast er hornmark. Frá framangreindum punkti 20 við jaðar Vatnajökuls norður af Gæsaheiði er jökuljaðrinum fylgt, þar til kemur norður fyrir Ófærumúla (punktur 30). Þaðan er dregin lína í Vatnsfallabotn (punktur 30A) og Rótarfjall (punktur 31). Þeir hlutar jökulsins sem liggja norðan við framangreinda línu (á milli punkta 30, 30A og 31) eru í þjóðlendu. Úr punkti 31 er dregin lína í punkt 32. Jökulsvæðið vestan við þessa línu, að meðtöldu Snjófjalli, er einnig í þjóðlendu. Ofan þessarar línu, og yfir Heinabergsjökul í Snjófjall (punktur 32) og loks í Snjófjall vestanvert (punktur 36 í kröfugerð eigenda Skálafells í máli nr. 2/2001, Suðursveit). Að því leyti sem í lýsingu þessari er fylgt jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998.

Krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu á svæðinu milli jarðanna Heinabergs og Haukafells fylgir jaðri Fláajökuls til suðurs og er gerð krafa um þjóðlendu innan núverandi jökuljaðars, sbr. bókun um það atriði við aðalmeðferð máls þessa. Eigendur jarða við Fláajökul hafa ekki gert neinar kröfur í málinu.

Með vísan til rannsóknarskyldu óbyggðanefndar, sbr. kafla 4.2., hafa verið kannaðar heimildir um merki jarða gagnvart Fláajökli og þá einkum litið til landamerkjabréfs Hólms, Lambleiksstaða og Holtajarða. Landamerkjabréf fyrir Einholt er ekki að finna í landamerkjabók og óvíst hvort það hafi nokkurn tíma verið gert. Mörkum Einholts er hins vegar lýst í vísitasíu Brynjólfs Sveinssonar frá 1641 og vísitasíu Ólafs Gíslasonar frá 1748. Þá ber þess og að geta að í Byggðasögu Austur-Skaftafellssýslu er að finna lýsingar á landamerkjunum og loks hafa verið skoðaðar örnefnaskrár frá Örnefnastofnum Íslands en þar er einnig að finna lýsingar á landamerkjum framangreindra jarða.

Þegar öll þessi gögn hafa verið athuguð og borin saman þykir ljóst að landamerki þeirra jarða, sem hér er fjallað um, ná hvarvetna að jökli en merkjum er hvergi lýst norður fyrir jökuljaðarinn.

Af hálfu þessara jarða hefur þannig ekki verið gerð krafa til eignarhalds innan jökuljaðars og íslenska ríkið hefur ekki gert kröfu til lands innan landamerkja þeirra. Óbyggðanefnd telur því ekki ástæðu til að fjalla um þær frekar í máli þessu.

Loks telur óbyggðanefnd ekkert benda til þess að utan kröfusvæðis íslenska ríkisins á Mýrum sé að finna önnur landsvæði sem þarfnist frekari rannsóknar, sbr. kafla 4.2. um rannsóknarskyldu óbyggðanefndar. Í því sambandi skal tekið fram að í köflum 10.3.-10.6. er fjallað um viðkomandi jarðir í heild sinni en ekki einungis þann hluta þeirra sem kröfugerð ríkisins tekur til. Suðurmörk jarða á Mýrum þykja ekki vekja vafa á sama hátt og suðurmörk jarða í Öræfum enda fara jarða- og fjörumörk á Mýrum í flestum tilvikum saman. Jafnframt eru engar vísbendingar um að á Mýrum sé að finna svokallaða almenningsfjöru, sbr. umfjöllun um fjörur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Þá verður ekki ráðið af heimildum að á Mýrum séu samnotaafréttir eða afréttir einstakra jarða/stofnana, sbr. einkum kafla 6.6.

10.8. Um tæknileg atriði[1]

Óbyggðanefnd hefur komist að þeirri niðurstöðu, sbr. kafla 9.3., að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Í samræmi við

1 Sjá fylgiskjal nr. V (Tækniskýrsla unninn fyrir óbyggðanefnd).

framangreint fór óbyggðanefnd þess á leit við Odd Sigurðsson, jarðfræðing hjá Orkustofnun og ráðgjafa nefndarinnar á sviði jöklafræði, og þá Kolbein Árnason og Ingvar Matthíasson hjá Landmælingum Íslands að ákvarða stöðu jökuljaðarsins við umrætt tímamark. Við verkið voru notaðar þrjár myndir frá Landsat 7-gervitunglinu. Engar nothæfar myndir eru til af þessu svæði frá árinu 1998 og var því stuðst við tvær myndir frá árinu 1999 og eina frá árinu 2000. Þar sem jökullinn hreyfist mjög hægt á milli ára er hægt að ganga út frá því að hann hafi nánast verið eins árin 1998 og 1999. Í örfáum tilvikum kann annað að gilda og var þá einnig stuðst við önnur gögn, s.s. vettvangsathuganir og loftmyndir, við ákvörðun á stöðu jaðarsins.

11. ÚRSKURÐARORÐ[1]

Landsvæði það, sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. svæði það á Vatnajökli sem til meðferðar er í máli þessu og landsvæði á milli Hánípu, Höfða og jökuls, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

> Frá vestasta klettinum í Innri-Höfðum í syðsta klettinn í Fremri-Höfðum og þaðan í Hánípu. Úr Hánípu í Snjófjall vestanvert (punktur 36) og þaðan í miðja Breiðubungu. Frá miðri Breiðubungu er dregin lína í stefnu yfir Goðahnúka á nafnlausan hnjúk sunnan Grendils (punktur 45 í kröfugerð vegna Stafafells í máli nr. 5/2001, Lón). Frá jökuljaðrinum norður af Gæsaheiði (punktur 20) er dregin lína í punkt 19 í kröfugerð eigenda Hoffellstorfu í máli nr. 4/2001, Nes, og þaðan til norðvesturs í stefnu á punkt 18 í sömu kröfugerð (punktur 18 er ákvarðaður þannig að lína milli punkta 21 og 19 er framlengd), til skurðar við framangreinda línu á milli Breiðubungu og nafnlauss hnjúks sunnan Grendils (punktur 45 í kröfugerð vegna Stafafells í máli nr. 5/2001, Lón). Þar sem þessar tvær línur skerast er hornmark. Jökuljaðrinum norður af Gæsaheiði (punktur 20) er síðan fylgt í suðvestur, m.a. meðfram Viðborðsjökli, Fláajökli og Heinabergsjökli, þar til kemur að skurðarpunkti við línu sem dregin er úr vestasta klettinum í Innri-Höfðum í norðausturhornið á fremsta hluta Heinabergsjökuls. Þessari línu er fylgt frá framangreindum skurðarpunkti við jaðar Heinabergsjökuls og í vestasta klettinn í Innri-Höfðum. Að því leyti sem í lýsingu þessari er fylgt jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll., með þeim fyrirvara sem fram kemur í kafla 10.8. Sjá hnitaskrá í viðauka sem skoðast skal sem hluti af úrskurði þessum.

Allur kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanns, hefur þegar verið greiddur. Þóknun Ragnars Aðalsteinssonar hrl. ákvarðast svo: 1.300.000 kr., er greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Gerður er fyrirvari um hnitasetningu annarra hluta þjóðlendulínu að liðnum málskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Kristján Torfason formaður

Allan V. Magnússon Halldór Jónsson

1 Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort).

VIÐAUKI

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1	659276	439526	51	659957	438590	101	660667	439260	151	660028	439674
2	659234	439496	52	659998	438573	102	660637	439277	152	660004	439656
3	659205	439455	53	660022	438561	103	660602	439319	153	659986	439627
4	659187	439402	54	660075	438549	104	660572	439319	154	659968	439597
5	659169	439354	55	660128	438531	105	660566	439289	155	659962	439567
6	659128	439348	56	660158	438525	106	660560	439242	156	659939	439544
7	659080	439331	57	660187	438555	107	660590	439188	157	659915	439538
8	659057	439295	58	660205	438614	108	660608	439147	158	659874	439526
9	659098	439260	59	660217	438656	109	660631	439094	159	659850	439526
10	659128	439242	60	660235	438691	110	660608	439082	160	659844	439561
11	659169	439224	61	660253	438721	111	660543	439082	161	659862	439573
12	659205	439188	62	660276	438738	112	660519	439070	162	659880	439573
13	659240	439153	63	660294	438715	113	660519	439123	163	659903	439567
14	659270	439117	64	660294	438691	114	660531	439171	164	659927	439573
15	659293	439070	65	660300	438661	115	660537	439218	165	659939	439597
16	659311	439029	66	660353	438656	116	660495	439242	166	659945	439615
17	659335	439029	67	660359	438638	117	660460	439218	167	659951	439644
18	659364	439017	68	660389	438608	118	660430	439194	168	659951	439674
19	659364	438981	69	660412	438567	119	660383	439171	169	659968	439698
20	659382	438952	70	660418	438531	120	660377	439206	170	659992	439727
21	659388	438904	71	660472	438525	121	660341	439200	171	659986	439757
22	659388	438851	72	660501	438525	122	660324	439224	172	659951	439769
23	659400	438798	73	660525	438496	123	660341	439260	173	659921	439757
24	659400	438727	74	660560	438496	124	660383	439295	174	659927	439804
25	659388	438673	75	660602	438496	125	660412	439313	175	659891	439828
26	659382	438620	76	660626	438519	126	660454	439319	176	659874	439810
27	659370	438561	77	660655	438525	127	660483	439313	177	659862	439792
28	659376	438502	78	660679	438549	128	660501	439295	178	659856	439828
29	659370	438460	79	660720	438585	129	660513	439336	179	659838	439863
30	659382	438425	80	660785	438602	130	660478	439366	180	659808	439881
31	659394	438401	81	660827	438602	131	660442	439390	181	659773	439881
32	659441	438442	82	660862	438620	132	660377	439413	182	659755	439881
33	659465	438478	83	660862	438656	133	660401	439443	183	659743	439899
34	659489	438531	84	660833	438673	134	660448	439455	184	659755	439911
35	659518	438555	85	660809	438715	135	660466	439485	185	659785	439923
36	659536	438531	86	660803	438762	136	660454	439520	186	659814	439923
37	659566	438531	87	660803	438810	137	660430	439556	187	659862	439917
38	659601	438567	88	660785	438851	138	660418	439615	188	659874	439887
39	659625	438596	89	660774	438881	139	660395	439662	189	659891	439863
40	659655	438638	90	660750	438904	140	660377	439698	190	659921	439863
41	659684	438679	91	660732	438940	141	660330	439715	191	659951	439863
42	659726	438703	92	660708	438963	142	660312	439721	192	659980	439828
43	659761	438721	93	660708	438979	143	660270	439751	193	659992	439810
44	659791	438709	94	660703	438987	144	660247	439751	194	660022	439792
45	659808	438744	95	660673	439005	145	660211	439751	195	660057	439804
46	659844	438762	96	660691	439040	146	660181	439739	196	660093	439792
47	659856	438727	97	660714	439076	147	660146	439721	197	660140	439786
48	659862	438673	98	660714	439123	148	660110	439715	198	660170	439769
49	659885	438632	99	660732	439177	149	660075	439704	199	660193	439798
50	659921	438602	100	660703	439230	150	660045	439692	200	660235	439804

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
201	660300	439775	251	660750	439372	301	661591	439561	351	661052	440367
202	660335	439739	252	660803	439348	302	661549	439561	352	661022	440367
203	660389	439721	253	660803	439319	303	661555	439597	353	661005	440367
204	660430	439733	254	660803	439277	304	661579	439609	354	660987	440385
205	660454	439727	255	660815	439254	305	661620	439615	355	660981	440408
206	660472	439710	256	660833	439254	306	661656	439621	356	660963	440426
207	660483	439686	257	660839	439289	307	661709	439621	357	660928	440456
208	660537	439668	258	660845	439325	308	661727	439656	358	660892	440479
209	660578	439668	259	660874	439360	309	661745	439698	359	660868	440485
210	660620	439668	260	660874	439396	310	661745	439733	360	660839	440497
211	660655	439692	261	660892	439419	311	661756	439781	361	660833	440521
212	660679	439721	262	660910	439419	312	661762	439822	362	660839	440556
213	660703	439739	263	660928	439413	313	661756	439863	363	660839	440574
214	660750	439739	264	660939	439396	314	661745	439905	364	660868	440598
215	660750	439704	265	660957	439396	315	661721	439935	365	660886	440610
216	660785	439686	266	660981	439378	316	661709	439958	366	660898	440645
217	660797	439686	267	660975	439348	317	661656	439946	367	660910	440663
218	660821	439704	268	660951	439325	318	661620	439964	368	660957	440681
219	660845	439739	269	660910	439331	319	661597	439994	369	660999	440681
220	660862	439757	270	660874	439307	320	661543	440041	370	661022	440698
221	660892	439757	271	660880	439283	321	661490	440083	371	661040	440716
222	660868	439733	272	660892	439265	322	661478	440106	372	661064	440716
223	660874	439710	273	660910	439224	323	661472	440148	373	661076	440710
224	660892	439680	274	660933	439194	324	661472	440183	374	661076	440740
225	660922	439650	275	660945	439171	325	661431	440189	375	661076	440769
226	660981	439650	276	661005	439171	326	661395	440165	376	661076	440793
227	661034	439644	277	661064	439141	327	661389	440118	377	661081	440823
228	661070	439638	278	661105	439123	328	661366	440094	378	661076	440858
229	661129	439627	279	661141	439117	329	661354	440065	379	661046	440864
230	661164	439609	280	661182	439117	330	661354	440041	380	661022	440894
231	661158	439579	281	661176	439183	331	661336	440017	381	660987	440900
232	661135	439561	282	661200	439212	332	661312	440023	382	660969	440858
233	661087	439544	283	661194	439260	333	661312	440059	383	660939	440829
234	661064	439561	284	661212	439313	334	661330	440088	384	660910	440817
235	661028	439567	285	661224	439354	335	661342	440094	385	660880	440864
236	660993	439567	286	661259	439396	336	661342	440130	386	660880	440900
237	660981	439544	287	661289	439366	337	661336	440148	387	660904	440935
238	660939	439538	288	661295	439319	338	661301	440154	388	660892	440983
239	660904	439544	289	661318	439277	339	661289	440183	389	660856	440988
240	660868	439550	290	661360	439265	340	661306	440225	390	660809	440953
241	660827	439573	291	661395	439271	341	661295	440272	391	660774	440947
242	660780	439567	292	661425	439277	342	661283	440308	392	660768	440971
243	660732	439561	293	661466	439283	343	661253	440296	393	660744	440935
244	660714	439532	294	661508	439336	344	661212	440302	394	660714	440917
245	660703	439508	295	661531	439372	345	661206	440337	395	660691	440906
246	660738	439490	296	661555	439408	346	661176	440367	396	660673	440888
247	660768	439473	297	661585	439443	347	661147	440355	397	660643	440911
248	660768	439455	298	661603	439479	348	661105	440313	398	660649	440959
249	660738	439425	299	661638	439532	349	661087	440308	399	660631	440988
250	660738	439402	300	661620	439561	350	661058	440343	400	660608	440988

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
401	660578	441018	451	660383	441948	501	649172	433101	551	650163	432784
402	660566	441036	452	660389	441977	502	649201	433076	552	650184	432801
403	660566	441071	453	660401	442019	503	649222	433063	553	650209	432796
404	660560	441095	454	660395	442054	504	649252	433042	554	650256	432779
405	660519	441107	455	660365	442096	505	649299	433029	555	650290	432763
406	660472	441113	456	660330	442143	506	649316	433042	556	650328	432733
407	660454	441077	457	660312	442190	507	649349	433051	557	650345	432695
408	660418	441054	458	660312	442232	508	649379	433084	558	650391	432657
409	660406	441030	459	660312	442285	509	649396	433114	559	650413	432614
410	660395	441006	460	660306	442291	510	649396	433169	560	650417	432572
411	660371	440971	461	649536	432174	511	649383	433207	561	650396	432568
412	660365	440935	462	649506	432174	512	649358	433245	562	650345	432606
413	660347	440900	463	649489	432161	513	649341	433267	563	650311	432619
414	660341	440876	464	649468	432148	514	649328	433254	564	650281	432614
415	660324	440882	465	649447	432170	515	649303	433245	565	650273	432576
416	660318	440917	466	649413	432199	516	649290	433267	566	650273	432542
417	660347	440947	467	649404	432225	517	649303	433317	567	650298	432491
418	660359	440971	468	649417	432258	518	649324	433343	568	650319	432449
419	660365	441006	469	649430	432275	519	649354	433322	569	650341	432407
420	660395	441036	470	649468	432288	520	649354	433305	570	650358	432360
421	660406	441060	471	649485	432301	521	649366	433279	571	650391	432339
422	660424	441083	472	649493	432343	522	649388	433254	572	650417	432364
423	660436	441113	473	649502	432390	523	649421	433228	573	650442	432390
424	660460	441148	474	649519	432428	524	649451	433203	574	650468	432419
425	660454	441196	475	649532	432445	525	649485	433190	575	650497	432445
426	660424	441231	476	649553	432479	526	649527	433203	576	650523	432449
427	660389	441267	477	649570	432483	527	649561	433216	577	650535	432449
428	660371	441290	478	649587	432521	528	649616	433228	578	650552	432449
429	660365	441326	479	649608	432546	529	649646	433228	579	650586	432453
430	660383	441338	480	649587	432593	530	649654	433190	580	650599	432517
431	660418	441361	481	649561	432606	531	649663	433165	581	650586	432563
432	660436	441391	482	649519	432610	532	649667	433127	582	650599	432602
433	660466	441415	483	649493	432640	533	649676	433097	583	650599	432631
434	660472	441415	484	649468	432682	534	649671	433059	584	650595	432682
435	660472	441444	485	649464	432712	535	649671	433025	585	650633	432695
436	660489	441468	486	649443	432737	536	649684	432991	586	650675	432695
437	660483	441504	487	649417	432771	537	649701	432962	587	650709	432707
438	660478	441527	488	649392	432784	538	649739	432932	588	650739	432724
439	660454	441563	489	649354	432784	539	649773	432907	589	650764	432754
440	660418	441592	490	649328	432779	540	649828	432873	590	650785	432784
441	660383	441592	491	649299	432784	541	649870	432847	591	650798	432818
442	660359	441610	492	649252	432822	542	649904	432843	592	650811	432847
443	660335	441628	493	649201	432856	543	649917	432847	593	650832	432857
444	660330	441663	494	649159	432898	544	649926	432860	594	650858	432839
445	660341	441705	495	649150	432911	545	649938	432868	595	650884	432822
446	660365	441752	496	649116	432957	546	649989	432860	596	650928	432822
447	660383	441788	497	649112	432991	547	650019	432839	597	650963	432822
448	660389	441835	498	649108	433046	548	650061	432830	598	651015	432848
449	660406	441877	499	649104	433084	549	650095	432809	599	651042	432883
450	660401	441912	500	649138	433106	550	650137	432792	600	651077	432909

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
601	651147	432971	651	651147	433224	701	651667	432794	751	652176	433025
602	651138	433014	652	651173	433198	702	651655	432752	752	652188	433060
603	651164	433014	653	651190	433189	703	651655	432705	753	652188	433096
604	651225	433014	654	651208	433163	704	651697	432699	754	652170	433143
605	651252	433041	655	651225	433146	705	651726	432717	755	652170	433185
606	651247	433080	656	651243	433111	706	651762	432735	756	652153	433244
607	651234	433111	657	651252	433093	707	651797	432752	757	652147	433262
608	651199	433146	658	651257	433084	708	651851	432770	758	652141	433279
609	651155	433146	659	651265	433070	709	651898	432788	759	652123	433333
610	651129	433146	660	651270	433057	710	651928	432817	760	652129	433350
611	651112	433181	661	651276	433042	711	651963	432853	761	652176	433362
612	651085	433224	662	651288	433025	712	651975	432883	762	652153	433410
613	651085	433259	663	651312	433007	713	651993	432912	763	652135	433445
614	651050	433259	664	651341	432995	714	651975	432930	764	652117	433463
615	650998	433251	665	651347	432983	715	651969	432948	765	652082	433498
616	650980	433233	666	651359	432960	716	651957	432965	766	652034	433552
617	650937	433242	667	651347	432918	717	651957	432995	767	652005	433611
618	650910	433242	668	651324	432912	718	651934	432995	768	651993	433635
619	650884	433242	669	651294	432894	719	651928	432983	769	651993	433670
620	650832	433251	670	651259	432877	720	651928	432960	770	651993	433688
621	650805	433277	671	651241	432841	721	651910	432930	771	652028	433688
622	650805	433303	672	651217	432841	722	651904	432894	772	652076	433676
623	650840	433312	673	651176	432853	723	651886	432877	773	652099	433676
624	650858	433303	674	651134	432835	724	651851	432888	774	652117	433652
625	650893	433286	675	651176	432770	725	651833	432912	775	652141	433635
626	650910	433303	676	651205	432735	726	651833	432942	776	652182	433623
627	650937	433356	677	651229	432788	727	651839	432965	777	652182	433599
628	650963	433382	678	651259	432812	728	651785	433025	778	652206	433569
629	650989	433408	679	651294	432823	729	651768	433042	779	652247	433546
630	651033	433452	680	651335	432841	730	651756	433060	780	652277	433546
631	651042	433478	681	651371	432859	731	651744	433090	781	652307	433558
632	651068	433539	682	651389	432877	732	651744	433108	782	652348	433563
633	651077	433574	683	651401	432900	733	651780	433125	783	652389	433563
634	651094	433618	684	651401	432924	734	651803	433119	784	652413	433552
635	651103	433653	685	651401	432948	735	651803	433096	785	652425	433516
636	651112	433697	686	651418	432930	736	651815	433072	786	652437	433481
637	651129	433723	687	651430	432912	737	651827	433072	787	652419	433457
638	651120	433706	688	651454	432888	738	651868	433066	788	652401	433439
639	651120	433671	689	651436	432847	739	651904	433054	789	652395	433410
640	651147	433644	690	651448	432812	740	651922	433042	790	652395	433380
641	651147	433583	691	651454	432782	741	651934	433031	791	652395	433356
642	651120	433522	692	651501	432806	742	651945	433019	792	652395	433344
643	651120	433478	693	651531	432841	743	651969	432995	793	652395	433321
644	651112	433434	694	651572	432877	744	651993	432983	794	652419	433285
645	651094	433391	695	651584	432894	745	652010	432954	795	652437	433279
646	651103	433356	696	651620	432924	746	652034	432930	796	652437	433232
647	651103	433321	697	651643	432924	747	652070	432912	797	652431	433202
648	651103	433286	698	651667	432912	748	652117	432906	798	652449	433173
649	651103	433268	699	651661	432871	749	652141	432948	799	652466	433185
650	651120	433251	700	651679	432841	750	652164	432983	800	652484	433155

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
801	652490	433113	851	653195	433836	901	654462	434031	951	654663	435328
802	652520	433149	852	653224	433806	902	654480	434067	952	654699	435358
803	652543	433190	853	653266	433788	903	654468	434120	953	654734	435381
804	652561	433202	854	653307	433771	904	654438	434156	954	654764	435393
805	652597	433238	855	653355	433794	905	654408	434167	955	654799	435405
806	652579	433267	856	653402	433783	906	654397	434221	956	654835	435411
807	652591	433321	857	653402	433747	907	654408	434274	957	654858	435399
808	652603	433374	858	653426	433712	908	654426	434333	958	666043	429579
809	652597	433427	859	653426	433670	909	654456	434392	959	666055	429561
810	652632	433463	860	653455	433646	910	654408	434475	960	666085	429537
811	652632	433510	861	653503	433646	911	654361	434529	961	666168	429508
812	652614	433569	862	653520	433623	912	654302	434582	962	666203	429514
813	652626	433617	863	653562	433605	913	654225	434612	963	666227	429537
814	652614	433617	864	653603	433575	914	654183	434635	964	666280	429525
815	652591	433640	865	653627	433563	915	654166	434665	965	666333	429525
816	652573	433664	866	653686	433552	916	654166	434724	966	666404	429549
817	652573	433688	867	653728	433575	917	654142	434765	967	666434	429567
818	652591	433694	868	653751	433552	918	654124	434854	968	666505	429567
819	652626	433676	869	653793	433540	919	654107	434884	969	666564	429573
820	652668	433688	870	653834	433546	920	654083	434931	970	666647	429596
821	652685	433717	871	653846	433587	921	654035	434985	971	666665	429656
822	652715	433729	872	653864	433629	922	653994	435008	972	666712	429685
823	652733	433712	873	653905	433646	923	653947	435026	973	666789	429697
824	652745	433664	874	653941	433635	924	653929	435067	974	666819	429739
825	652751	433640	875	653976	433617	925	653964	435079	975	666813	429786
826	652762	433605	876	654012	433623	926	654012	435097	976	666860	429857
827	652792	433629	877	654047	433629	927	654000	435150	977	666931	429904
828	652804	433676	878	654095	433629	928	653958	435144	978	666961	429928
829	652822	433723	879	654130	433629	929	653929	435150	979	666991	429975
830	652845	433765	880	654172	433629	930	653882	435150	980	667020	430023
831	652851	433812	881	654207	433617	931	653893	435186	981	667056	430046
832	652845	433860	882	654243	433611	932	653929	435215	982	667115	430058
833	652845	433901	883	654296	433611	933	653964	435215	983	667115	430112
834	652857	433948	884	654308	433593	934	654018	435215	984	667139	430165
835	652875	433984	885	654332	433558	935	654071	435204	985	667162	430206
836	652910	433960	886	654355	433569	936	654107	435186	986	667180	430254
837	652922	433942	887	654361	433605	937	654136	435162	987	667233	430319
838	652952	433966	888	654349	433646	938	654178	435150	988	667287	430360
839	652982	434002	889	654343	433682	939	654237	435180	989	667322	430378
840	653017	434013	890	654332	433723	940	654266	435221	990	667358	430431
841	653035	433960	891	654326	433747	941	654296	435263	991	667387	430485
842	653035	433925	892	654320	433753	942	654326	435287	992	667387	430526
843	653035	433919	893	654290	433812	943	654397	435269	993	667352	430562
844	653041	433901	894	654290	433854	944	654426	435239	994	667322	430603
845	653070	433895	895	654290	433901	945	654450	435221	995	667376	430662
846	653094	433925	896	654290	433954	946	654480	435204	996	667387	430715
847	653112	433937	897	654302	433978	947	654533	435215	997	667340	430751
848	653171	433925	898	654349	433984	948	654557	435239	998	667275	430792
849	653212	433907	899	654391	433984	949	654592	435275	999	667269	430816
850	653195	433883	900	654444	433984	950	654616	435292	1000	667293	430858

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1001	667281	430923	1051	664948	431977	1101	662953	433996	1151	660039	436417
1002	667239	430964	1052	664918	432000	1102	662858	434043	1152	659992	436447
1003	667257	431017	1053	664889	432030	1103	662763	434102	1153	659968	436483
1004	667233	431065	1054	664871	432054	1104	662668	434138	1154	659962	436524
1005	667233	431112	1055	664865	432089	1105	662568	434203	1155	659915	436542
1006	667198	431165	1056	664830	432125	1106	662443	434262	1156	659868	436548
1007	667216	431183	1057	664806	432166	1107	662355	434321	1157	659826	436560
1008	667198	431213	1058	664776	432231	1108	662254	434381	1158	659767	436583
1009	667168	431231	1059	664764	432273	1109	662189	434458	1159	659708	436631
1010	667145	431248	1060	664693	432314	1110	662130	434529	1160	659655	436678
1011	667115	431284	1061	664640	432320	1111	662070	434564	1161	659613	436731
1012	667079	431355	1062	664605	432338	1112	661993	434617	1162	659572	436773
1013	667068	431408	1063	664557	432373	1113	661934	434700	1163	659554	436832
1014	667020	431438	1064	664551	432421	1114	661887	434789	1164	659530	436879
1015	666967	431462	1065	664551	432456	1115	661833	434848	1165	659501	436927
1016	666896	431497	1066	664551	432515	1116	661762	434884	1166	659501	436962
1017	666819	431515	1067	664522	432587	1117	661674	434937	1167	659495	436992
1018	666748	431533	1068	664498	432640	1118	661620	434996	1168	659489	437015
1019	666665	431550	1069	664480	432687	1119	661579	435050	1169	659453	437110
1020	666582	431562	1070	664451	432740	1120	661537	435127	1170	659441	437158
1021	666541	431562	1071	664421	432794	1121	661508	435204	1171	659418	437199
1022	666493	431586	1072	664356	432847	1122	661478	435298	1172	659382	437246
1023	666434	431604	1073	664291	432871	1123	661472	435369	1173	659376	437300
1024	666363	431610	1074	664243	432888	1124	661460	435446	1174	659353	437353
1025	666298	431621	1075	664196	432918	1125	661437	435523	1175	659317	437436
1026	666245	431621	1076	664137	432954	1126	661389	435565	1176	659287	437495
1027	666185	431639	1077	664072	432989	1127	661372	435577	1177	659258	437554
1028	666138	431639	1078	664024	433037	1128	661312	435624	1178	659258	437596
1029	666067	431639	1079	664001	433078	1129	661259	435665	1179	659258	437655
1030	666008	431645	1080	663977	433131	1130	661218	435701	1180	659258	437685
1031	665943	431657	1081	663971	433190	1131	661176	435754	1181	659258	437714
1032	665883	431675	1082	663959	433238	1132	661111	435802	1182	659222	437732
1033	665806	431681	1083	663924	433273	1133	661034	435819	1183	659169	437744
1034	665741	431692	1084	663870	433279	1134	660963	435825	1184	659104	437761
1035	665682	431710	1085	663829	433303	1135	660898	435825	1185	659039	437767
1036	665611	431728	1086	663811	433344	1136	660821	435843	1186	658985	437767
1037	665552	431734	1087	663752	433392	1137	660768	435855	1187	658980	437720
1038	665510	431763	1088	663716	433427	1138	660714	435885	1188	658974	437696
1039	665433	431805	1089	663675	433463	1139	660685	435950	1189	658938	437696
1040	665380	431805	1090	663633	433504	1140	660643	435997	1190	658891	437744
1041	665321	431799	1091	663580	433558	1141	660596	436050	1191	658867	437773
1042	665262	431805	1092	663521	433611	1142	660572	436092	1192	658843	437821
1043	665244	431864	1093	663468	433652	1143	660519	436127	1193	658808	437856
1044	665191	431870	1094	663432	433688	1144	660448	436163	1194	658760	437874
1045	665137	431870	1095	663385	433712	1145	660395	436204	1195	658713	437874
1046	665084	431864	1096	663337	433747	1146	660335	436240	1196	658648	437921
1047	665084	431852	1097	663290	433794	1147	660282	436287	1197	658612	437951
1048	665043	431888	1098	663219	433848	1148	660217	436335	1198	658589	438010
1049	665013	431906	1099	663154	433883	1149	660170	436358	1199	658571	438046
1050	664983	431941	1100	663053	433942	1150	660116	436394	1200	658553	438063

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1201	658512	438081	1251	658470	439567	1301	658873	440681	1351	659045	439935
1202	658453	438117	1252	658488	439627	1302	658914	440663	1352	659033	439899
1203	658405	438146	1253	658506	439638	1303	658914	440627	1353	659033	439863
1204	658316	438194	1254	658530	439615	1304	658914	440592	1354	659033	439828
1205	658263	438235	1255	658530	439567	1305	658903	440580	1355	659033	439792
1206	658222	438283	1256	658565	439556	1306	658879	440604	1356	659027	439739
1207	658174	438354	1257	658618	439556	1307	658843	440633	1357	659027	439704
1208	658157	438371	1258	658660	439579	1308	658820	440651	1358	659009	439668
1209	658139	438431	1259	658707	439603	1309	658802	440645	1359	659045	439638
1210	658139	438436	1260	658743	439650	1310	658778	440610	1360	659057	439615
1211	658139	438478	1261	658755	439698	1311	658766	440592	1361	659074	439561
1212	658145	438525	1262	658784	439751	1312	658760	440568	1362	659122	439579
1213	658151	438567	1263	658790	439786	1313	658784	440550	1363	659175	439597
1214	658157	438614	1264	658755	439810	1314	658802	440544	1364	659258	439565
1215	658157	438650	1265	658719	439828	1315	658826	440509	1365	659276	439544
1216	658133	438679	1266	658707	439828	1316	658832	440485	1366	659276	439526
1217	658121	438709	1267	658678	439834	1317	658832	440461	1367	654858	435399
1218	658121	438744	1268	658672	439863	1318	658861	440444	1368	654858	435363
1219	658162	438780	1269	658672	439893	1319	658867	440414	1369	654876	435328
1220	658174	438821	1270	658672	439923	1320	658855	440373	1370	654894	435281
1221	658174	438869	1271	658683	439958	1321	658843	440325	1371	654912	435251
1222	658162	438916	1272	658713	439988	1322	658837	440284	1372	654924	435221
1223	658151	438975	1273	658689	440006	1323	658843	440260	1373	654959	435186
1224	658139	439017	1274	658654	440023	1324	658867	440236	1374	654989	435186
1225	658145	439052	1275	658660	440029	1325	658897	440219	1375	655030	435186
1226	658109	439070	1276	658636	440035	1326	658908	440183	1376	655048	435227
1227	658109	439094	1277	658642	440065	1327	658914	440136	1377	655089	435275
1228	658103	439135	1278	658672	440077	1328	658920	440094	1378	655119	435322
1229	658085	439194	1279	658672	440130	1329	658914	440053	1379	655119	435363
1230	658085	439242	1280	658642	440183	1330	658908	440006	1380	655119	435393
1231	658109	439283	1281	658618	440260	1331	658908	439952	1381	655101	435417
1232	658139	439307	1282	658589	440331	1332	658932	439899	1382	655095	435435
1233	658180	439319	1283	658583	440343	1333	658956	439863	1383	655095	435470
1234	658228	439336	1284	658577	440379	1334	658980	439863	1384	655137	435517
1235	658228	439378	1285	658577	440414	1335	659015	439923	1385	655178	435512
1236	658186	439402	1286	658601	440432	1336	659039	439952	1386	655208	435476
1237	658157	439378	1287	658630	440456	1337	659051	439976	1387	655172	435423
1238	658109	439372	1288	658654	440473	1338	659062	440006	1388	655166	435381
1239	658121	439413	1289	658683	440503	1339	659080	440035	1389	655166	435328
1240	658162	439425	1290	658731	440550	1340	659110	440059	1390	655155	435281
1241	658198	439425	1291	658743	440558	1341	659116	440094	1391	655149	435251
1242	658228	439402	1292	658743	440592	1342	659128	440124	1392	655119	435210
1243	658281	439402	1293	658749	440627	1343	659181	440124	1393	655107	435168
1244	658322	439413	1294	658749	440669	1344	659181	440094	1394	655089	435150
1245	658352	439437	1295	658749	440710	1345	659187	440071	1395	655048	435150
1246	658352	439473	1296	658778	440752	1346	659175	440047	1396	655012	435138
1247	658376	439490	1297	658808	440769	1347	659139	440041	1397	654977	435127
1248	658399	439526	1298	658837	440746	1348	659104	440023	1398	654959	435097
1249	658405	439544	1299	658849	440734	1349	659074	440006	1399	654947	435062
1250	658441	439550	1300	658855	440698	1350	659062	439970	1400	654947	435014

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1401	654935	434979	1451	655741	433907	1501	655622	432717	1551	655877	433025
1402	654935	434937	1452	655723	433877	1502	655640	432699	1552	655895	433072
1403	654941	434902	1453	655729	433848	1503	655652	432646	1553	655901	433054
1404	654965	434908	1454	655758	433824	1504	655652	432598	1554	655936	433078
1405	654995	434931	1455	655776	433806	1505	655658	432569	1555	655942	433113
1406	655018	434937	1456	655830	433777	1506	655687	432557	1556	655954	433167
1407	655036	434943	1457	655847	433765	1507	655693	432527	1557	655983	433208
1408	655036	434919	1458	655877	433747	1508	655699	432492	1558	656007	433250
1409	655024	434872	1459	655901	433712	1509	655676	432450	1559	656031	433297
1410	655001	434848	1460	655901	433646	1510	655610	432409	1560	656049	433338
1411	655012	434813	1461	655901	433605	1511	655563	432397	1561	656037	433392
1412	655030	434777	1462	655871	433617	1512	655516	432397	1562	656019	433427
1413	655060	434748	1463	655865	433658	1513	655468	432379	1563	656007	433451
1414	655089	434659	1464	655835	433694	1514	655421	432350	1564	656019	433481
1415	655095	434629	1465	655794	433729	1515	655415	432314	1565	656031	433498
1416	655095	434517	1466	655758	433735	1516	655445	432255	1566	656043	433451
1417	655095	434469	1467	655711	433759	1517	655457	432219	1567	656066	433421
1418	655113	434416	1468	655687	433771	1518	655480	432148	1568	656102	433410
1419	655125	434357	1469	655664	433788	1519	655522	432125	1569	656120	433445
1420	655143	434327	1470	655640	433765	1520	655569	432077	1570	656137	433481
1421	655143	434310	1471	655634	433741	1521	655622	432095	1571	656191	433463
1422	655160	434268	1472	655599	433729	1522	655652	432131	1572	656197	433427
1423	655190	434227	1473	655569	433712	1523	655723	432178	1573	656208	433392
1424	655214	434185	1474	655545	433682	1524	655741	432190	1574	656244	433362
1425	655243	434156	1475	655533	433646	1525	655753	432166	1575	656280	433356
1426	655267	434120	1476	655510	433617	1526	655758	432113	1576	656345	433344
1427	655326	434102	1477	655480	433587	1527	655723	432060	1577	656368	433362
1428	655368	434085	1478	655457	433558	1528	655699	432042	1578	656380	433410
1429	655362	434079	1479	655433	433516	1529	655664	432024	1579	656398	433433
1430	655338	434073	1480	655433	433463	1530	655705	431971	1580	656439	433410
1431	655320	434073	1481	655427	433410	1531	655741	431953	1581	656451	433368
1432	655303	434073	1482	655421	433356	1532	655800	431906	1582	656475	433333
1433	655303	434031	1483	655433	433321	1533	655865	431900	1583	656493	433297
1434	655314	433996	1484	655457	433285	1534	655907	431935	1584	656528	433285
1435	655350	433996	1485	655510	433232	1535	655972	431988	1585	656570	433273
1436	655356	433978	1486	655528	433214	1536	656001	432042	1586	656617	433256
1437	655380	433942	1487	655545	433196	1537	656025	432119	1587	656635	433232
1438	655385	433913	1488	655539	433185	1538	656037	432196	1588	656653	433196
1439	655403	433877	1489	655528	433131	1539	656031	432261	1589	656664	433155
1440	655427	433836	1490	655522	433102	1540	656025	432344	1590	656688	433125
1441	655451	433800	1491	655522	433031	1541	656019	432403	1591	656747	433119
1442	655492	433788	1492	655563	433001	1542	656001	432468	1592	656812	433113
1443	655528	433800	1493	655610	432965	1543	656007	432539	1593	656842	433119
1444	655545	433818	1494	655599	432918	1544	656007	432604	1594	656866	433108
1445	655563	433836	1495	655563	432871	1545	655989	432669	1595	656895	433072
1446	655581	433871	1496	655510	432841	1546	655954	432752	1596	656937	433037
1447	655605	433907	1497	655504	432788	1547	655918	432806	1597	656960	433001
1448	655640	433937	1498	655528	432770	1548	655901	432859	1598	656984	432971
1449	655682	433960	1499	655563	432758	1549	655895	432912	1599	657026	432930
1450	655729	433948	1500	655599	432735	1550	655889	432995	1600	657079	432883

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1601	657150	432841	1651	657393	433605	1701	660205	432954	1751	662106	430567
1602	657191	432841	1652	657405	433605	1702	660229	432894	1752	662159	430550
1603	657239	432871	1653	657452	433605	1703	660223	432823	1753	662248	430508
1604	657310	432912	1654	657523	433635	1704	660223	432758	1754	662319	430473
1605	657325	432924	1655	657594	433664	1705	660235	432681	1755	662390	430425
1606	657328	432942	1656	657653	433706	1706	660223	432587	1756	662491	430390
1607	657333	432960	1657	657689	433712	1707	660223	432504	1757	662556	430348
1608	657369	432977	1658	657712	433658	1708	660223	432397	1758	662651	430301
1609	657416	433001	1659	657760	433617	1709	660241	432279	1759	662728	430248
1610	657452	433031	1660	657819	433605	1710	660258	432166	1760	662799	430194
1611	657505	433054	1661	657878	433658	1711	660264	432077	1761	662846	430141
1612	657558	433066	1662	657920	433694	1712	660264	432000	1762	662893	430088
1613	657612	433072	1663	657949	433783	1713	660241	431941	1763	662964	430017
1614	657653	433090	1664	657985	433836	1714	660253	431870	1764	663006	429964
1615	657695	433102	1665	658020	433889	1715	660312	431793	1765	663030	429904
1616	657730	433096	1666	658062	433937	1716	660365	431746	1766	663083	429821
1617	657772	433090	1667	658127	433960	1717	660448	431704	1767	663130	429768
1618	657801	433119	1668	658180	433972	1718	660454	431663	1768	663207	429685
1619	657843	433125	1669	658239	433996	1719	660513	431604	1769	663243	429626
1620	657896	433113	1670	658281	434013	1720	660560	431586	1770	663314	429561
1621	657955	433113	1671	658322	434037	1721	660614	431580	1771	663343	429525
1622	657973	433143	1672	658405	434043	1722	660685	431562	1772	663432	429466
1623	658003	433143	1673	658464	434019	1723	660720	431533	1773	663480	429448
1624	658038	433161	1674	658512	433996	1724	660791	431497	1774	663527	429413
1625	658097	433179	1675	658583	433960	1725	660827	431473	1775	663562	429395
1626	658145	433196	1676	658624	433942	1726	660880	431438	1776	663633	429330
1627	658180	433232	1677	658713	433913	1727	660904	431432	1777	663705	429294
1628	658180	433279	1678	658784	433871	1728	660939	431402	1778	663740	429247
1629	658180	433321	1679	658820	433854	1729	660963	431385	1779	663793	429217
1630	658127	433350	1680	658908	433794	1730	660987	431349	1780	663882	429164
1631	658074	433338	1681	658991	433753	1731	661005	431331	1781	663912	429129
1632	658026	433327	1682	659068	433700	1732	661052	431302	1782	663935	429093
1633	657991	433309	1683	659193	433640	1733	661093	431260	1783	663989	429040
1634	657997	433356	1684	659293	433587	1734	661129	431242	1784	664006	428992
1635	657937	433374	1685	659382	433558	1735	661164	431189	1785	664072	428933
1636	657914	433356	1686	659471	433546	1736	661212	431130	1786	664131	428868
1637	657860	433356	1687	659578	433528	1737	661259	431071	1787	664149	428821
1638	657813	433410	1688	659655	433498	1738	661342	431035	1788	664160	428756
1639	657718	433445	1689	659702	433451	1739	661383	430994	1789	664220	428661
1640	657683	433427	1690	659732	433457	1740	661443	430976	1790	664220	428572
1641	657630	433439	1691	659755	433421	1741	661484	430958	1791	664202	428525
1642	657576	433457	1692	659761	433380	1742	661543	430923	1792	664214	428471
1643	657541	433463	1693	659797	433338	1743	661591	430887	1793	664202	428418
1644	657487	433463	1694	659862	433309	1744	661644	430852	1794	664208	428365
1645	657428	433475	1695	659933	433291	1745	661715	430810	1795	664220	428323
1646	657375	433487	1696	660028	433267	1746	661786	430751	1796	664267	428276
1647	657316	433516	1697	660105	433226	1747	661857	430721	1797	664291	428276
1648	657280	433546	1698	660134	433167	1748	661934	430680	1798	664344	428270
1649	657316	433552	1699	660164	433108	1749	662029	430656	1799	664415	428288
1650	657375	433569	1700	660187	433031	1750	662053	430603	1800	664480	428288

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
1801	664516	428288	1851	660306	442291	1901	662337	441243	1951	663924	441444
1802	664575	428252	1852	660306	442309	1902	662390	441243	1952	663864	441444
1803	664628	428240	1853	660294	442327	1903	662449	441219	1953	663847	441480
1804	664699	428252	1854	660276	442356	1904	662491	441208	1954	663823	441539
1805	664782	428235	1855	660258	442386	1905	662514	441213	1955	663793	441551
1806	664859	428229	1856	660276	442421	1906	662550	441219	1956	663758	441551
1807	664930	428246	1857	660300	442451	1907	662580	441219	1957	663710	441563
1808	664978	428276	1858	660353	442469	1908	662615	441196	1958	663681	441586
1809	665019	428329	1859	660389	442439	1909	662656	441190	1959	663598	441640
1810	665037	428371	1860	660418	442404	1910	662686	441184	1960	663521	441687
1811	665043	428400	1861	660448	442386	1911	662728	441160	1961	663485	441723
1812	665055	428454	1862	660507	442398	1912	662763	441142	1962	663438	441746
1813	665120	428507	1863	660555	442398	1913	662799	441136	1963	663385	441770
1814	665197	428548	1864	660602	442374	1914	662864	441107	1964	663326	441788
1815	665250	428596	1865	660620	442338	1915	662935	441077	1965	663314	441835
1816	665297	428661	1866	660631	442309	1916	663006	441054	1966	663266	441865
1817	665339	428732	1867	660637	442261	1917	663077	441030	1967	663225	441871
1818	665380	428797	1868	660637	442244	1918	663124	441000	1968	663160	441888
1819	665392	428850	1869	660649	442244	1919	663195	440965	1969	663101	441936
1820	665410	428915	1870	660667	442214	1920	663260	440947	1970	663065	441954
1821	665398	428963	1871	660679	442185	1921	663314	440911	1971	663018	441977
1822	665392	429004	1872	660691	442143	1922	663391	440882	1972	662970	441995
1823	665374	429093	1873	660708	442096	1923	663462	440876	1973	662911	442001
1824	665374	429140	1874	660744	442072	1924	663533	440876	1974	662852	442019
1825	665386	429188	1875	660774	442060	1925	663598	440876	1975	662810	442054
1826	665392	429247	1876	660845	442054	1926	663633	440894	1976	662769	442096
1827	665428	429289	1877	660910	442042	1927	663687	440906	1977	662728	442125
1828	665433	429330	1878	660963	442036	1928	663758	440906	1978	662674	442173
1829	665457	429383	1879	660993	442013	1929	663811	440906	1979	662639	442226
1830	665475	429425	1880	661016	441995	1930	663858	440929	1980	662585	442261
1831	665493	429478	1881	661028	441983	1931	663906	440947	1981	662520	442309
1832	665493	429519	1882	661058	441936	1932	663965	440965	1982	662461	442333
1833	665499	429590	1883	661129	441900	1933	664018	440977	1983	662408	442356
1834	665516	429644	1884	661147	441859	1934	664072	440977	1984	662366	442404
1835	665558	429703	1885	661218	441811	1935	664131	440977	1985	662319	442439
1836	665564	429756	1886	661306	441776	1936	664160	440994	1986	662254	442457
1837	665576	429821	1887	661389	441746	1937	664220	441000	1987	662189	442481
1838	665605	429857	1888	661449	441699	1938	664255	441018	1988	662124	442504
1839	665635	429892	1889	661520	441652	1939	664285	441036	1989	662058	442516
1840	665676	429898	1890	661603	441604	1940	664291	441071	1990	661999	442546
1841	665712	429898	1891	661680	441569	1941	664303	441113	1991	661946	442581
1842	665765	429875	1892	661756	441527	1942	664320	441142	1992	661893	442605
1843	665806	429851	1893	661863	441468	1943	664320	441160	1993	661839	442629
1844	665836	429821	1894	661928	441421	1944	664279	441196	1994	661786	442646
1845	665883	429774	1895	662017	441356	1945	664226	441243	1995	661733	442658
1846	665907	429739	1896	662088	441332	1946	664184	441279	1996	661680	442670
1847	665937	429697	1897	662165	441279	1947	664113	441320	1997	661632	442688
1848	665978	429644	1898	662230	441237	1948	664072	441344	1998	661567	442717
1849	666008	429626	1899	662266	441208	1949	664024	441373	1999	661520	442735
1850	666043	429579	1900	662295	441225	1950	663983	441409	2000	661449	442747

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
2001	661378	442777	2051	662544	444375	2101	663260	445992	2151	659537	426379
2002	661330	442788	2052	662580	444429	2102	663231	446039	2152	659490	426375
2003	661277	442800	2053	662580	444476	2103	663207	446092	2153	659460	426354
2004	661259	442830	2054	662538	444500	2104	663201	446146	2154	659443	426341
2005	661253	442865	2055	662526	444547	2105	663207	446181	2155	659414	426324
2006	661253	442901	2056	662544	444583	2106	663213	446240	2156	659393	426316
2007	661252	442912	2057	662580	444583	2107	663219	446288	2157	659359	426311
2008	661249	442926	2058	662609	444654	2108	663183	446353	2158	659333	426316
2009	661247	442949	2059	662609	444701	2109	663207	446383	2159	659304	426337
2010	661247	442966	2060	662651	444731	2110	663249	446383	2160	659266	426349
2011	661253	442984	2061	662674	444784	2111	663272	446359	2161	659223	426366
2012	661289	442990	2062	662704	444825	2112	663308	446341	2162	659185	426396
2013	661318	442990	2063	662751	444884	2113	663322	446336	2163	659143	426409
2014	661366	442972	2064	662781	444926	2114	660681	426036	2164	659105	426426
2015	661401	442948	2065	662810	444961	2115	660680	426036	2165	659045	426447
2016	661407	442913	2066	662846	444997	2116	660642	426044	2166	659003	426464
2017	661425	442877	2067	662864	445033	2117	660591	426044	2167	658956	426489
2018	661460	442877	2068	662881	445068	2118	660541	426053	2168	658918	426515
2019	661508	442936	2069	662864	445104	2119	660464	426061	2169	658880	426544
2020	661531	442972	2070	662840	445139	2120	660439	426061	2170	658846	426578
2021	661526	443025	2071	662828	445163	2121	660380	426066	2171	658800	426608
2022	661496	443084	2072	662793	445198	2122	660354	426061	2172	658766	426642
2023	661502	443144	2073	662769	445216	2123	660324	426053	2173	658723	426667
2024	661549	443191	2074	662728	445216	2124	660286	426057	2174	658673	426697
2025	661626	443215	2075	662692	445252	2125	660261	426074	2175	658626	426739
2026	661674	443227	2076	662716	445299	2126	660231	426095	2176	658579	426769
2027	661762	443233	2077	662739	445346	2127	660197	426108	2177	658537	426794
2028	661798	443274	2078	662775	445370	2128	660164	426108	2178	658503	426807
2029	661828	443304	2079	662822	445417	2129	660134	426095	2179	658469	426824
2030	661875	443345	2080	662816	445441	2130	660100	426095	2180	658431	426862
2031	661905	443404	2081	662846	445453	2131	660075	426095	2181	658389	426875
2032	661910	443458	2082	662864	445483	2132	660032	426095	2182	658351	426896
2033	661934	443529	2083	662864	445518	2133	659977	426087	2183	658287	426934
2034	661952	443570	2084	662899	445565	2134	659931	426104	2184	658257	426942
2035	661987	443606	2085	662923	445577	2135	659909	426112	2185	658202	426964
2036	662035	443606	2086	662935	445619	2136	659892	426138	2186	658147	426998
2037	662082	443588	2087	662899	445648	2137	659880	426163	2187	658071	427040
2038	662118	443623	2088	662917	445719	2138	659880	426159	2188	658024	427061
2039	662124	443688	2089	662970	445755	2139	659816	426172	2189	658007	427078
2040	662130	443736	2090	662964	445784	2140	659812	426205	2190	657974	427091
2041	662171	443783	2091	662964	445832	2141	659787	426222	2191	657948	427112
2042	662218	443854	2092	662988	445891	2142	659774	426252	2192	657910	427133
2043	662260	443908	2093	662958	445933	2143	659774	426282	2193	657859	427150
2044	662307	443967	2094	662958	445986	2144	659770	426324	2194	657825	427175
2045	662349	444020	2095	662976	446033	2145	659753	426354	2195	657800	427188
2046	662384	444056	2096	663035	446039	2146	659715	426366	2196	657749	427201
2047	662431	444115	2097	663071	446021	2147	659672	426375	2197	657694	427226
2048	662467	444186	2098	663112	445998	2148	659638	426366	2198	657647	427252
2049	662479	444257	2099	663178	445956	2149	659604	426362	2199	657609	427256
2050	662514	444316	2100	663243	445956	2150	659579	426371	2200	657550	427290

nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord	nr	X-coord	Y-coord
2201	657508	427311	2251	655093	428073	2301	653221	429115	2351	650345	431386
2202	657457	427332	2252	655119	428103	2302	653149	429141	2352	650294	431441
2203	657398	427349	2253	655153	428129	2303	653081	429171	2353	650264	431475
2204	657330	427375	2254	655191	428196	2304	653005	429213	2354	650252	431488
2205	657266	427408	2255	655186	428217	2305	652950	429255	2355	650211	431503
2206	657232	427417	2256	655157	428256	2306	652882	429331	2356	650133	431496
2207	657165	427434	2257	655178	428268	2307	652810	429403	2357	650078	431521
2208	657101	427459	2258	655186	428319	2308	652759	429467	2358	650031	431555
2209	657063	427472	2259	655169	428370	2309	652730	429522	2359	649985	431598
2210	656999	427485	2260	655127	428395	2310	652683	429573	2360	649938	431627
2211	656944	427519	2261	655068	428417	2311	652641	429624	2361	649900	431665
2212	656893	427527	2262	655004	428408	2312	652581	429679	2362	649862	431699
2213	656864	427531	2263	654953	428391	2313	652539	429738	2363	649837	431754
2214	656805	427540	2264	654894	428387	2314	652492	429785	2364	649798	431797
2215	656749	427552	2265	654860	428383	2315	652450	429844	2365	649760	431809
2216	656699	427557	2266	654835	428395	2316	652425	429895	2366	649735	431826
2217	656648	427569	2267	654801	428421	2317	652395	429971	2367	649701	431881
2218	656601	427578	2268	654746	428438	2318	652374	430056	2368	649671	431932
2219	656555	427582	2269	654699	428459	2319	652357	430132	2369	649642	431987
2220	656504	427582	2270	654661	428484	2320	652323	430170	2370	649608	432047
2221	656466	427582	2271	654644	428514	2321	652285	430217	2371	649582	432097
2222	656419	427591	2272	654615	428556	2322	652200	430276	2372	649570	432140
2223	656372	427599	2273	654585	428599	2323	652145	430306	2373	649536	432174
2224	656326	427608	2274	654560	428624	2324	652048	430378			
2225	656284	427616	2275	654517	428645	2325	651954	430437			
2226	656237	427629	2276	654471	428671	2326	651882	430484			
2227	656165	427650	2277	654432	428683	2327	651802	430522			
2228	656110	427671	2278	654382	428696	2328	651730	430581			
2229	656059	427684	2279	654318	428696	2329	651637	430645			
2230	656025	427705	2280	654271	428696	2330	651561	430725			
2231	655979	427709	2281	654242	428700	2331	651484	430755			
2232	655932	427709	2282	654195	428713	2332	651408	430806			
2233	655885	427713	2283	654132	428734	2333	651328	430856			
2234	655830	427735	2284	654060	428751	2334	651256	430911			
2235	655784	427747	2285	654026	428764	2335	651213	430933			
2236	655733	427764	2286	653975	428772	2336	651150	430954			
2237	655690	427777	2287	653937	428785	2337	651082	430983			
2238	655648	427790	2288	653899	428794	2338	651001	431009			
2239	655606	427819	2289	653865	428815	2339	650912	431034			
2240	655559	427828	2290	653822	428827	2340	650900	431047			
2241	655517	427840	2291	653772	428849	2341	650862	431060			
2242	655479	427862	2292	653712	428861	2342	650819	431085			
2243	655424	427879	2293	653657	428887	2343	650785	431098			
2244	655373	427896	2294	653598	428904	2344	650735	431136			
2245	655318	427912	2295	653568	428950	2345	650684	431157			
2246	655241	427929	2296	653505	428963	2346	650620	431187			
2247	655195	427938	2297	653441	428971	2347	650557	431216			
2248	655169	427976	2298	653378	429001	2348	650497	431250			
2249	655140	428014	2299	653310	429039	2349	650404	431301			
2250	655110	428044	2300	653268	429090	2350	650375	431344			

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar
Birtar í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 1/2000, Þingvallakirkjuland og efstu jarðir í Þingvallahreppi, í skýrslu nefndarinnar fyrir árin 1998-2002.

III. Skjalaskrá

IV. Aðilaskrá

V. Tækniskýrsla unnin fyrir óbyggðanefnd
Sjá bls. 204.

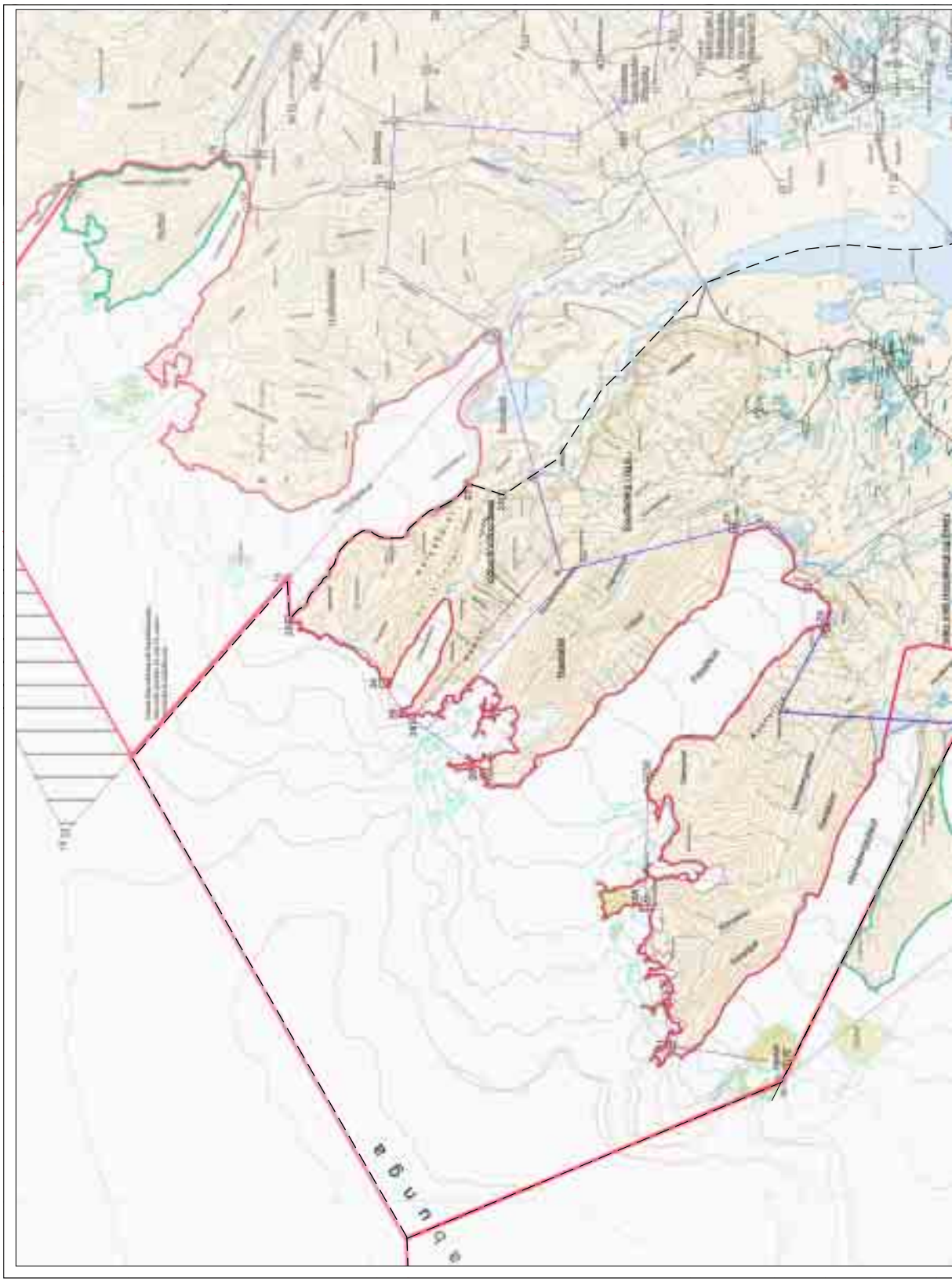

ÓBYGGÐANEFND

ÞJÓÐLENDULÍNA

Mál nr. 3/2001, Mýrar í sveitarfélaginu Hornafirði.

- Afmörkun á því landsvæði sem óbyggðanefnd hefur tekið til meðferðar.
- Krafa fjármálaráðherra f.h. ríkisins um þjóðlendumörk.
- Kröfur ýmissa aðila um eignarréttindi (aðalkrafa).
- Útlína jökuls skv. upprettum Landsat-7 gervitunglamyndum
- Kröfur ýmissa aðila um eignarréttindi (varakrafa).
- Krafa Landsvirkjunar.
- Viðmiðunarlína.
- Landamerkjapunktur.
- Mörk þjóðlendu, skv. úrskurði óbyggðanefndar
- Mörk afréttareignar innan þjóðlendu skv. úrskurði óbyggðanefndar

Mismunur á jökulsvæði, eins og það er teiknað á kortgrunni, og úrskurðarlínu óbyggðanefndar, að því leyti sem hún fylgir jökuljaðri, skýrist af mismunandi aldri og nákvæmni gagna.

Fylgiskjal I Dags. 14.11.2003

0 — 5 km

Heimildir: Byggt á aðalskipulagskorti Hornafjarðar og gögnum frá Landmælingum Íslands.

Kortagerð: Sigurgeir Skúlason

III. Skjalaskrá

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

1		Kröfulýsing, dags. 12.12.2000.
1 (1)		Bréf fjármálaráðherra v/meðfylgjandi kröfulýsingar, dags. 12.12.2000.
1 (2)		Kort sem sýnir kröfulínu fjármálaráðherra á Mýrum (1:50 000).
1 (3)		Kort sem sýnir kröfulínu fjármálaráðherra á Mýrum (1:100 000).
1 (4)		Skjalaskrá, dags. 12.12.2000.
1 (5)		Tilvísanaskrá, dags. 12.12.2000.
1 (6)		Greinargerð fjármálaráðuneytisins f.h. íslenska ríkisins, dags. 30.8.2001.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

2		Yfirlit Þjóðskjalasafns yfir heimildaleit í óprentuðum frumgögnum, dags. 2.10.2003.
		Landamerkjabréf:
2 (1)	(a-b)	Landamerkjaskrá jarðanna Viðborðs og Viðborðssels, dags. 12. maí 1884, ásamt uppskrift.
2 (2)	(a-b)	Landamerkjaskrá jarðarinnar Haukafells á Mýrum, dags. 2.5.1884, ásamt uppskrift.
2 (3)	(a-b)	Landamerkjaskrá jarðarinnar Rauðabergs á Mýrum, dags. 4.5.1885, ásamt uppskrift.
2 (4)		Landamerkjaskrá jarðanna Eskeyjar og Heinabergs á Mýrum, dags. 12.5.1884.
2 (5)		Landamerkjaskrá jarðarinnar Flateyjar á Mýrum, dags. 6.5.1886.
2 (25)	(a-b)	Landamerkjaskrá jarðarinnar Svínafells í Nesjum, dags. 29.6.1921, ásamt uppskrift.
2 (26)	(a-b)	Landamerkjaskrá jarðanna Hoffells, Setbergs og Svínafells í Nesjum, dags. í maí 1884, maí 1885 og maí 1886, ásamt uppskrift.
2 (27)	(a-b)	Landamerkjaskrá jarðarinnar Skálafells í Suðursveit, dags. 1.9.1921, ásamt uppskrift.
2 (28)		Landamerkjabréf Holta á Mýrum, dags. 4.5.1884.
2 (29)		Landamerkjabréf Bakka á Mýrum, ódags. en þingl. 9.6.1888.
2 (30)		Landamerkjabréf Geirsstaða á Mýrum, ódags. en þingl. 8.5.1890.
2 (31)		Landamerkjabréf Hólms á Mýrum, dags. 21.6.1890.
2 (32)		Landamerkjabréf Lambleiksstaða á Mýrum, dags. 31.10.1956.
2 (33)		Landamerkjabréf Sævarhólalands í Borgarhafnarhreppi, dags. 1.5.1922.
		Afsals- og veðmálabækur:
2 (6)		Makaskipti ábúenda Svínafells og Viðborðs á túni á Viðborði á Mýrum og afréttarlandi úr Viðborðshálsum, dags. 22.5.1906. Afsals- og veðmálabók 1898-1910.
2 (34)		Yfirlit (registur nr. 13) í veðmálaskrá fyrir Vindborð.
2 (35)		Yfirlit (registur nr. 14) í veðmálaskrá fyrir Vindborðsel.
2 (36)		Yfirlit (registur nr. 16) í veðmálaskrá fyrir Haukafell.
2 (37)		Yfirlit (registur nr. 15) í veðmálaskrá fyrir Rauðaberg.
2 (38)		Yfirlit (registur nr. 24) í veðmálaskrá fyrir Eskey.
2 (39)		Yfirlit (registur nr. 27) í veðmálaskrá fyrir Heiðnaberg.
2 (40)		Yfirlit (registur nr. 25) í veðmálaskrá fyrir Flatey.

Kirknaskjöl:

2 (7) (a-b) Lögfestur fyrir Viðborði, dags. 8.5.1782, 15.5.1783 og 6.6.1789, ásamt uppskriftum.
2 (8) Uppdráttur af landamerkjum Rauðabergs, dags. 20.4.1792.

Vísitasíubækur biskupa:

2 (9) (a-b) Vísitasía Brynjólfs Sveinssonar í Einholti á Mýrum frá 1641, ásamt uppskrift.
2 (10) (a-b) Vísitasía Ólafs Gíslasonar í Einholti á Mýrum frá 1748, ásamt uppskrift.

Önnur óprentuð frumgögn (skjöl varðandi kirkjujarðasölu í skjalasafni landbúnaðarráðuneytisins):

2 (21) Einholt, dags. 20.10.1948.
2 (22) Hamrar, dags. júlí 1922.
2 (23) Brunnhóll, dags. 31.08.1921.
2 (24) Um ítök í Viðborðsdal (fskj. nr. 25-29).

Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (dóma- og þingbækur):

2 (11) (a-b) Skaft. V. 2. Dóma- og þingbók 1743-1750. Mat á skemmdum á jörðinni Efri-Flatey á Mýrum frá 1749, ásamt uppskrift.

Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (sáttabækur úr Austur-Skaftafellssýslu):

2 (12) Sáttabók Nesja 1805-1875. Umfjöllun um óreglulega skógarbrúkun Sigurðar Jónssonar á Viðborði, dags. 1.12.1812.

Fasteigna- og jarðamöt:

2 (13) Ljósrit úr gerðabók jarðamatsnefndar frá 1849.
2 (14) Ljósrit úr gerðabók yfirfasteignamatsnefndar frá 1849.
2 (15) Ljósrit úr gerðabók fasteignamatsnefndar frá 1916.
2 (20) Jarðamat í Austur-Skaftafellssýslu 1804-1805, Mýrahreppur.

Kirknaskjöl (vísitasíubækur prófasta í Austur-Skaftafellsprófastdæmi):

2 (16) (a-b) Vísitasía Einholtskirkju frá 1804, ásamt uppskrift um landsréttindi.

Kirknaskjöl (brauðamöt):

2 (17) (a-b) Einholt á Mýrum, dags. 28.6.1839, ásamt uppskrift.
2 (18) (a-b) Einholt á Mýrum, dags. 14.6.1854, ásamt uppskrift.
2 (19) Einholt á Mýrum, dags. 1.7.1867.

Bréfasöfn og bréfabækur biskupa:

3 Yfirlit Ögmundar Helgasonar, forstöðumanns handritadeildar Landsbókasafns, yfir heimildaleit í bréfabók Brynjólfs Sveinssonar biskups, dags. 25.4.2001.
3 (1) Kaupbréf fyrir Rauðabergi í Hornafirði, dags. 25.2.1640.
4 Yfirlit yfir frumgögn, sem könnuð hafa verið af óbyggðanefnd, vegna máls nr. 3/2001, Mýrar, dags. 13.9.2002.

Jarðabréf og máldagar úr Íslensku fornbréfasafni:

4 (1) Máldagi Viðborðskirkju [1270] (2. b., 82-83).

4 (2) Máldagi Einholtskirkju þar sem m.a. kemur fram að kirkjan átti skóg í Viðborðslandi, 1397 (4. b., s. 233-234).
4 (3) Magnús biskup Eyjólfsson gefur klaustrinu í Kirkjubæ, Haukafell í Hornafirði og Skaftafell í Öræfum, í skiptum fyrir aðrar jarðir, 5. maí 1483 (6. b., s. 482-483).
4 (4) Máldagi Einholtskirkju [um 1500]. Fram kemur að kirkjan átti þá Haukafell (7. b., s. 449-450).
4 (5) Skrá um staðarpeninga í Einholti, 1514. Fram kemur að kirkjan átti þá Haukafell (8. b., s. 490-491).
4 (6) Gerð um fjörumörk milli Einholts og Viðborðs, 27. ágúst 1561 (13. b., s. 643-644).
4 (7) Máldagi Einholtskirkju þar sem m.a. kemur fram að kirkjan átti skóg í Viðborðslandi [1570] (15. b., s. 699-700).
4 (17) Dómur sex presta um landskyldartöku af jörðinni Raufabergi.

Fasteigna- og jarðamöt:
4 (8) Jarðatal Johnsens 1847 (Jarðatal á Íslandi … Gefið út af J. Johnsen. Kb. 1847. S. 1-7, 15-17, 416, 435).
4 (9) Ný jarðabók fyrir Ísland. Kb. 1861 (s. 4-7).
4 (10) Fasteignabók 1922. Rv. 1921 (s. 201-207).
4 (11) Fasteignabók 1932. Rv. 1932 (s. 104-106).
4 (12) Fasteignabók 1938. Rv. 1942-1944 (s. 59-60).
4 (13) Fasteignabók I, 1957. Rv. 1956-57 (s. 299-308).

Fjallskilareglugerðir:
4 (14) Fjallskilareglugerð fyrir Austur-Skaftafellssýslu 1891 ásamt viðauka 1895. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1891. B.deild, s. 142-146. Stjórnartíðindi fyrir Ísland. B.-deild, s. 156).
4 (28) Fjallskilareglugerð fyrir Austur-Skaftafellssýslu, 1909 (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1909. B-deild, s. 5-14).
4 (29) Fjallskilareglugerð fyrir Austur-Skaftafellssýslu, 1940 (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1940. B-deild, s. 306-314).
4 (30) Fjallskilareglugerð fyrir Austur-Skaftafellssýslu, 1951 (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1951. B-deild, s. 64-72).

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (Jarðabók Ísleifs Einarssonar):
4 (15) Jarðabók Ísleifs Einarssonar 1708-1709: Mýrnakálkur (Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 13. b. Rv. 1990. S. 425-429).

Fornleifaskráning:
4 (16) Menningarminjar í Austur-Skaftafellssýslu. Svæðisskráning (Höfn 1999). Inngangur ásamt s. 65-92.

Afsals- og veðmálabækur:
4 (18) Viðborð I. Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 108.
4 (19) Viðborð II. Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 110.
4 (20) Viðborðssel. Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 112.
4 (21) Heinaberg. Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 170.
4 (22) Haukafell. Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 122.
4 (23) Flatey III (Suðurhús). Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 164.

4 (24) Flatey IV. Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 166.
4 (25) Eskey. Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 158.
4 (26) Digurholt. Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 142.
4 (27) Rauðaberg + Djúpárbakkamýri. Yfirlit í afsals- og veðmálabók I. Skaftafellssýsla. Bls. 284.
4 (38) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Eskey, dags. 13.5.2003.
4 (39) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Grasککglaverksmiðjuna Flatey, dags. 13.5.2003.
4 (40) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Flatey (íbúðarhús), dags. 13.5.2003.
4 (41) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Flatey I, dags. 13.5.2003.
4 (42) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Flatey II, dags. 13.5.2003.
4 (43) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Flatey III, dags. 13.5.2003.
4 (44) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Haukafell, dags. 13.5.2003.
4 (45) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Heinaberg, dags. 13.5.2003.
4 (46) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Rauðaberg I, dags. 13.5.2003.
4 (47) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Rauðaberg II, dags. 13.5.2003.
4 (48) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Rauðaberg (lóð), dags. 13.5.2003.
4 (49) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Viðborð I, dags. 13.5.2003.
4 (50) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Viðborð II, dags. 13.5.2003
4 (51) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Viðborðssel, dags. 13.5.2003.
4 (54) Afsal fyrir jörðunum Flatey II og III (Miðhús og Suðurhús). Páll Ingvarsson í umboði Bergs Þorleifssonar og Sigurðar Ketilssonar afsalar til Landnáms ríkisins, dags. 1.6.1973.
4 (55) Afsal fyrir jörðinni Flatey I (Austurbær) ofl. Guðjón Jónsson í umboði Lovísu Jónsdóttur og Sigurðar Jónssonar afsalar til Landnáms ríkisins, dags. 1.6.1973
4 (56) Vottun hreppstjóra Mýrahrepps um eignarhald á jörðunum Flatey I og III. dags, 21.4.1973.

Önnur óprentuð frumgögn (gögn á héraðsskjalasafni):
4 (31) Skrá um heimildir sem varðveittar eru í Héraðsskjalasafni Austur-Skaftafellssýslu á Höfn í Hornafirði og varða jarðamörk, eignahald o.fl. jarða í Sveitarfélaginu Hornafirði.

Önnur óprentuð frumgögn (manntal):
4 (32) Manntal á Íslandi 1703, Einholtskirkjusókn, Reykjavík 1924-1947, bls. 429-430.

Landnáma:
4 (33) Landnámabók (Íslensk fornrit I), Reykjavík 1986, bls. 314-320.

Örnefnaskráning:
4 (52) Örnefnaskrá Heinabergs. Örnefnastofnun, ódags.
4 (53) Örnefnaskrá Rauðabergs ásamt viðbótum. Örnefnastofnun, ódags.

Önnur óprentuð frumgögn:
4 (34) Bréf oddvita sýslunefndar í Austur-Skaftafellssýslu til sýslunefndarmanna og oddvita um afréttarskrár í sýslunni, dags. 12.11.1985.
4 (35) Svar oddvita Mýrahrepps við fyrirspurn sýslunefndar um afrétti í hreppnum, dags. 4.12.1985.

4 (36) Bréf sýslunefndar Austur-Skaftafellssýslu til Tryggva Gunnarssonar lögfr. um afréttaskrá fyrir sýsluna, dags. 6.2.1986.
4 (37) Fundargerð aukafundar sýslunefndar Austur-Skaftafellssýslu 7.12.1985. Umfjöllun um afréttarskrár (bls. 19).

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. vegna Flateyjar I, II og III og Heinabergs:
5 Kröfulýsing, dags. 14.6.2001.
5 (1) Kort sem sýnir kröfulínu vegna Flateyjar I, II og III og Heinabergs.
5 (2) Skjalaskrá, dags. 12.6.2001.
5 (3) Þinglýsingarvottorð fyrir Flatey I, dags. 15.6.2001.
5 (4) Þinglýsingarvottorð fyrir Flatey II, dags. 15.6.2001.
5 (5) Þinglýsingarvottorð fyrir Flatey III, dags. 15.6.2001.
5 (6) Þinglýsingarvottorð fyrir Heinaberg, dags. 15.6.2001.
5 (7) Fasteignamatsvottorð fyrir Flatey I, dags. 14.6.2001.
5 (8) Fasteignamatsvottorð fyrir Flatey II og III, dags. 5.6.2002.
5 (9) Fasteignamatsvottorð fyrir Flatey, dags. 14.6.2001.
5 (10) Afsal vegna hálfs annars hundraðs úr jörðinni Flatey, dags. 16.10.1886.
5 (11) Afsal á tveim hundruðum úr Flatey, dags. 14.7.1887.
5 (12) Afsal til Mýrarhrepps fyrir jörðinni Flatey, dags. 1.5.1888.
5 (13) Afsal á eignarhluta í jörðinni Flatey, dags. 24.4.1907.
5 (14) Afsal fyrir 2/5 í jörðinni Flatey, dags 12.5.1926.
5 (15) Afsal fyrir jörðinni Flatey II, dags.13.7.1948.
5 (16) Afsal til Landnáms ríkisins fyrir Flatey II og III, dags. 1.6.1973.
5 (17) Afsal til Landnáms ríkisins fyrir Flatey I, dags. 1.6.1973.
5 (18) Leigusamningur, dags. 24.9.1993, þar sem leigðir eru út 2 ha úr óskiptu landi Flateyjar.
5 (19) Yfirlýsing varðandi fasteignirnar Flatey II og III, dags. 4.4.1995.
5 (20) Leigusamningur, dags. 11.6.1993, um jarðirnar Flatey I, II og III ásamt Eskey og Heinabergi.

Lagt fram af Ragnari Aðalsteinssyni hrl. vegna Viðborðs, Viðborðssels, Rauðabergs I og II, Haukafells og Flateyjar með Heinabergi og Eskey:
6 Kröfulýsing, dags. 30.6.2001.
6 (1) Kort sem sýnir kröfulínu vegna Viðborðs, Viðborðssels, Rauðabergs I og II, Haukafells og Flateyjar með Heinabergi og Eskey.
6 (2) Greinargerð eigenda/umráðamanna jarðanna Viðborðs, Viðborðssels, Rauðabergs I, Rauðabergs II, Haukafells, Flateyjar, Heinabergs og Eskeyjar, dags. 14.4.2002.
6 (3) Bókun Ragnars Aðalsteinssonar hrl., dags. 14. maí 2002, í tilefni af fram komnum athugasemdum óbyggðanefndar.
6 (4) Þinglýsingarvottorð fyrir Viðborð I, dags. 11.6.2002.
6 (5) Þinglýsingarvottorð fyrir Viðborð II, dags. 11.6.2002.
6 (6) Þinglýsingarvottorð fyrir Viðborðssel, dags. 11.6.2002.
6 (7) Þinglýsingarvottorð fyrir Rauðaberg I, dags. 11.6.2002.
6 (8) Þinglýsingarvottorð fyrir Rauðaberg II, dags. 11.6.2002.
6 (9) Þinglýsingarvottorð fyrir Haukafell, dags. 11.6.2002.
6 (10) Þinglýsingarvottorð fyrir Eskey, dags. 11.6.2002.
6 (11) Fasteignamatsvottorð fyrir Viðborð, dags. 5.6.2002.
6 (12) Fasteignamatsvottorð fyrir Viðborðssel 1, dags. 5.6.2002.

6 (13) Fasteignamatsvottorð fyrir Viðborðssel 2, dags. 5.6.2002.
6 (14) Fasteignamatsvottorð fyrir Rauðaberg 1, dags. 5.6.2002.
6 (15) Fasteignamatsvottorð fyrir Rauðaberg 2, dags. 5.6.2002.
6 (16) Fasteignamatsvottorð fyrir Haukafell-skógrækt, dags. 5.6.2002.
6 (17) Skýringar og athugasemdir í þjóðlendumálinu nr. 3/2001, Mýrar.
6 (18) Kort í ótilgreindum mælikvarða af landi á Mýrum (2 blöð í A3).

Lagt fram af óbyggðanefnd:

7 „Náttúrufar á Mýrum.“ Greinargerð Ingva Þorsteinssonar náttúrufræðings til óbyggðanefndar, dags. 10.4.2003.
7 (1) „Strandlínur í Austur-Skaftafellssýslu.“ Greinargerð eftir Ingva Þorsteinsson náttúrufræðing, dags. 7.6.2002.
7 (2) „Suðurströnd Íslands. Breytingar á legu strandar samkvæmt kortum og loftmyndum.“ Skúli Víkingsson vann fyrir Vegagerð ríkisins. Nóv.1991.
8 Greinargerð Odds Sigurðssonar jarðfræðings um útbreiðslu jökla á Íslandi á sögulegum tíma, dags. í júlí 2001.
8 (1) Minnispunktar um breytingar jökla frá landnámi Íslands, eftir Odd Sigurðsson jarðfræðing, dags. 7.6.2002.
8 (2) „Variations of termini of glaciers in Iceland in recent centuries and their connection with climate.“ Oddur Sigurðsson jarðfræðingur. Ódags. Óbirt handrit.
8 (3) „Glaciers in Iceland.“ Helgi Björnsson jarðeðlisfræðingur. Tímaritið Jökull. Jöklarannsóknafélag Íslands. 29. árg. 1979.
8 (4) „Ofgnótt jökla.“ Sigurður Þórarinsson. Saga Íslands I, Rvík. 1974, bls. 43-48.
8 (5) „Jöklar og jöklabreytingar upp af Mýrum í Austur-Skaftafellssýslu.“ Greinargerð Odds Sigurðssonar jarðfræðings til óbyggðanefndar, dags. 6.6.2003.
8 (6) Bréf Odds Sigurðssonar til óbyggðanefndar varðandi skilgreiningu á hugtakinu jökull og stöðu jökla við landnám, 1900 og nú, dags. 13.1.2003.
8 (7) (a-b) Tvær Landsat-myndir í 1:100 000 sem sýna breytingar á útlínum Vatnajökuls á Mýrum frá 1903-1992.
9 „Land- og strandbreytingar og aðrar náttúrufarsbreytingar í Austur-Skaftafellssýslu í samhengi við veðurfarsbreytingar og áhrif þeirra á Vatnajökul á sögulegum tíma.“ Dr. Páll Imsland jarðfræðingur, dags. í júlí-ágúst 2001.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

10 Tvö bréf hreindýraráðs til óbyggðanefndar, dags. 5.9.2002 og 9.9.2002, varðandi úthlutun arðs af hreindýraveiðum.
11 (1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 14.8.2001.
11 (2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 12.10.2001.
11 (3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 15.4.2002.
11 (4) Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 27.5.2002.
11 (5) Fundargerð 5. fyrirtöku, dags. 16.8.2002.
11 (6) Fundargerð aðalmeðferðar, dagana 14.-15.9.2002.
11 (7) Fundargerð endurupptöku, dags. 14.11.2003.
12 Yfirlitskort - Lýstar kröfur á Mýrum. Eitt kort í mælikvarða 1:50 000. Sbr. kröfulínukort einstakra málsaðila, þ.e. skjöl nr. 1 (2), 1 (3), 5 (1) og 6 (1).

IV. Aðilaskrá

Fjármálaráðuneytið f.h. íslenska ríkisins	Þjóðlendur
Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins (v/Landnáms ríkisins)	Flatey I, II og III
Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins (v/Landnáms ríkisins)	Heinaberg
Reynir Sigursteinsson	Haukafell
Óli Þ. Óskarsson (leigjandi)	Heinaberg
Reynir Sigursteinsson	Rauðaberg I
Búnaðarsamband Austur-Skaftafellssýslu	Rauðaberg II
Gísli Sigurbergsson	Viðborð I
Árni Sigurbergsson	Viðborð II
Bergur Bjarnason	Viðborðssel
Ingunn Ívarsdóttir	

V. TÆKNISKÝRSLA UNNIN FYRIR ÓBYGGÐANEFND

Jaðar Vatnajökuls í Austur-Skaftafellssýslu ákvarðaður með Landsat-7 gervitunglamyndum

Tækniskýrsla unnin fyrir óbyggðanefnd – nóvember 2003

Kolbeinn Árnason, Landmælingar Íslands
Ingvar Matthíasson, Landmælingar Íslands
Oddur Sigurðsson, Orkustofnun

1. Ágrip

Að ósk óbyggðanefndar tókust Landmælingar Íslands og Vatnamælingar Orkustofnunar á hendur að ákvarða jaðar Vatnajökuls í Austur-Skaftafellssýslu út frá gervitunglamyndum eins og hann var sem næst 1. júlí árið 1998 er þjóðlendulögin tóku gildi.

Við verkið voru notaðar þrjár myndir frá Landsat 7 gervitunglinu, tvær frá 1999 (28. júlí og 4. ágúst) og ein frá árinu 2000 (23. sept.). Ástæða þess að ekki voru notaðar myndir frá árinu 1998 er einfaldlega sú að ekki eru til neinar nothæfar gervitunglamyndir af þessu svæði frá þeim tíma. Þar sem jökullinn hreyfist mjög hægt á milli ára, nema ef til vill í einstaka jökulsporðum, er hægt að ganga út frá því að hann hafi verið eins árin 1998 og 1999 (innan óvissumarka sem eru aðeins nokkrir metrar). Um hreyfingar skriðjöklanna gildir e.t.v. annað á örfáum stöðum en um íshreyfingar á jöultungunum hafa menn sérstakar upplýsingar, s.s. vettvangsathuganir og loftmyndir.

Landsat myndirnar eru með 15 m myndpunktsstærð eða greinihæfni en sú nákvæmni, sem hægt er að ná í kortlagningu með gervitunglamyndum, er af sömu stærðargráðu og myndpunktsstærðin. Þannig er hægt að draga línuleg atriði upp úr þeim með u.þ.b. 10 m staðsetningarnákvæmni að því gefnu að þessi atriði séu skýr og afmörkuð á myndinni. Þetta á hins vegar ekki alls staðar við um jökuljaðra sem eru sums staðar huldir snjó í fjöllum eða þá aur og grjóti á láglendi. Eðlislæg óvissa í legu jökuljaðarins getur verið nokkrir tugir metra.

Landsatmyndirnar þrjár voru réttar upp með því að varpa þeim ofan á stafrænt hæðarlíkan af landinu (DTED: Digital Terrain Elevation Data) jafnframt því að notaðir voru mælipunktar með vel þekktri staðsetningu (GPS-mæld vegamót sem þekkjast á myndunum) við hnitsetningu þeirra. Með þessu móti er rúmfræðileg bjögun í myndunum leiðrétt þannig að staðsetningarskekkjur eru um eða innan við ein myndeining. Eftir uppréttingu liggja myndirnar fyrir í hnitakerfi á hornsannri keiluvörpun Lamberts (Lambert Conformal Conic Projection) með viðmiðunina ISN-93.

Síðan er jökuljaðarinn teiknaður (hnitaður) upp úr hnitsettum og rúmfræðilega leiðréttum myndunum beint af tölvuskjá. Talið er að hnituð útlína víki ekki meira en 60 m frá réttu lagi.

2. Nothæfi gervitunglamynda - helstu atriði

Til eru margvíslegar gervitunglamyndir af yfirborði jarðar; þær ná yfir misjafnlega stór svæði, eru teknar á mismunandi tíðniböndum eða rásum og hafa mismikla greinihæfni. Munurinn á einstökum myndum fer eftir því hver tilgangurinn með notkun þeirra er.

Greinihæfni eða myndpunktsstærð segir til um stærð þess svæðis á jörðu niðri sem svarar til sérhvers myndpunkts og er um leið mælikvarði á stærð þeirra atriða sem hægt er að greina á gervitunglamyndum. Myndpunktsstærð í gervitunglamyndum er mjög mismunandi; allt frá tæpum metra upp í marga kílómetra.

Annað atriði, sem skiptir máli, er framboð á myndunum. Sum gervitungl taka myndir reglulega í hverju yfirflugi en oft þarf að panta sérstaklega myndatöku frá öðrum tunglum. Það er því hugsanlegt að þótt fjarkönnunartungl með ákjósanlega greinihæfni séu á braut umhverfis jörðu, þá séu ekki til myndir frá þeim sem teknar eru á þeim stað og tíma sem menn þurfa á að halda fyrir ákveðin verkefni. Í sambandi við þetta verkefni skiptir árstíminn, sem myndir eru teknar á, meginmáli. Þar

sem snjór hylur oft jökuljaðarinn eru eingöngu þær myndir nothæfar sem teknar eru að haustlagi fyrir fyrstu snjóa og eftir að snjó síðasta vetrar hefur tekið upp í fjöllum.

Þriðja atriðið sem ræður úrslitum um það hvort myndefni frá gervitunglum er nothæft eða ekki er skýjaþekjan á myndunum. Ský gleypa í sig sýnilega og nærinnrauða geislun og þess vegna eru þær myndir, sem teknar eru á þessum tíðniböndum, aðeins nothæfar þar sem þær eru skýjalausar.

3. Geómetría gervitunglamynda og nauðsynlegar leiðrétting

Eingöngu slétt land er rúmfræðilega rétt á gervitunglamynd. Ef land er mishæðótt kemur fram bjögun í myndinni (miðað við kort af sama svæði) vegna þess að myndin er tekin frá ákveðinni línu (braut gervitunglsins) og eru mismunandi staðir á myndinni því myndaðir undir misstóru horni eftir því hversu langt frá miðlínu hennar þeir eru. Þessi bjögun er leiðrétt með því að rétta myndirnar upp (e: orthorectify). Eftir uppréttingu er myndin orðin eins og nokkurs konar kort; þá er eins og horft sé lóðrétt ofan á myndina í hverjum punkti.

Gervitunglamyndir eru réttar upp með því að varpa þeim ofan á stafræn landhæðarlíkön og með því að notfæra sér þekkta staðsetningu á ákveðnum punktum, t.d. GPS-mældum vegamótum, sem þekkjast vel á myndinni. Notast var við DTED-level 1 hæðarlíkan (DTED: Digital Terrain Elevation Data) frá Kortastofnun Bandaríkjahers (DMA: Defence Mapping Agency) en það er nákvæmasta hæðarlíkan sem til er af landinu öllu. DTED-gögnin gefa hæðarupplýsingar í neti með 90 m möskvastærð en hæðarnákvæmnin er talin vera 30 m. Vegakerfið hefur nýlega verið mælt með GPS-tækni og er mælinákvæmni þeirra mælinga 5 m.

Með samnýtingu þessara gagna eru gerðar nauðsynlegar rúmfræðilegar leiðréttingar á Landsat myndunum þannig að staðsetningarskekkjur í þeim verða um eða innan við ein myndeining. Eftir uppréttingu liggja myndirnar fyrir hnitsettar á hornsannri keiluvörpun Lamberts (Lambert Conformal Conic Projection) með viðmiðunina ISN-93. Þegar þessu er lokið er hægt að teikna upp úr myndunum þau atriði sem á þeim sjást og áhugi er á að kortleggja með hnitun beint af tölvuskjá.

4. Jökuljaðrar og nákvæmni í kortlagningu þeirra

Ekki er gerlegt að kortleggja jökuljaðra með þeirri nákvæmni sem nútímatækni býður upp á (örfáir sentímetrar). Þótt jaðar jökulsins sé sums staðar greinilegur og vel afmarkaður getur hann annars staðar, t.d. á skriðjöklum, verið hulinn aur og grjóti þannig að engin leið er að ákvarða hann nákvæmlega, jafnvel þótt menn standi ofan á honum. Í fjalllendi getur snjór hulið útlínu jökulsins þannig að einnig þar er ómögulegt að sjá hvar hún liggur. Af þessum sökum er ákvörðun á jökuljaðri alltaf háð ákveðinni óvissu jafnvel þótt menn hafi bestu gögn (vettvangsathuganir og loftmyndir) að fara eftir. Þessi óvissa er talin vera nokkrir tugir metra þar sem verst lætur.

Sú nákvæmni sem hægt er að ná í kortlagningu með gervitunglamyndum er af sömu stærðargráðu og greinihæfni myndanna. Þannig er hægt að draga línuleg atriði upp af gervitunglamynd með 10-20 m staðsetningarnákvæmni ef myndpunktsstærðin er 20 m að því gefnu að þessi atriði séu skýr og afmörkuð á myndinni (t.d. skurðir eða vegir). Þetta á hins vegar ekki alls staðar við um jökuljaðra eins og áður sagði. Þess vegna má með réttu halda fram að vegna þeirrar eðlislægu óvissu sem ríkir um legu jökuljaðra sé ekki þörf fyrir nákvæmari gögn en myndir með 10-20 m greinihæfni til þess að kortleggja þá.

5. Fjarkönnunargervitungl

Nokkur gervitungl taka myndir með 20 m eða betri greinihæfni. Þessi tungl eru Landsat 7, SPOT, IRS, EROS, IKONOS og QuickBird. Þrjú síðastnefndu tunglin taka myndir með u.þ.b. 1 m greinihæfni en myndir þeirra eru tiltölulega litlar (um 12x12 ferkm) og dýrar þannig að jafnvel þótt þær hefðu verið til af S- og SA-hluta Vatnajökuls (sem þær voru reyndar ekki) hefði notkun þeirra verið útilokuð af fjárhagsástæðum. Auk þess er eins og áður segir ekki þörf fyrir myndir með svo mikilli greinihæfni fyrir það verk sem hér um ræðir.

Gervitunglamyndir með 10-30 m greinihæfni, aðrar en Landsat-myndir, eru oftast ekki teknar nema eftir pöntun og er því alger tilviljun ef slíkar myndir eru til af ákveðnu svæði og frá ákveðnum tíma ef slík gögn hafa ekki beinlínis verð pöntuð sérstaklega.

Leit á heimasíðum og fyrirspurnir til söluaðila sumarið 2003 leiddu í ljós að einu gervitunglamyndirnar, sem til greina komu fyrir þetta verkefni voru myndir frá Landsat 7 gervitunglinu. Þó voru engar Landsat-myndir til frá árinu 1998, en aftur á móti höfðu góðar myndir verið teknar 1999 og 2000.

6. Myndir frá Landsat 7

Gervitunglinu Landsat 7 var komið á braut umhverfis jörðu í apríl 1999. Myndatökubúnaðurinn um borð (Enhanced Thematic Mapper Plus: ETM+) tekur fjölrása myndir með 30 m greinihæfni í einstökum litböndum en með helmingi meiri greinihæfni eða 15 m í einu bandi (panchromatic band). Þetta gerið að verkum að hægt er að kortleggja fyrirbrigði á yfirborði jarðar með 10-15 m nákvæmni. Fyrir þennan tíma höfðu Landsat-gervitunglin (Landsat 1-6) 30m greinihæfni í öllum böndum og þarafleiðandi er kortunarnákvæmni þeirra helmingi minni.

Landsat 7-myndir eru fjölrása, þ.e. þær eru teknar samtímis á nokkrum aðgreindum bylgjulengdaböndum eða rásum í sýnilegu og innrauðu ljósi. Með því að setja ákveðin bönd saman í eina mynd má búa til litmyndir með mismunandi upplýsingum. Algengustu litframsetningar Landsat-mynda eru búnar til úr böndum 2, 3 og 4 sem tekin eru í grænu, rauðu og nærinnrauðu ljósi. Á slíkum myndum kemur gróður fram í rauðum litum. Í tölvuvinnslu myndanna er einnig hægt að reikna bandið með mestri greinihæfninni (pankrómatíska bandið) inn í hin mæliböndin og skerpa þau sem því nemur (auka greinihæfni þeirra úr 30 m í 15 m).

Fyrir þetta verkefni var aflað þriggja mynda frá Landsat 7-gervitunglinu, tvær frá 1999 (28. júlí og 4. ágúst) og ein frá árinu 2000 (23. sept.). Ástæða þess að ekki voru notaðar myndir frá árinu 1998 er einfaldlega sú að ekki eru til neinar nothæfar gervitunglamyndir af Vatnajökli frá þeim tíma.

Allar þessar myndir verða að teljast afar góðar. Þær eru teknar að haustlagi eða síðla sumars og þær eru meira eða minna skýjalausar á jökuljaðrinum. Með því að nota þessar myndir saman fæst skýjalaus mynd af öllum jaðri Vatnajökuls í A-Skaftafellssýslu sem hægt er að draga upp útlínu jökulsins eftir.

7. Vinnuferli við úrvinnslu Landsat 7-myndanna

7. 1. Upprétting og vinnsla á Landsat-mynd: l71216015_01519990728

Mynd l71216015_01519990728 var tekin 28. júlí 1999 og er mynd nr. 15 af braut 216. Hún er nánast skýjalaus yfir landi en nær ekki nema vestur á miðjan Skeiðarárjökul. Hinar tvær myndirnar, sem notaðar voru í þessu verkefni, voru teknar af braut 217 og ná yfir allan jökuljaðarinn í A-Skaftafellssýslu.

7. 1. 1. Vinnuferli:

1. Bönd 2, 3, og 4 (grænt, rautt og nær-innrautt) eru sameinuð í eina mynd.
2. Myndskráin úr 1. sameinuð Pan-bandinu og greinihæfnin þar með tvöfölduð.
3. Niðurstöðunni úr 1. og 2. varpað úr UTM Zone 28 með WGS 84 viðmiðun í Lambert Conformal Conic með viðmiðunina ISN93.
4. Landsat myndin rétt upp DTED-landhæðarlíkani og viðmiðunarpunktum úr vegakerfinu. Auk þess var notuð upprétt og hnitasett SPOT 5-mynd norðan Vatnajökuls til þess að auka nákvæmnina.
5. Hlutmynd sem nær yfir Vatnajökul klippt út úr heildarmyndinni (sjá mynd 2).

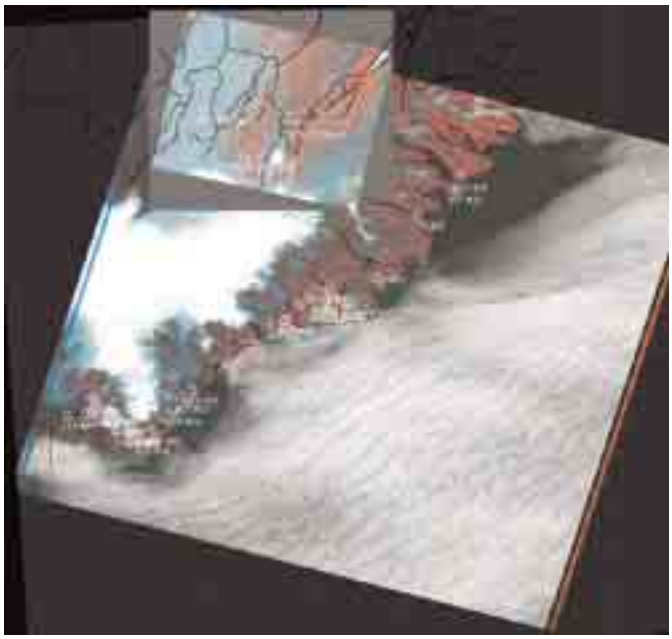

Mynd 1. Landsat myndin l71216015_01519990728 sem tekin var 28. júlí 1999 ásamt vegakerfi (svartar línur), viðmiðunarpunktum úr vegakerfinu (krossar) og SPOT 5-mynd (norðan Vatnajökuls) sem notað var ásamt DTED-landhæðarlíkani til að rétta Landsat-myndina upp og hnitsetja.

Mynd 2. Hlutmynd úr Landsat-myndinni l71216015_01519990728 sem nær yfir Vatnajökul í A-Skaftafellssýslu.

7. 1. 2. Niðurstöður uppréttingar á Landsat myndinni l71216015_01519990728:

Control Point Error: [X] 5.8014 [Y] 5.4802 [Total] 7.9805

Taflan sýnir muninn á meðalfráviki láréttra hnita (x, y) á viðmiðunarpunktum úr vegakerfinu frá reiknaðri staðsetningu sömu punkta í Landsat-myndinni eftir uppréttingu. Eins og sjá má er skekkjan ekki nema rúmlega 5 m eða um 1/3 af myndeiningu Landsat-myndarinnar. Svona lítil skekkja verður að teljast mjög viðunandi.

7. 2. Upprétting og vinnsla á Landsat-mynd: l71217015_01520000923

Mynd l71217015_01520000923 var tekin 23. september árið 2000 og er mynd nr. 15 af braut 217. Þetta verður að teljast afar heppileg mynd þar sem hún er nánast skýjalaus á því svæði sem áhugi er á að kortleggja og hún er tekin á hárréttum árstíma, rétt fyrir fyrstu snjóa. Jökuljaðarinn er skýjalaus nema rétt sunnan í Öræfajökli.

7. 2. 1. Vinnuferli:

1. Bönd 2, 3, og 4 (grænt, rautt og nær-innrautt) eru sameinuð í eina mynd.
2. Myndskráin úr 1. sameinuð Pan-bandinu og greinihæfnin þar með tvöfölduð.
3. Niðurstöðunni úr 1. og 2. varpað úr UTM Zone 28 með WGS 84 viðmiðun í Lambert Conformal Conic með viðmiðunina ISN93.
4. Landsat-myndin rétt upp DTED-landhæðarlíkani og viðmiðunarpunktum úr vegakerfinu. Auk þess var notuð upprétt og hnitasett SPOT 5-mynd norðan Vatnajökuls til þess að auka nákvæmnina.
5. Hlutmynd sem nær yfir Vatnajökul klippt út úr heildarmyndinni (sjá mynd 4).

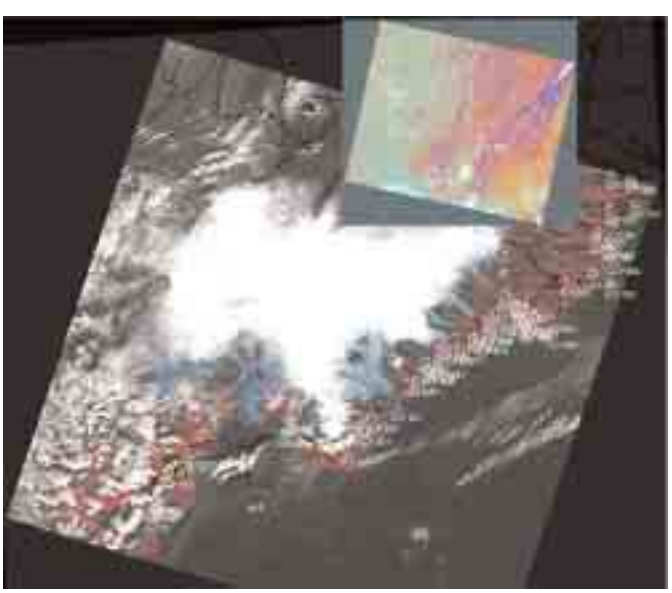

Mynd 3. Landsat-myndin l71217015_01520000923 sem var tekin 23. september árið 2000, ásamt vegakerfi (svartar línur), viðmiðunarpunktum úr vegakerfinu (krossar) og SPOT-5 mynd (norðan Vatnajökuls) sem notað var ásamt DTED-landhæðarlíkani til að rétta Landsat-myndina upp og hnitsetja.

Mynd 4. Hlutmynd úr Landsat-myndinni l71217015_01520000923 sem nær yfir Vatnajökul í A-Skaftafellssýslu.

7. 2. 2. Niðurstöður uppréttingar á Landsat-myndinni l71217015_01520000923:

Control Point Error: (X) 9.0429 (Y) 7.4928 (Total) 11.7438

Taflan sýnir muninn á meðalfráviki láréttra hnita (x, y) á viðmiðunarpunktum úr vegakerfinu frá reiknaðri staðsetningu sömu punkta í Landsat-myndinni eftir uppréttingu. Skekkjan er örlítið meiri en við uppréttingu á mynd l71216015_ 01519990728 (sjá 7. 1. 2.) en samt ekki nema 8-9 m eða rúmlega hálf myndeining Landsat-myndarinnar.

7. 3. Uppprétting og vinnsla á Landsat-mynd: l71217015_01519990804

Mynd l71217015_01519990804 var tekin 4. ágúst 1999 og er mynd nr. 15 af braut 217 Landsat-gervitunglsins. Á henni er enginn nýsnjór og skýin eða þokuslæðan nær ekki nema rétt inn á lengstu jökulsporða en þeir virðast jafnvel sjást í gegn um hana. Aftur á móti hylja skýin vegakerfið að mestu eða öllu leyti. Þess vegna voru viðmiðunarpunktar úr annarri hinna Landsat-myndanna notaðir við rúmfræðilegar leiðréttingar á þessari mynd.

7. 3. 1. Vinnuferli:

1. Bönd 2, 3, og 4 (grænt, rautt og nær-innrautt) eru sameinuð í eina mynd.
2. Myndskráin úr 1. sameinuð Pan-bandinu og greinihæfnin þar með tvöfölduð.
3. Niðurstöðunni úr 1. og 2. varpað úr UTM Zone 28 með WGS 84 viðmiðun í Lambert Conformal Conic með viðmiðunina ISN93.
4. Þar sem engir vegir sjást á myndinni (vegna skýjamóðu) er hún rétt upp með viðmiðunarpunktum frá Landsat-myndinni frá 23. sept. 2000l71217015_01520000923. Polynomial rectification 1st. order.
5. Hlutmynd sem nær yfir Vatnajökul klippt út úr heildarmyndinni (sjá mynd 6).

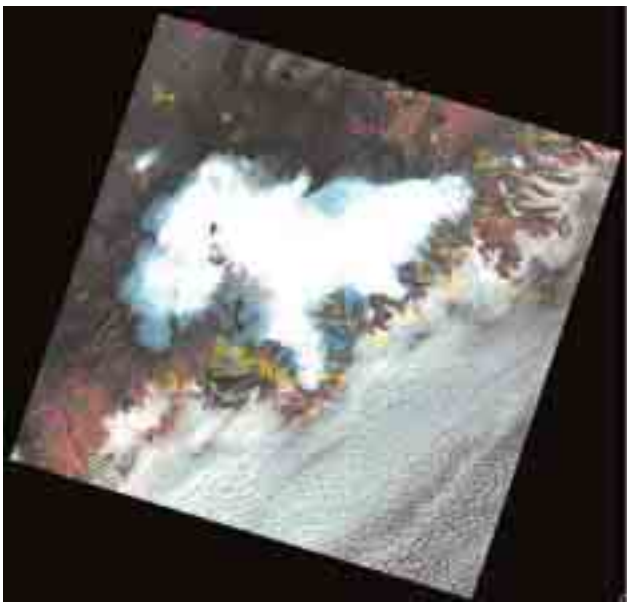

Mynd 5. Landsat-myndin l71217015_01519990804, sem var tekin 4. ágúst 1999, ásamt viðmiðunarpunktum úr mynd 2000l71217015_01520000923 (sjá einnig mynd 7).

Mynd 6. Hlutmynd úr Landsat-myndinni l71217015_01519990804 sem nær yfir Vatnajökul í A-Skaftafellssýslu.

7. 3. 2. Niðurstöður uppréttingar á Landsat-myndinni l71217015_01519990804:

Control Point Error: [X] 6.9197 [Y] 5.2976 [Total] 8.7147

Taflan sýnir muninn á meðalfráviki láréttra hnita (x, y) á viðmiðunarpunktum frá reiknaðri staðsetningu sömu punkta í Landsat-myndinni eftir uppréttingu. Eins og sjá má er skekkjan ekki nema 5-7 m eða innan við hálf myndeining Landsat-myndarinnar.

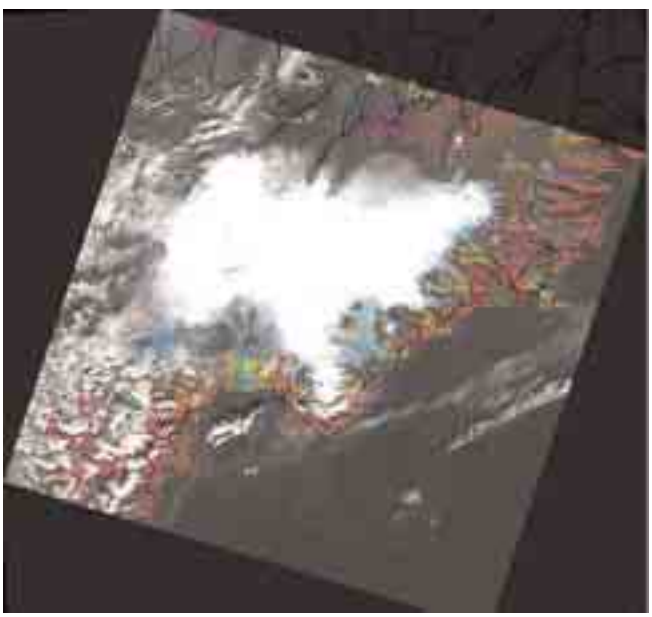

Mynd 7. Landsat-mynd l71217015_01520000923 ásamt þeim viðmiðunarpunktum sem notaðir voru til þess að rétta upp mynd l71217015_01519990804 (sjá einnig mynd 5).

8. Viðhengi – Hnitun á útlínu Vatnajökuls

Oddur Sigurðsson jarðfræðingur.
Greinargerð til óbyggðanefndar. 10. júní 2003.

Útlínur jökla í Austur-Skaftafellssýslu raktar

Að beiðni óbyggðanefndar tókust Landmælingar Íslands og Vatnamælingar Orkustofnunar á hendur að skrá eftir tiltækum gögnum útlínur jökla í Austur-Skaftafellssýslu eins og þær voru sem næst 1. júlí árið 1998 er þjóðlendulögin tóku gildi. Fyrir valinu urðu myndir með 15 m myndeiningum (pixel) úr gervihnettinum Landsat 7 en þær voru teknar 28. júlí 1999, 4. ágúst 1999 og 23. september árið 2000. Fyrsttalda myndin hentaði best til starfsins og voru útlínurnar að mestu leyti teknar upp af henni en hinar hafðar til hliðsjónar. Myndirnar voru „réttar upp“ (hlutföll leiðrétt í myndinni og hún felld í þekkt hnitakerfi) á Landmælingum Íslands undir umsjón Kolbeins Árnasonar. Um mánaðamótin maí/júní gerði Oddur Sigurðsson af Vatnamælingum sér ferð 3 daga á Landmælingar til að rekja útlínur jökulsins af „uppréttu“ myndunum.

Eins og að ofan getur var mynd frá 28. júlí 1999 notuð til að skrá útlínur jökla á svæðinu að

mestu. Hún er af braut Landsat 7 nr. 216 og nær því ekki vestasta hluta Skeiðarárjökuls. Það sem á vantaði var því tekið af mynd frá 4. ágúst 1999 (braut nr. 217). Á aðalmyndinni (28. júlí 1999) voru nánast engin ský sem trufluðu. Þar sem greining var vafa undirorpin á gervihnattarmyndunum voru notaðar ljósmyndir Odds Sigurðssonar, sem teknar voru 28. september 2002, til að skera úr um vafann. Einnig byggist skráning jökuljaðarsins á reynslu í greiningu hvors tveggja fjarkönnunargagna (ljósmyndum og stafrænum gervihnattarmyndum) og jökuljöðrum á jörðu niðri. Varla er unnt að skilgreina jökuljaðar á skjá með nákvæmni myndanna sem er 15 m. Í lágsveitum er sporðurinn sumstaðar hulinn aurlagi og á háfjöllum liggur snjór víða yfir jaðrinum. Einmitt við þær aðstæður breytist jaðar jökulsins lítið frá ári til árs þar sem snjór eða aur hlífir fyrir bráðnun. Það er hins vegar hægt í flestum eða öllum tilvikum að greina útlínurnar svo ekki skakki meira en 3-4 myndeiningum og má því segja að skráðar útlínur víki ekki meira en 60 m frá réttu lagi.

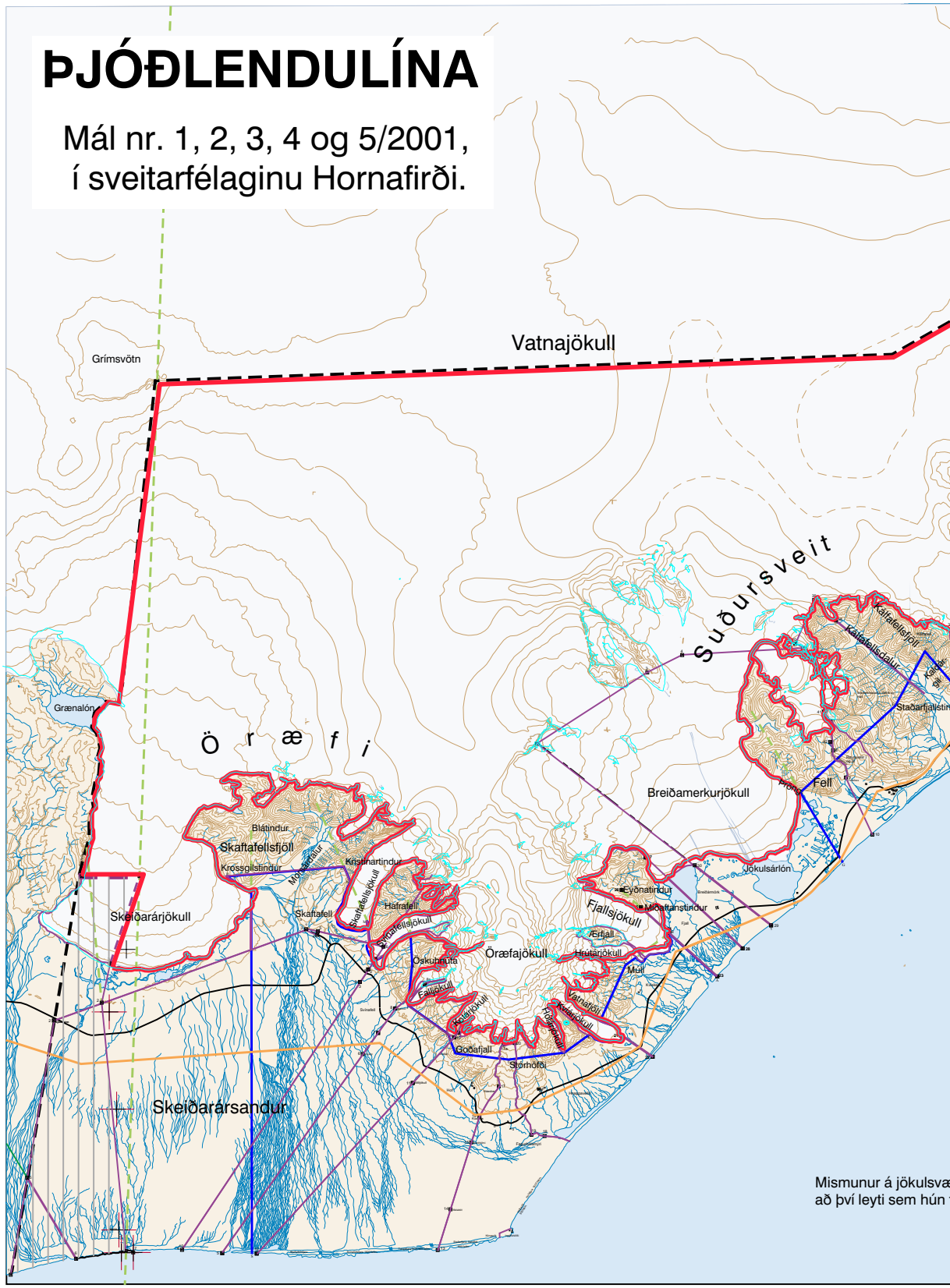
ÞJÓÐLENDULÍNA
Mál nr. 1, 2, 3, 4 og 5/2001,
í sveitarfélaginu Hornafirði.
Vatnajökull
Grímsvötn
Grænalón
Ö r æ f i
Suðursveit
Kálfafellsfjöll
Kálfafellsdalur
Staðarfjallstin
Fell
Breiðamerkurjökull
Jökulsárlón
Blátindur
Skaftafellsfjöll
Krossgilstindur
Kristinartindur
Skaftafellsjökull
Hafrafell
Skaftafell
Skeiðarárjökull
Öræfajökull
Öskuhnúta
Fallijökull
Kotárjökull
Goðafjall
Stórhöfði
Fjallsjökull
Eyðnatindur
Miðaftanstindur
Ærfjall
Hrútárjökull
Múli
Vatnafjöll
Skeiðarársandur
Mismunur á jökulsvæ
að því leyti sem hún

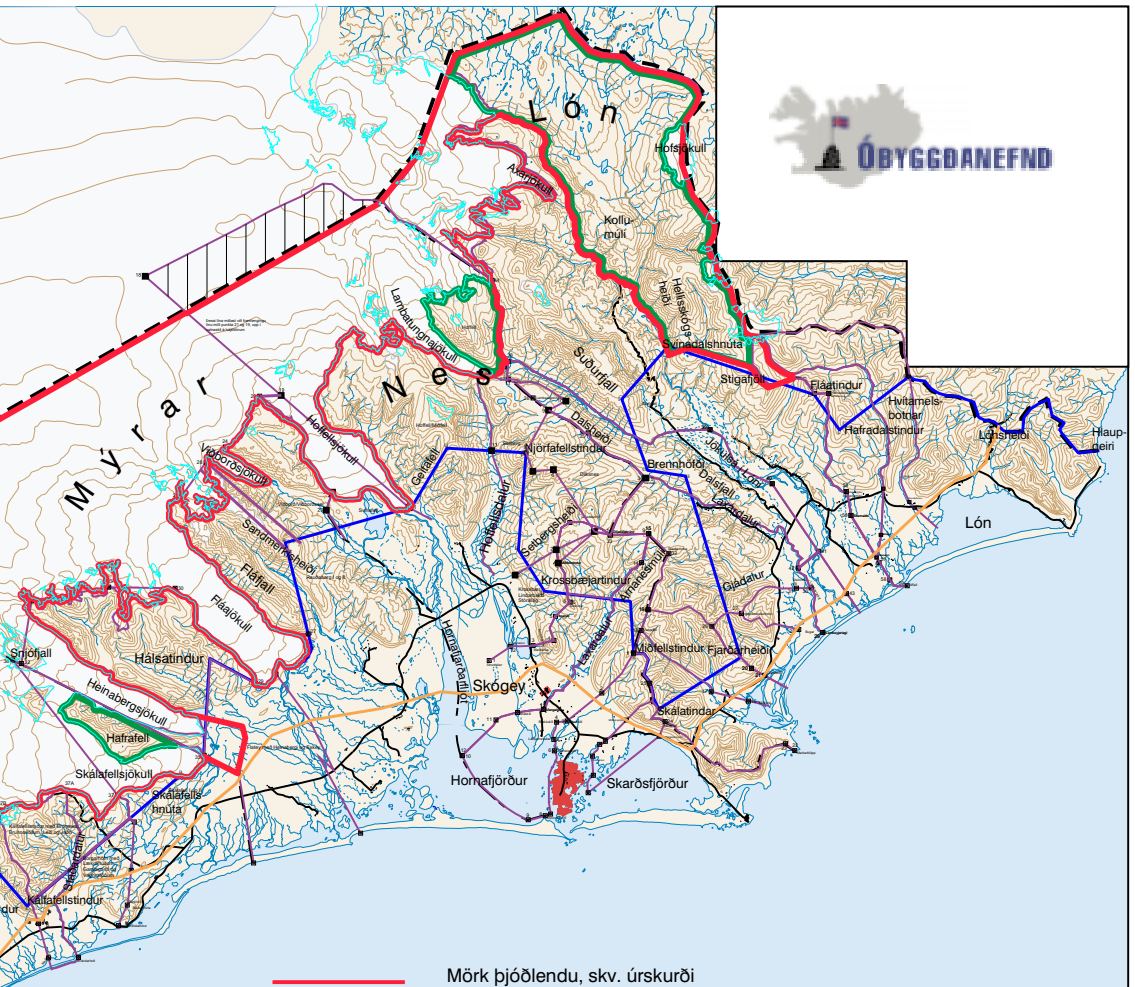

Mörk þjóðlendu, skv. úrskurði óbyggðanefndar

Mörk afréttareignar innan þjóðlendu skv. úrskurði óbyggðanefndar

Krafa fjármálaráðherra f.h. ríkisins um þjóðlendumörk.

Kröfur ýmissa aðila um eignarréttindi (aðalkrafa).

Krafa Landsvirkjunar.

Kröfur ýmissa aðila um eignarréttindi (varakrafa).

Krafa um svæði sem er ekki til meðferðar

Svæði sem upphaflega var tekið til meðferðar en hefur síðar verið skilið frá því (í máli nr. 1/2001) og afstaða verður tekin til síðar.

Viðmiðunarlína.

Landamerkjapunktur.

Afmörkun á því landsvæði sem óbyggðanefnd hefur tekið til meðferðar.

Útlína jökuls skv. uppréttum Landsat-7 gervitunglamyndum

eði, eins og það er teiknað á kortgrunni, og úrskurðarlínu óbyggðanefndar, fylgir jökuljaðri, skýrist af mismunandi aldri og nákvæmni gagna.

Dags. 14.11.2003

Heimildir: Byggt á aðalskipulagskorti Hornafjarðar og gögnum frá Landmælingum Íslands.

Kortagerð: Sigurgeir Skúlason

0 10 km